

กิจกรรม ศีกษาภูมิวัฒนธรรมชุมชนย่านวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร
ตำบลหอรัตนไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การศีกษาและรวบรวมข้อมูลภูมิวัฒนธรรม
ชุมชนย่านวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร
ตำบลหอรัตนไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

คำนำ

สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ได้จัดทำเล่มเอกสารศึกษาภูมิวัฒนธรรม
ชุมชนย่านวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร ตำบลหอรัตนไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา ฉบับนี้ขึ้น และหวังว่าท่านผู้อ่านจะได้รับประโยชน์ต่อไป

สถาบันอยุธยาศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	1
รายละเอียดกิจกรรม	3

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก	โครงการสืบสานศาสตร์พระราชาเพื่อพัฒนาชุมชนย่าน วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารสู่ชุมชนที่เป็นสุข
ภาคผนวก ข	เล่มเอกสาร

กิจกรรม ศึกษาศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนย่านวัดสุวรรณาารามราชวรวิหาร ตำบลหอรัตนไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1. หลักการและเหตุผล

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยากำหนดวิสัยทัศน์ “ เป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏที่มีความเป็นเลิศด้านการพัฒนานวัตกรรมที่สอดคล้องกับการศึกษาและพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนด้วยทุนทางวัฒนธรรมแห่งเมืองมรดกโลกภายในปี 2570” และมีพันธกิจด้านพัฒนาท้องถิ่น คือ ชุมชนในท้องถิ่นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และอ่าวทองได้รับการพัฒนาในทุกมิติ สามารถบริหารจัดการตนเองและทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน โดยได้น้อมนำพระบรมราโชบายด้านการพัฒนาท้องถิ่น รวมทั้งหลักการตามพระราชดำริ "เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา" มาปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ในขณะเดียวกันก็เป็นการสนองนโยบายของรัฐในยุคปัจจุบันที่ต้องการให้ประชาชนมีฐานะทางเศรษฐกิจและมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนตลอดไปด้วย

สถาบันอยุธยาศึกษา เป็นหน่วยงานของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา มีพันธกิจในการส่งเสริมและสนับสนุนการนำศาสตร์พระราชา และข้อมูลทางวัฒนธรรมอยุธยามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมปัจจุบันอย่างยั่งยืน จึงเห็นสมควรจัดโครงการสืบสานศาสตร์พระราชาเพื่อพัฒนาชุมชนย่านวัดสุวรรณาารามราชวรวิหารสู่ชุมชนที่เป็นสุข เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา และสามารถนำศาสตร์พระราชา มาปรับใช้กับการดำรงชีวิต ตลอดจนสามารถนำมาใช้แก้ปัญหาของตนเองและชุมชนได้อย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อนำศาสตร์พระราชาไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านการอนุรักษ์ สืบสานศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น
2. เพื่อบูรณาการศาสตร์พระราชาด้านวัฒนธรรม ต่อยอดทางทุนวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่เป็นสุข

3. รูปแบบและขอบข่ายเนื้อหา

-

4. เป้าหมาย

-

5. ระยะเวลาดำเนินการ

-

6.ปฏิทินการปฏิบัติงาน

ลำดับ	ขั้นตอน / กิจกรรม	พ.ศ.2566			พ.ศ.2567								
		ไตรมาส 1			ไตรมาส 2			ไตรมาส 3			ไตรมาส 4		
		ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.
1	เสนอโครงการ												
2	ขออนุญาต												
3	ประชาสัมพันธ์โครงการ												
4	ดำเนินโครงการ												
5	ติดตามประเมินผลโครงการ												

7. แผนการดำเนินงาน

ลำดับ	ขั้นตอน / กิจกรรม	ปริมาณ รวม ทั้งสิ้น	หน่วย นับ	พ.ศ.2566			พ.ศ.2567								
				ไตรมาส 1			ไตรมาส 2			ไตรมาส 3			ไตรมาส 4		
				ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.
1.	กิจกรรมบูรณาการ เรียนการสอนเพื่อสืบ สานศาสตร์พระราชา ด้านการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม	1 /1	เล่ม									1 /1			

8. รายละเอียดการใช้จ่ายงบประมาณ

รหัส 12 หลัก	ชื่อกิจกรรมย่อย	หมวดรายจ่าย/รายละเอียด	จำนวนเงิน
	1. กิจกรรม ศึกษาภูมิวัฒนธรรม ชุมชนย่านวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร ตำบลหอรัตนไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระยะเวลาดำเนินการ ไตรมาส 3 สถานที่ดำเนินการ ชุมชนย่านวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร ตำบลหอรัตน	ค่าตอบแทน,ใช้สอย,วัสดุ รายละเอียด : ค่าใช้สอย - ค่าจ้างเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 2 คนๆละ 6,000 บาท = 12,000 บาท - ค่าจ้างจัดทำเล่มเอกสารข้อมูล จำนวน 1,500 บาท ตัวเฉลี่ยทุกรายการ รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 13,500 บาท	13,500

รหัส 12 หลัก	ชื่อกิจกรรมย่อย	หมวดรายจ่าย/รายละเอียด	จำนวนเงิน
	ไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา		

9. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจศาสตร์พระราชาในด้านศิลปวัฒนธรรม
2. มีผลผลิตทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน
3. ข้อมูลภูมิวัฒนธรรมชุมชนย่านวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร ตำบลหอรัตนไชย อำเภอ

พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

10. การประเมินผลการดำเนินงาน

ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ

10.1 จำนวนผู้เข้ารับบริการ

-

10.2 เกณฑ์การประเมินผล ที่ถือว่าดี

- บรรลุผลตามเป้าหมายเชิงปริมาณทุกรายการ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 85
- บรรลุผลตามเป้าหมายเชิงคุณภาพทุกรายการ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 85
- บรรลุผลตามเป้าหมายเชิงเวลาทุกรายการ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 85

10.3 วิธีการและเครื่องมือในการวัดและประเมินผลการดำเนินงาน

- การสำรวจข้อมูล โดยใช้แบบติดตามผลผู้เข้าร่วมโครงการ
- การสำรวจข้อมูล โดยใช้แบบประเมินในการอบรม
- การสำรวจข้อมูล โดยใช้แบบสรุปผลการประเมินผู้เข้าอบรม

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

โครงการสืบสานศาสตร์พระราชาเพื่อพัฒนา
ชุมชนย่านวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารสู่ชุมชนที่เป็นสุข

แบบเสนอโครงการเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติราชการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2567

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

1. หน่วยงานหลัก สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
2. ชื่อโครงการ โครงการสืบสานศาสตร์พระราชาเพื่อพัฒนาชุมชนย่านวัดสุวรรณดารามราชวรวิหารสู่ชุมชนที่เป็นสุข
รหัสโครงการ

ความสอดคล้องของโครงการ

ยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560 – 2579)

ยุทธศาสตร์ที่ : ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์

แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560 – 2579)

ประเด็นที่ : ประเด็นที่ 11 ด้านการพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต

แผนการปฏิรูปประเทศ : ด้านที่ 6 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13

ยุทธศาสตร์ที่ : หมายเหตุที่ 12 ไทยมีกำลังคนสมรรถนะสูง มุ่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ตอบโจทย์การพัฒนาแห่งอนาคต

แผนยุทธศาสตร์ระยะ 5 ปี (พ.ศ.2566-2570) ของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ยุทธศาสตร์ที่ : ยุทธศาสตร์ที่ 2 เพิ่มขีดความสามารถในการนำการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

กลยุทธ์ที่ : 2.1 ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการศึกษา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

เป้าหมายที่ : 2.1 ท้องถิ่นมีความมั่นคง ยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการศึกษา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ตามลักษณะภูมิสังคม และความต้องการเชิงพื้นที่และตลาด (Demand-Driven) สามารถจัดการตนเองได้

แผนปฏิบัติราชการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ชื่อโครงการหลัก : โครงการศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

ผลผลิต/โครงการ : P301 ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

แผนงาน : P3 แผนงานยุทธศาสตร์เสริมสร้างพลังทางสังคม

ตัวชี้วัดที่ : KR5 201 ร้อยละความสำเร็จค่าเป้าหมายการพัฒนาท้องถิ่น (ร้อยละ 100)

ตัวชี้วัดสำนักงบประมาณ :

ไม่มี

ประเภทโครงการ

☐ โครงการบริหารจัดการหน่วยงาน	☐ โครงการสนับสนุนการจัดการศึกษา
☒ โครงการด้านบริการทางวิชาการ	☐ โครงการวิจัยเพื่อสร้าง
☒ ด้านการศึกษา	☐ สะสมองค์ความรู้ ด้านวิจัย
☒ ด้านเศรษฐกิจ	☐ ด้านบริการวิชาการ
☒ ด้านสังคม	☐ ด้านการจัดการเรียนการสอน
☒ ด้านสิ่งแวดล้อม	
☐ นวัตกรรมและเทคโนโลยี	
☒ ด้านศาสตร์พระราชา	
☐ โครงการด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม	☐ โครงการ อื่นๆ.....
☐ ด้านวิจัย	
☐ ด้านบริการวิชาการ	
☐ ด้านการจัดการเรียนการสอน	

3. หลักการและเหตุผล

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยากำหนดวิสัยทัศน์ “ เป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏที่มีความเป็นเลิศด้านการพัฒนา นวัตกรรมที่สอดคล้องกับการศึกษาและพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนด้วยทุนทางวัฒนธรรมแห่งเมืองมรดกโลกภายในปี 2570 ” และมีพันธกิจด้านพัฒนาท้องถิ่น คือ ชุมชนในท้องถิ่นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และอาจทองได้รับการพัฒนาในทุกมิติ สามารถบริหารจัดการตนเองและทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน โดยได้น้อมนำพระบรมราโชบายด้านการพัฒนาท้องถิ่น รวมทั้ง หลักการตามพระราชดำริ "เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา" มาปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ในขณะเดียวกันก็เป็นการสนองนโยบายของรัฐ ในยุคปัจจุบันที่ต้องการให้ประชาชนมีฐานะทางเศรษฐกิจและมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนตลอดไปด้วย

สถาบันอยุธยาศึกษา เป็นหน่วยงานของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา มีพันธกิจในการส่งเสริม และสนับสนุน การนำศาสตร์พระราชา และข้อมูลทางวัฒนธรรมอยุธยามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมปัจจุบันอย่างยั่งยืน จึงเห็นสมควรจัด โครงการสืบสานศาสตร์พระราชาเพื่อพัฒนาชุมชนย่านวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารสู่ชุมชนที่เป็นสุข เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้รับความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา และสามารถนำศาสตร์พระราชา มาปรับใช้กับการดำรงชีวิต ตลอดจนสามารถนำมาใช้ แก้ปัญหาของตนเองและชุมชนได้อย่างยั่งยืน

4. วัตถุประสงค์

1. เพื่อนำศาสตร์พระราชาไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านการอนุรักษ์ สืบสานศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น
2. เพื่อบูรณาการศาสตร์พระราชาด้านวัฒนธรรม ต่อยอดทางทุนวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่เป็นสุข

5. กลุ่มเป้าหมาย

ผู้นำชุมชน ประชาชนในพื้นที่ ภาควิชาเครือข่ายในพื้นที่

6. วิธีการดำเนินงาน

1. ศึกษาข้อมูลด้านภูมิวัฒนธรรม

2. จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ

7. ระยะเวลา

ไตรมาส 3 - 4 (เม.ย.67- ก.ย.67)

8. พื้นที่ดำเนินการ/กลุ่มเป้าหมาย

ชุมชนย่านวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร ตำบลหอรบตันไชย อำเภอพนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

9. งบประมาณโครงการ

104,500 บาท

แหล่งงบประมาณ 1, งบประมาณแผ่นดิน

10. ตัวชี้วัดของโครงการ

ตัวชี้วัด(Indicators)	หน่วยนับ	ค่าเป้าหมาย(Target)
เชิงปริมาณ		
1. จำนวนชุมชนที่ได้รับการพัฒนา	ชุมชน	1
2. จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม	คน	80
เชิงคุณภาพ		
ชุมชนเป้าหมายได้รับการพัฒนาให้เป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสามารถต่อยอดทางเศรษฐกิจได้	ชุมชน	1
เชิงเวลา		
ร้อยละของโครงการที่ดำเนินได้ตรงตามระยะเวลาที่กำหนด	ร้อยละ	100
เชิงค่าใช้จ่าย		
ต้นทุนค่าใช้จ่ายกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวและของที่ระลึกตามศาสตร์พระราชเพื่อชุมชนเป็นสุขอย่างยั่งยืน	บาท/หัว	1,960
ต้นทุนค่าใช้จ่ายกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการมีคุุเทศก์ท้องถิ่นตามรอยศาสตร์พระราช	บาท/หัว	644

11. การประเมินผล (evaluation)

ผลผลิต (Output) (หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นทันที ผลที่เกิดขึ้นโดยตรงหลังจากการดำเนินการโครงการ / กิจกรรม เสร็จสิ้น)

- กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจศาสตร์พระราชในด้านศิลปวัฒนธรรม
- มีผลผลิตทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน
- ข้อมูลภูมิวัฒนธรรมชุมชนย่านวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร ตำบลหอรบตันไชย อำเภอพนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลกระทบ (Impact) (หมายถึง ผลที่เกิดต่อเนื่องมาจากผลผลิต)

- ชุมชนเป้าหมายได้รับการพัฒนาให้มีเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมและสามารถต่อยอดทางเศรษฐกิจได้
- ชุมชนเป้าหมายสามารถอนุรักษ์ สืบสาน รักษาศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้

ผลลัพธ์ (Outcome) (หมายถึง ผลระยะยาวซึ่งเกิดเป็นผลจุดหมายปลายทาง หรือผลต่อเนื่องจากผลกระทบ)

ชุมชนเป้าหมายได้รับการพัฒนาไปสู่สังคมที่มีวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นสุข มีความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของตนเอง และสามารถนำทุนทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นมาส่งเสริมการท่องเที่ยว

12. แผนการดำเนินงานกิจกรรมย่อย

รหัส 12 หลัก	ชื่อกิจกรรมย่อย	หมวดรายจ่าย/รายละเอียด	จำนวนเงิน	แผนการปฏิบัติงาน			
				ไตรมาสที่ 1 (ต.ค.66-ธ.ค.66)	ไตรมาสที่ 2 (ม.ค.67-มิ.ค.67)	ไตรมาสที่ 3 (เม.ย.67-มิ.ย.67)	ไตรมาสที่ 4 (ก.ค.67-ก.ย.67)
	1. กิจกรรม ศึกษาภูมิวัฒนธรรม ชุมชนย่านวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร ตำบลหอรัตนไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระยะเวลาดำเนินการ ไตรมาส 3 สถานที่ดำเนินการ ชุมชนย่านวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร ตำบลหอรัตนไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ตอบแทน,ใช้สอย,วัสดุ รายละเอียด : ค่าใช้สอย - ค่าจ้างเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 2 คนๆละ 6,000 บาท = 12,000 บาท - ค่าจ้างจัดทำเล่มเอกสารข้อมูล จำนวน 1,500 บาท ถัวเฉลี่ยทุกรายการ รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 13,500 บาท	13,500	0.00	0.00	13,500.00	0.00
	2. กิจกรรม อบรมเชิงปฏิบัติการ พัฒนาการท่องเที่ยวและของที่ ระลึกตามศาสตร์พระราชาเพื่อ ชุมชนเป็นสุขอย่างยั่งยืน ระยะเวลาดำเนินการ ไตรมาส 3 สถานที่ดำเนินการ ชุมชนย่านวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร ตำบลหอรัตนไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ตอบแทน,ใช้สอย,วัสดุ รายละเอียด : ค่าตอบแทน : ค่าวิทยากร จำนวน 2 คนๆ ละ 6 ชม.ๆ ละ 600 = 7,200 บาท ค่าใช้สอย : 1. ค่าอาหารกลางวัน จำนวน 30 คนๆละ 1 มื้อๆ ละ 100 = 3,000 บาท 2. ค่าอาหารว่างและเครื่องดื่ม จำนวน 30 คนๆละ 2 มื้อๆ ละ 35 = 2,100 บาท 3. ค่ารถตู้ จำนวน 1 คันๆ ละ 1,500 บาท 4. ค่าจ้างออกแบบสวดลายพร้อม ทำปลอกคอสกรีน จำนวน 3 แบบ = 10,000 บาท 5. ค่าจ้างออกแบบและจัดทำ แผ่นพับ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว = 20,000 บาท ค่าวัสดุ : วัสดุฝึกอบรม = 15,000 บาท ถัวเฉลี่ยทุกรายการ รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 58,800 บาท	58,800	0.00	0.00	58,800	0.00
	3. กิจกรรม อบรมเชิงปฏิบัติการ มัคคุเทศก์ท้องถิ่นตามรอย ศาสตร์พระราชา ระยะเวลาดำเนินการ ไตรมาส 4 สถานที่ดำเนินการ ชุมชนย่านวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร ตำบลหอรัตนไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา	ตอบแทน,ใช้สอย,วัสดุ รายละเอียด : ค่าตอบแทน : ค่าวิทยากร จำนวน 2 คนๆ ละ 6 ชม.ๆ ละ 600 = 7,200 บาท ค่าใช้สอย : 1. ค่าอาหารกลางวัน จำนวน 50 คนๆละ 1 มื้อๆ ละ 100 = 5,000 บาท 2. ค่าอาหารว่างและเครื่องดื่ม จำนวน 50 คนๆละ 2 มื้อๆ ละ 35 = 3,500 บาท	32,200	0.00	0.00	0.00	32,200.00

	จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	3. ค่ารถตู้ จำนวน 1 คันๆ ละ 1,500 บาท ค่าวัสดุ : วัสดุฝึกอบรม = 15,000 บาท ถั่วเน่าเสียทุกรายการ รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 32,200 บาท					
		รวม	104,500				

13. ตัวชี้วัดความสำเร็จของกิจกรรมย่อย

กิจกรรมย่อย	ตัวชี้วัด(Indicators)	หน่วยนับ	ค่าเป้าหมาย(Target)			
			ปี 2566	ปี 2567		
			ไตรมาส 1 (ต.ค.66-ธ.ค.66)	ไตรมาส 2 (ม.ค.67-มิ.ค.67)	ไตรมาส 3 (เม.ย.67 มิ.ย.67)	ไตรมาส 4 (ก.ค.67-ก.ย.67)
1. กิจกรรม ศึกษาภูมิวัฒนธรรมชุมชน ย่านวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร ตำบลหอรัตนไชย อำเภอ พระนครศรีอยุธยา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา	ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ : เล่มข้อมูลภูมิวัฒนธรรมชุมชนย่านวัดสุวรรณ ดารารามราชวรวิหาร ตำบลหอรัตนไชย อำเภอ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	รายการ	0	0	1	0
	ตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ : องค์ความรู้ภูมิวัฒนธรรมชุมชนย่านวัด สุวรรณดารารามราชวรวิหาร ตำบลหอรัตนไชย อำเภอ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	รายการ	0	0	1	0
2. กิจกรรม อบรมเชิงปฏิบัติการ พัฒนาการท่องเที่ยวและของที่ระลึกตาม ศาสตร์พระราชทานเพื่อชุมชนเป็นสุขอย่าง ยั่งยืน	ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ : จำนวนผู้เข้าร่วมอบรม	คน	0	0	30	0
	ตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ : ร้อยละความพึงพอใจ	ร้อยละ	0	0	85	0
3. กิจกรรม อบรมเชิงปฏิบัติการ มีคุณเทศก์ท้องถิ่นตามรอยศาสตร์ พระราชทาน	ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ : จำนวนผู้เข้าร่วมอบรม	คน	0	0	0	50
	ตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ : ร้อยละความพึงพอใจ	ร้อยละ	0	0	0	85

14. สาเหตุหรือปัจจัยความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในการดำเนินโครงการ / กิจกรรม

สาเหตุหรือปัจจัยความเสี่ยง	แนวทางแก้ไข/ป้องกันความเสี่ยง

15. ผู้รับผิดชอบโครงการ

สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ลงชื่อ.....ผู้เสนอโครงการ

(.....)

ตำแหน่ง.....

...../...../.....

ภาคผนวก ข

เล่มเอกสาร

สถาบันอยุธยาศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

การศึกษาและรวบรวมข้อมูลภูมิวัฒนธรรม ชุมชนย่านวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร ตำบลหอรัตนไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

คำนำ

การเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาและรวบรวมข้อมูลภูมิวัฒนธรรมชุมชนย่านวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร ตำบลหอรัตนไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและลักษณะโดยทั่วไปของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร ประวัติและความสำคัญของที่ตั้งวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างสำคัญภายใน วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร และ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถและพระวิหารของ วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร

คณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการศึกษาและรวบรวมข้อมูลภูมิวัฒนธรรมฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจที่จะศึกษา หรือใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงทางวิชาการในอนาคต

สถาบันอยุธยาศึกษา

สารบัญ

	หน้า
ลักษณะโดยทั่วไปของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร	1
ประวัติและความสำคัญของที่ตั้งวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร	2
ประวัติและความสำคัญของที่ตั้งวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร สมัยอยุธยาตอนปลาย	2
ประวัติความเป็นมา การบูรณปฏิสังขรณ์ และการถวายวิสุงคามสีมา	
ของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร	8
ศาสนพิธีเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร	20
สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างสำคัญภายในวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร	30
รูปแบบสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างสำคัญภายในวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร	30
สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างสำคัญภายในวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารสมัย	
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก	42
สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างสำคัญภายในวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารสมัย	
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	46
ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถและพระวิหารของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร	52
ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร	52
ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร	58
บรรณานุกรม	79

วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์กับความเป็นเมืองมรดกโลก โดยนำเสนอโบราณสถานที่มีความสำคัญและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี งานศิลปกรรม วัฒนธรรม ฯลฯ ทำให้โบราณสถานหลายแห่งภายในเกาะเมืองเป็นพื้นฐานสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว แหล่งการศึกษาเรียนรู้ ตลอดจนสถานที่ผสมผสานระหว่างเมืองเก่ากับเมืองสมัยใหม่

ชุมชนป้อมเพชรเป็นชุมชนแห่งหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวที่สำคัญ ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา นับตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายถึงปัจจุบัน กล่าวคือ บริเวณพื้นที่ตั้งของชุมชนป้อมเพชรเป็นแหล่งตลาดย่านการค้าสำคัญของกรุงศรีอยุธยา ก่อปรกับเป็นพื้นที่นิวาสสถานเดิมวงศ์ตระกูลของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกแห่งราชวงศ์จักรี ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และงานศิลปกรรมเกี่ยวเนื่องกับกรุงรัตนโกสินทร์ ได้แก่ งานสกุลช่างวังหน้า ศิลปะพระราชนิยม ธรรมเนียมประเพณีการถวายผ้าพระกฐิน ตลอดจนการสร้างงานประวัติศาสตร์ผ่านเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรปรากฏในวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร อันเป็นวัดสำคัญของชุมชนป้อมเพชร

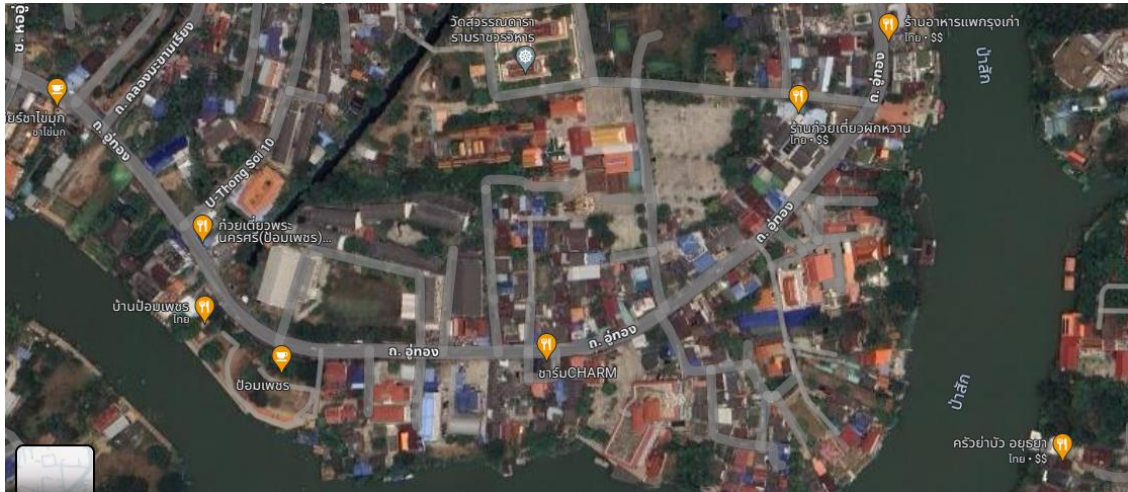
1. ลักษณะโดยทั่วไปของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร

วัดสุวรรณดารารามเป็นพระอารามหลวงประเภทชั้นเอกชนิดราชวรวิหาร สังกัดมหานิกาย ตั้งอยู่เลขที่ ก. 50 หมู่ที่ 1 ตำบลหอรบตันไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ภายในเกาะเมืองทางด้านทิศใต้ตรงข้ามกับวัดจีน (หรือวัดรัตนไชย) เหนือบริเวณป้อมเพชร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 71 ไร่ 3 งาน (กองพุทธศาสนสถาน, 2525 : หน้า 373)

พิกัดทางภูมิศาสตร์ รุ่ง 86 องศา 20 ลิปดา 5 ฟลิปดาเหนือ แวง 70 องศา .35 ลิปดา 1 ฟลิปดาตะวันออก อาณาเขตติดต่อทิศเหนือจรดลำรางวัดกระบือ (วัดร้าง) กับพื้นที่ราชพัสดุ ทิศตะวันออกและทิศใต้เป็นบริเวณถนนอุทงคติดกับแม่น้ำป่าสัก – แม่น้ำเจ้าพระยา โรงเรียนชุมชน ป้อมเพชรกับโบราณสถานป้อมเพชร และทิศตะวันตกลำรางวัดกำแพง – วัดท่าโพธิ์ (วัดร้าง) และลำคลองหรือคูเป็นเนื้อที่ทางวัดซื้อเพิ่มขึ้นเป็น 82 ไร่ 3 งาน (สุภัทรดิศ ดิศสกุล, หม่อมเจ้า และคณะ, 2551 : หน้า 409 และห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรศักดิ์ก่อสร้าง, 2548 : หน้า 5)

กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478 กำหนดจำนวนโบราณสถานแห่งชาติในลำดับที่ 12 ของจังหวัด

พระนครศรีอยุธยาจากพระราชวังโบราณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ วิหารพระมงคลบพิตร วัดพระราม
วัดสวนหลวงสวรค์ ฯลฯ (ราชกิจจานุเบกษา, 2478 : หน้า 1691)

ภาพประกอบที่ 1 แผนที่ตั้งวัดสุพรรณดารารามราชวรวิหาร

ที่มา : earth.google.com, 9 กุมภาพันธ์ 2567, [แผนที่].

2. ประวัติและความสำคัญของที่ตั้งวัดสุพรรณดารารามราชวรวิหาร

วัดสุพรรณดารารามตั้งอยู่ในพื้นที่บริเวณสำคัญทางประวัติศาสตร์ กล่าวคือ พื้นที่เชื่อมต่อกับ
โบราณสถานอย่างวัดจีน (หรือวัดรัตนไชย) กับป้อมเพชรเป็นแหล่งชุมชนชาวจีนทั้งการค้าและความ
ชำนาญอาชีพต่าง ๆ ป้อมปราการป้องกันสำคัญของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา และแม่น้ำ
เจ้าพระยาเปรียบเสมือนเส้นทางการค้าตามเมืองท่าสำคัญไหลลงสู่บริเวณอ่าวไทย เช่น
เมืองบางกอก เมืองสมุทรปราการ เมืองนนทบุรี เป็นต้น ความสำคัญของพื้นที่วัดสุพรรณดาราราม
เป็นที่ตั้งเรือนเดิมของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกแห่งราชวงศ์จักรีนำไปสู่การบูรณะและ
ปฏิสังขรณ์อย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งเป็นวัดประจำของราชวงศ์จักรีในพระราชพิธีทางศาสนาต่าง ๆ
จนถึงปัจจุบัน

2.1 ประวัติและความสำคัญของที่ตั้งวัดสุพรรณดารารามราชวรวิหาร สมัยอยุธยาตอนปลาย

สมัยอยุธยาตอนปลาย การค้าราชสำนักอยุธยาให้ความสำคัญ “จีน” เพิ่มมากขึ้น
ดังปรากฏสถิติการเดินทางเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างอยุธยากับจีนในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ท้ายสระถึงสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจำนวน 6 ครั้ง แสดงให้เห็นความรู้เรื่องการค้าสำเภา

จากความต้องการซื้อข้าวแก้ไขปัญหายุทธพิภพภัย การปราบปรามกลุ่มกบฏตระกูลขุนนางราชวงศ์หมิง ตลอดจนแหล่งผลิตทองแดงขนาดใหญ่และสินค้าต้องห้ามของจีนแทนที่ญี่ปุ่น (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2559 : หน้า 223 – 224 และ 234 – 235 และสารสิน วีระผล, 2548 : หน้า 142 – 143)

เอกสารจีนกล่าวถึงการสนับสนุนดำเนินการค้าสำเภาทางทะเลจากปัญหาพิภพภัย ทำให้สยามเป็นแหล่งสมบรูณ์ด้านเกษตรกรรมจึงสามารถส่งออก “ข้าว” ค่าขายจีนเพิ่มขึ้นนำไปสู่การประกาศให้ข้าหลวงตามมณฑลต่าง ๆ ห้ามขึ้นราคาข้าวจากสยามในการซื้อขายกับคนท้องถิ่น เช่น มณฑลฝูเจี้ยน มณฑลกว๋างตุ้ง และมณฑลหนิงปอ กอปรกับจักรพรรดิหย่งเจิ้งประกาศให้ชาวฮั่นเดินทางพร้อมกับชาวสยามอนุญาตให้กลับภูมิลำเนาเดิมหรืออาศัยอยู่ในพระนครศรีอยุธยาต่อไปดังเดิม ตลอดจนการยกเว้นภาษีข้าวสารและอาหารต่าง ๆ นำเข้าค้าขายกับจีน (ดูรายละเอียดในวินัย พงศ์ศรีเพียร, 2559 : หน้า 259 – 261 และ 263) ดังพระราชวินิจฉัยของจักรพรรดิหย่งเจิ้งความว่า

“...ประเทศสยามนั้นมหาสมุทรขวางกั้นเป็นระยะทางไกล แต่ยังคงจงรักภักดีแลปฏิบัติหน้าที่ด้วยดีเป็นเวลานานปี ดังนั้นรายการสิ่งของที่ประเทศนั้นต้องการขอซื้อ ให้ข้าหลวงจัดหาแลมอบเป็นของกำนัล เพื่อแสดงความเอื้ออาทรของเราต่อผู้อยู่แดนไกล” (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2559 : หน้า 266)

ดังนั้นการค้าข้าวระหว่างสยามกับจีนเป็นเงื่อนไขสำคัญของการอพยพตั้งถิ่นฐานในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาของชุมชนชาวจีน กล่าวคือ การค้าอยุธยาพัฒนาการแนวโน้มสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก โอกาสในการค้าของพ่อค้าเอกชนนอกราชสำนักเพิ่มขึ้นทั้งเจ้าหน้าที่ของพระคลังลงทุนในสินค้าประเภทอับเฉาเรือส่งไปกับคณะราชทูตบรรณาการกระจายตัวตามเมืองท่าต่าง ๆ เช่น อยุธยา เขมร เวียดนาม ตังเกี๋ย และบริเวณคาบสมุทรมาลายู และประการที่สอง สินค้าส่งออกของอยุธยาผลิตจากความต้องการของจีนเพิ่มขึ้นทั้งสินค้าข้าว ไม้เนื้อแข็ง และสินค้าของป่า (เบเคอร์, คริส, 2563 : หน้า 329 ; วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2559 : หน้า 274 – 275 และสารสิน วีระผล, 2548 : หน้า 84) อีกทั้งการที่ราชสำนักจีนอนุญาตให้ชาวจีนเดินทางออกนอกประเทศ ส่งผลให้การค้าเอกชนหรือกลุ่มผู้ลี้ภัยทางการเมืองจากการเปลี่ยนราชวงศ์เข้ามาอยู่อาศัยภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาและตามเมืองท่าต่าง ๆ เช่น นครศรีธรรมราช ภูเก็ต บางปลาสร้อย จันทบุรี ฯลฯ ทั้งการเข้ารับราชการตำแหน่งเป็นข้าราชการในกรมท่า ขุนนาง ตลอดจนเจ้าภาษี

ตีบุก (พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร ชุน, 2558 : หน้า 120 และ 122 และเบเคอร์, คริส, 2563 : หน้า 328 – 329)

จากปัจจัยข้างต้นส่งผลให้ ชุมชนชาวจีนในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยากระจายตัวเพิ่มขึ้นทั้งการผลิตและขายสินค้าหลากหลายชนิดทั้งต้มสุรา เลี้ยงสุกร และทำเส้นหมี่แห้ง รวมถึงสินค้านำเข้าจีนทั้งเครื่องโลหะ น้ำตาลอ้อย เครื่องไม้เครื่องมือชนิดต่าง ๆ อย่าง กระจบอง ทองแดง ถ้วยชาม ผ้าไหม ขนมสีย้อม ยางไม้ เส้นด้าย ฯลฯ (สารสิน วีระผล, 2548 : หน้า 50) สะท้อนถึงการเป็นศูนย์กลางประชากรต้องการของในชีวิตประจำวันหลากหลายทั้งผลิตภัณฑ์ ของใช้ภายในบ้านเรือน งานหัตถกรรม ตลอดจนผลิตอาหาร รวมถึงภาษีอากรจากส่วยหรือจำนวนเงินมากที่สุด ได้แก่ อากรสวน อากรสุรา อากรบ่อนเบี้ยประมาณ 3,000 – 2,500 ชั่ง (ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา รวม 3 เรื่อง, 2553 : หน้า 211) กอปรกับราชสำนักอยุธยานิยมสั่งซื้อหรือผลิตเครื่องกระเบื้องจีนจำนวนมากทั้งแบบอยุธยาสั่งผลิตจากจีนกับภาชนะสำหรับใช้สอยค้าพาณิชย์ในตลาดและร้านค้าชาวจีนบริเวณบางกะจะ - ป้อมเพชร ตลาดนายท้าย และย่านสามม้า พร้อมกับเป็นพื้นที่รัฐสามารถควบคุมการเดินเรือทะเลในพระนครและการเดินเรือสำเภากลาง (พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร ชุน, 2558 : หน้า 124 – 125, 150 และ 152) อาจกล่าวได้ว่าสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ชุมชนชาวจีนขยายตัวเพิ่มกระจายมากขึ้นและความต้องการเครื่องกระเบื้องที่สยามสั่งทำจากจีน แสดงถึงความเติบโตทางเศรษฐกิจจากเครือข่ายการเดินเรือทะเลและการค้าข้าว ทำให้อุตสาหกรรมเครื่องกระเบื้องจีนสมัยราชวงศ์ชิงพัฒนาตอบสนองความต้องการของราชสำนักอยุธยาหรือลูกค้านานาชาติทั้ง ขาม กระเบื้อง โถ จานเซิง เป็นต้น (พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร ชุน, 2558 : หน้า 130 – 131, 141 และ 148)

ที่ตั้งชุมชนชาวจีนจึงสัมพันธ์วิถีชีวิตผู้คนอยุธยาทั้งตลาดขายของสดเช้า – เย็นในและนอกกำแพงพระนครขายสินค้าตาม “ป่า” และ “ย่าน” กระจายตัวตามลักษณะสังคมเมืองมากกว่าสังคมเกษตรกรรมต้องการความสะดวกรวดเร็วมากกว่าเดิม การเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพ ตลอดจนการนิยมนิคมบริโภคเนื้อสดนำไปประกอบอาหารที่บ้าน โดยเฉพาะย่านการผลิตสินค้าออกขาย – สินค้าผ่านกระบวนการผลิตงานช่างฝีมือ ทักษะ และความชำนาญในการผลิต เพื่อรองรับความเติบโตทางการค้าตามชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยาตามเส้นทางคมนาคมออกปากอ่าวไทย ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างย่านการผลิต ตลาดน้ำ ตลาดบก และตลาดตามฤดูกาลทั้งในและนอกกำแพงพระนคร รวมถึงตลาดน้ำบางกะจะเป็นตลาดเอกท้องถิ่น 4 แห่งในอยุธยาที่ทำเรือจ้าง แห่ลงค้าขาย

กะปิ น้ำปลา ปลากระพง ปลาทุ ฯลฯ ตลอดจนชุมชนตลาดน้ำรวมสินค้าส่งออก – นำเข้านานาชาติ ย่อมแสดงถึงความเป็นเมืองท่าจำต้องอาศัยล้าม การแปล และการสนทนาในบริบทของพหุภาษาเป็น ส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันทั้งการค้าและอื่น ๆ (ดูเพิ่มเติมในเพชรรุ้ง เทียนปวีร์โรจน์, 2552 : หน้า 96, 98, 102 และ 111 ; ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา รวม 3 เรื่อง, 2553 : หน้า 227 ; เบเคอร์, คริส, 2563 : หน้า 305 – 306)

ความสำคัญของพื้นที่บริเวณวัดสุวรรณดารารามสมัยอยุธยาตอนปลายเป็นเขตพื้นที่ ชุมชนตลาดทั้งทางบกและทางน้ำ ได้แก่ “ถนนย่านบ้านวัดน้อยประตูจีนหรือตลาดประตูจีน” ขยายเครื่องทองเหลืองเคลือบและปรอท และ “ย่านป่าทุ่งวัดโควัดกระบือหรือตลาดวัดจั่วควาย” เป็น ชุมชนชาวมอญ – พม่าอาศัยประกอบอาชีพค้าเปิดและโก๋ขาย ทำให้สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงโปรดเกล้าฯ ตั้งข้อกำหนดห้ามมิให้ฆ่าเปิด – โก๋ขายแก่ผู้นับถือพุทธศาสนา (ประชุมคำให้การ กรุงศรีอยุธยา รวม 3 เรื่อง, 2553 : หน้า 241 – 242) รวมทั้งเป็น “ตลาดน้ำเรือนแพค้าขาย” ที่อาศัย แพเป็นสถานที่ทำการค้าและใช้อยู่อาศัยจึงเป็นจุดการค้าสำคัญของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ดังปรากฏในคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรมระบุว่า บริเวณวัดสุวรรณดารารามจรดพื้นที่ พระราชวังหลังเป็นฝั่งเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ทำให้เป็นแหล่งแพจอดตั้งแต่จากท้ายวัดพนัญเชิง วัดพุทไธสวรรค์ วัดไชยวัฒนาราม จรดท้ายเกาะเรียนมีประมาณ 21,000 เศษ (วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ), 2559 : หน้า 136 และ เพชรรุ้ง เทียนปวีร์โรจน์, 2552 : หน้า 96) ดังปรากฏหลักฐาน ทางโบราณคดีค้นพบหม้อทะน่น กระปุก อ่าง โอ่ง ตะคันหรือภาชนะดินเผาเนื้อดินธรรมดาและเนื้อ ดินแกร่งประเภทปลายต่าง ๆ เช่น ลายใบโพธิ์ พันธุ์พฤกษา ฯลฯ มาจากแหล่งเตาเผาพื้นเมือง เตาแม่น้ำ น้อย จังหวัดสิงห์บุรี เตาบ้านบางปูน จังหวัดสุพรรณบุรี และเตาสุโขทัย – ศรีสัชนาลัย จำนวน 329 ชิ้น รวมทั้งพบเศษเครื่องถ้วยแบบจีนสมัยราชวงศ์หมิงกับราชวงศ์ชิงทั้ง กระปุก จาน ชาม โถ ถ้วย เป็นต้น จำนวน 14 ชิ้น (ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรศักดิ์ก่อสร้าง, 2548 : หน้า 81 – 83)

นอกจากนี้พื้นที่วัดสุวรรณดารารามเชื่อมต่อกับบริเวณถนนย่านนายกายเป็นพื้นที่ ชุมชนการค้าของชาวจีนที่ทำการค้าขายสินค้าประเภทต่าง ๆ ได้แก่ เครื่องทองเหลืองหรือทองขาว เครื่องถ้วย โถ กระเบื้อง ชาม ผ้าแพรไหมสี เครื่องมือเหล็ก (วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ), 2559 : หน้า 122) อีกทั้งค้าขายอาหารอย่างสุกร เป็ด ไก่ ปลาทะเล ปลาน้ำจืด ปู หอย ตลอดจนผลไม้จาก จีน (ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา รวม 3 เรื่อง, 2553 : หน้า 242) และพื้นที่ “ย่านหอรัตนไชย” กับ “ย่านโรงเกี่ยงท้ายหอรัตนไชย” เป็นแหล่งตลาดสดเช้า – เย็น พร้อมกับรับทำผลิตโต๊ะ เก้าอี้ เติง

ของชาวจีน (วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ), 2559 : หน้า 123 และ ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา รวม 3 เรื่อง, 2553 : หน้า 242) และชุมชนพ่อค้าวานิชต่างประเทศตั้งใกล้เคียง เช่น บ้านในคลองสวนพลูเป็นชาวจีนทำการผลิตต้มสุรา เลี้ยงสุกร และทำเส้นหมี่แห้ง ทำประตู่ทำหอยเป็นเรือพ่อค้าชาวทะเลจอดขายหอยแมลงภู่ หอยกะพง ปูทะเล แมงดา และปลาทะเลทั้งย่างและขายสด ย่านป่าจากขายเชือกกระแซงหวายตามร้านเรือนแพ และเรือบรรทุก และย่านบ้านริมวัดขุนพรหมค้าขายผ้าพิมพ์ลายสีกับผลิตโลงไม้ใส่ศพ (วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ), 2559 : หน้า 137 – 138)

ดังนั้นกล่าวโดยสรุปพื้นที่วัดสุวรรณดารารามสมัยอยุธยาตอนปลายเป็นแหล่งตลาดน้ำเรือนแพกระจายตัวรอบเกาะพระนคร ภายในกำแพงเมืองเป็นถนนเชื่อมโยงตลาดการค้าทางบกและตลาดสดเช้า – เย็น โดยเฉพาะบริเวณถนนยานนากาย ย่านหอรदनไชย ย่านโรงเกี่วท้ายหอรदनไชยเป็นตลาดแหล่งการค้าขนาดใหญ่ของชุมชนชาวจีน ขณะเดียวกันเป็นแหล่งพื้นที่อาศัยชุมชนชาวมอญ – พม่าประกอบอาชีพค้าเปิด – ปิด สันนิษฐานว่าสอดคล้องวิถีชีวิตสังคมเมืองเพิ่มขึ้นอย่างอาหารบริโภค เช่น สุกร เป็ด ไก่ ปลาทะเล ปลาน้ำจืด ฯลฯ หรือเฟอร์นิเจอร์อำนวยความสะดวกแก่ชาวเมือง ตลอดจนเป็นพื้นที่เชื่อมต่อพื้นที่บริเวณตลาดบางกะจะ ตลาดท่าประตู่ทำหอย และย่านบ้านริมวัดขุนพรหมเป็นแหล่งชุมชนชาวจีนและกลุ่มคนภายนอกทั้งชาวตะวันตกกับตะวันออกเข้ามาค้าขายในพระนครศรีอยุธยา

ที่มา : วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ). (2559). อโยธยาศรีรามเทพนครบรรพการวดี มรดกความทรงจำแห่งสยามประเทศ เล่มที่ 2. กรุงเทพฯ : โครงการวิจัยอิสระประวัติศาสตร์ไทย, หน้า 141, [ภาพถ่าย].

2.2 ประวัติความเป็นมา การบูรณปฏิสังขรณ์ และการถวายเป็นวิสุงคามสีมาของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร

บริเวณพื้นที่วัดสุวรรณดารารามเป็นแหล่งชุมนุมการค้าของชาวจีนและตลาดน้ำเรือนแพสำคัญภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาเชื่อมต่อระหว่างตลาดน้ำ ตลาดบก ตลาดตามฤดูกาล แหล่งย่านหรือป่าการผลิตงานฝีมือ ตลอดจนตลาดสดเช้า – เย็นที่สัมพันธ์ความเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต สังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมเมืองที่มีความเจริญ การบริโภคสินค้าของฟุ่มเฟือย รวมถึงการมุ่งเน้นการผลิตสินค้าส่งออกเป็นงานฝีมือมากกว่าสินค้าเกษตรกรรมจึงสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา การบูรณปฏิสังขรณ์ และการถวายเป็นวิสุงคามสีมาของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร นับตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัตนโกสินทร์

2.2.1 ประวัติความเป็นมาของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร

วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารเดิมชื่อ “วัดทอง” เป็นวัดสร้างขึ้นสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ตั้งตรงบริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้เหนือป้อมเพชรภายในกำแพงเมืองเป็นแหล่งทำเลที่ตั้งของชุมชนพ่อค้าชาวจีนและชาวต่างชาติเข้ามาสัญจรค้าขาย ก่อปรกับพื้นที่บริเวณดังกล่าวเดิมเป็นนิวาสสถานของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกแห่งราชวงศ์จักรี พระนามเดิมว่า “ทองดี” เป็นเสมียนตรา กรมมหาดไทยต่อมารับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นออกพระอักษรสุนทรศาสตร์ (ฝ่ายอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมติดที่, 2538 : หน้า 142)

สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกแห่งราชวงศ์จักรีทรงสืบเชื้อสายจากเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) น้องชายของเจ้าพระยาโกษาธิบดี (เหล็ก) เป็นนักการทูตและทหารเอกคู่พระทัยสมเด็จพระนารายณ์ โดยเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) มีบุตรสองคน ได้แก่ เจ้าพระยาวรวงศาธิราช (ขุนทอง) กับพระยาราชนิกูลหรือจมีนมหาสนิท (ทองคำ) ปลัดพูลฉลองกรมมหาดไทยสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระเป็นบิดาของทองดี ทรงประสูติที่ตำบลสะแกกรัง เมืองอุทัยธานี เมื่อเจริญวัยในช่วงแรกรับราชการในกรมมหาดไทยรับบรรดาศักดิ์ “หลวงพินิจอักษร” ต่อมาดำรงบรรดาศักดิ์ “พระอักษรสุนทรศาสตร์” ในตำแหน่งเสมียนตรา กรมมหาดไทย ทำหน้าที่ร่างพระราชสาส์นโต้ตอบกับหัวเมืองฝ่ายเหนือและเก็บรักษาพระราชลัญจกรในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ต่อมาทรงเสกสมรสสองพี่น้องเป็นบุตรของคหบดีชาวจีนในตำแหน่งพระยาอภัยราชา คือ ดาวเรืองกับทองหยก ตั้งบ้านเรือนอาศัยบริเวณหลังป้อมเพชรภายหลังถวายที่ดินสร้างวัดนาม “วัดทอง” (เบาวิริง, จอห์น,

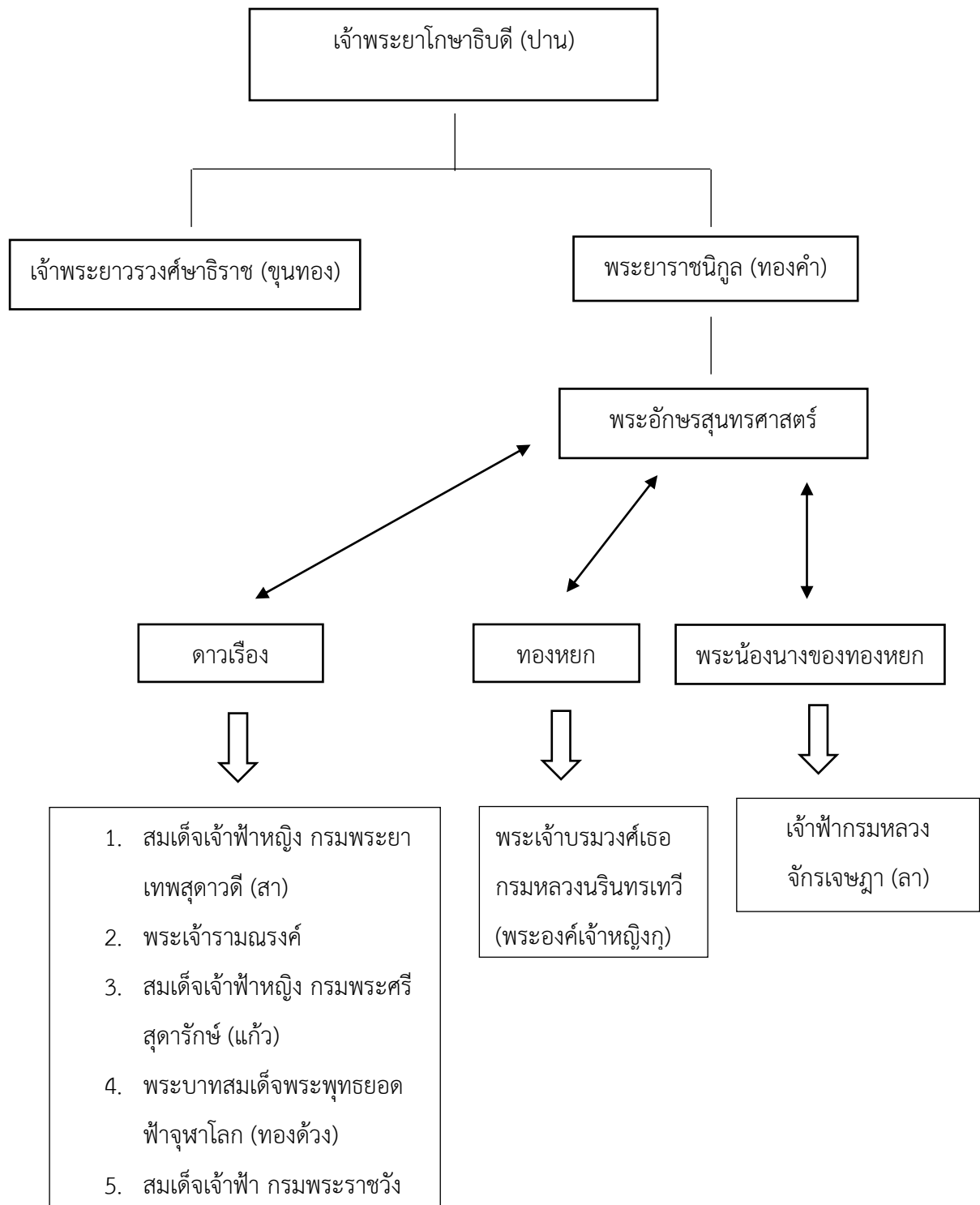
2550 : หน้า 88 – 89 ; ขุนสารทประภาศักราช, ม.ป.ป. : หน้า 1 – 4 ; พลาติศัย สิทธิธัญกิจ, 2564 : หน้า 83, 85 และ 103 และ อารังศักดิ์ อายุวัฒน์, 2544 : หน้า 9 – 10)

สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกทรงมีพระราชโอรส – พระราชธิดากับดาวเรืองทั้งหมด 5 พระองค์ ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง กรมพระยาเทพสุดาวดี (สา) พระเจ้ารามณรงค์ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง กรมพระศรีสุตารักษ์ (แก้ว) พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (ทองด้วง) และสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท (บุญมา) ต่อมาทรงมีพระราชธิดาร่วมกับทองหยกภายหลังจากดาวเรืองถึงแก่กรรม ชื่อ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนรินทรเทวี (พระองค์เจ้าหญิงกุ) และมีพระราชโอรสร่วมกับพระน้องนางของทองหยกอีกพระองค์ชื่อ เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา (ลา) รวมพระราชโอรสทั้งหมด 7 พระองค์ (เบาว์ริง, จอห์น, 2550 : หน้า 89 ; กรมศิลปากร, 2525 : หน้า 1 – 2 ; อารังศักดิ์ อายุวัฒน์, 2544 : หน้า 11 – 12 และคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, 2525 : หน้า 6)

ต่อมาเมื่อ “ทองด้วง” เจริญวัยถวายตัวเป็นมหาดเล็กพร้อมกับบุญมาเป็นทหารในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิต แล้วเมื่ออายุครบ 21 พรรษาออกผนวชเป็นพระภิกษุที่วัดมหาธาตุแล้วสึกออกมารับราชการเป็นมหาดเล็กหลวงให้แก่สมเด็จพระเจ้าอุทุมพร ต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้าอุทุมพรถวายราชสมบัติคืนแด่สมเด็จพระเจ้าเอกทัศได้รับพระราชทานตำแหน่ง “หลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี” ต่อมาได้แต่งงานกับคุณนาค ธิดาของคหบดีบ้านอัมพวา แขวงบางช้างเป็นต้นตระกูลของคุณนาคแล้วย้ายนิเวศสถานไปที่บริเวณวัดอัมพวัน เมืองสมุทรสงคราม ส่วนบุญมาถวายตัวเป็นมหาดเล็กหุ้มแพรในสมเด็จพระเจ้าเอกทัศเมื่อ พ.ศ. 2306 (พลาติศัย สิทธิธัญกิจ, 2564 : หน้า 85, 105 – 106 และ 176 และคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, 2525 : หน้า 7)

พ.ศ. 2310 เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 นายทองดีย้ายรับราชการประจำเมืองพิษณุโลก ต่อมาเจ้าพระยาพิษณุโลกประกาศตั้งตนเป็นเจ้าชุมนุมแห่งใหม่และราชาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ของชุมนุมพิษณุโลก เพื่อต้องการควบคุมอำนาจเมืองและผู้นำท้องถิ่นในหัวเมืองเหนือพร้อมแต่งตั้งนายทองดีขึ้นรับบรรดาศักดิ์ “เจ้าพระยาจักรีศรีอริยวงศธร สมุหนายกเสนาบดี” (พลาติศัย สิทธิธัญกิจ, 2564 : หน้า 109 – 110 ; ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรศักดิ์ก่อสร้าง, 2548 : หน้า 6 และสุภัทโรตติส ดิศสกุล, หม่อมเจ้าและคณะ, 2551 : หน้า 410) “...ทรงปรณนินัตถิอยู่ประการใดความไม่ทราบถนัด ทราบแต่ว่าภายหลังทรงพระประชวรแล้วสวรรคตอยู่ในเมืองพระพิษณุโลก...” (จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, 2505 : หน้า 24) กอปรกับครอบครัวของนายทองดีหลบหนีอพยพ

จากการล้อมกรุงศรีอยุธยาของกองทัพพม่า เพื่อตั้งหลักหรือเป็นที่หลบภัยตามหัวเมืองเหนือ อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ตามเจ้าพระยาพิษณุโลกครองราชย์ 7 วันกลับเสียชีวิตจากโรคฉี่หนูในคอ ส่วนนายทองดีถึงแก่อสัญกรรมใน พ.ศ. 2311 โดยคุณลาและครอบครัวทำการด้วยการถวายพระเพลิงตามกำลังที่กระทำพร้อมกับอัญเชิญพระบรมอัฐิกับพระมหาสังข์อุตราวัฏเป็นของสำหรับมอบให้แก่นายทองด้วงและนายบุญมา (จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, 2505 : หน้า 24 และ เบาว์ริง, จอห์น, 2550 : หน้า 89)

ภาพประกอบที่ 3 แผนผังปฐมวงศ์ของราชวงศ์จักรี

ที่มา : กิติชัย กล้าอยู่, 10 กุมภาพันธ์ 2567, [แผนผัง].

พ.ศ. 2310 – 2324 ท่านทั้งสองเดินทางติดตามสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีปราบปรามเจ้าชุมนุมต่าง ๆ และการขับไล่กองทัพพม่าออกจากราชอาณาจักรภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ตลอดจนการส่งกองกำลังปราบปรามหัวเมืองประเทศราชทั้งในลาวและเขมรต่อการควบคุมทรัพยากรทางการค้า กำลังคน และบรรณาการ กอปรกับความพยายามฟื้นฟูราชอาณาจักรอยุธยาด้วยการสถาปนาเมืองธนบุรีเป็นราชธานีแทนที่กรุงศรีอยุธยา เนื่องจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ กล่าวคือ ประการแรก ความเหมาะสมด้านยุทธวิธีการป้องกันเมืองในการควบคุมเส้นทางการค้าทางทะเล กำลังคน และประชากรธรรมชาติสกัดกั้นการรุกรานของข้าศึก และประการที่สอง พื้นที่ตั้งเมืองธนบุรีสามารถเดินทางชายทะเลด้านตะวันออกอย่างสะดวกทั้งการรวบรวมกำลังไพร่พล ชุมชนชาวมอญบริเวณใกล้เคียง การติดต่อทำการค้าบรรณาการจีน และการส่งออกสินค้าในการค้าทางทะเลจากจีนและบริเวณคาบสมุทรมาลายู – เกาะขวา ตลอดจนธรรมเนียมโบราณราชประเพณีสมัยอยุธยา (ดูรายละเอียดใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2559 : หน้า 142, 146, 181, 200 – 201, 203 – 205, 210 – 211, 213 และ 296 – 298) จึงทำให้ท่านทั้งสองได้รับตำแหน่งและบรรดาศักดิ์จากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีตามลำดับดังนี้

(1) นายทองด้วงรับบรรดาศักดิ์ พระยาอภัยรณฤทธิ์จากการตีด่านขุนทดและด่านกระโทกในเขตชุมนุมเจ้าพิมายใน พ.ศ. 2311 และการยกทัพตีเมืองพระตะบองกับเสียมราฐ ส่วนนายบุญมารับบรรดาศักดิ์ตำแหน่งพระมหามนตรี เจ้ากรมพระตำรวจขวาต่อมาเลื่อนขึ้นเป็นพระอนุชิตราชา จางวางพระตำรวจฝ่ายนอกขวาได้รับพระราชทานบ้านเรือนและที่ดินบริเวณวัดบางหัวใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม) เป็นตำแหน่งต้องรับความไว้วางพระทัยจากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ต่อมาช่วยงานราชการสงครามทำให้เลื่อนขึ้นเป็น “พระยายมราช” เป็นตำแหน่งหนึ่งในเสนาบดีจตุสดมภ์ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2559 : หน้า 264 และพลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ, 2564 : หน้า 109) และ พ.ศ. 2313 รับบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็นพระยายมราช ว่าที่สมุหนายก เนื่องจากเจ้าพระยาจักรี (หมุด) ชราภาพ กอปรกับยกทัพร่วมตีเมืองพระตะบอง โพธิสัตว์ บริบูรณ์ สำเร็จ (คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, 2525 : หน้า 8)

(2) สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงโปรดเกล้าฯ นายทองด้วงดำรงตำแหน่งเจ้าพระยาจักรีกับนายบุญมาเลื่อนขึ้นดำรงตำแหน่ง “เจ้าพระยาสุรสีห์” ใน พ.ศ. 2317 ยกกำลังพลควบคุมหัวเมืองเหนือและตีหัวเมืองเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน รวมถึงการจัดการรวบรวมกำลังไพร่พลที่หลบหนีเข้ารับการสักระลอกจากนายซ่องหรือผู้นำท้องถิ่นในหัวเมืองเหนือ เพื่อต้องการเชื่อมต่อเส้นทาง

คมนาคนสงระหว่างหัวเมืองเหนือกับกรุงธนบุรี ความต้องการทรัพยากรของป่าหรือแร่ธาตุ เปรียบเสมือนยุทธศาสตร์ทางด้านเศรษฐกิจ – การเมืองของกรุงธนบุรี (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2559 : หน้า 266, 285 – 286 และ 341 – 342)

(3) พ.ศ. 2319 ยกกองกำลังตีหัวเมืองตะวันออกในแม่น้ำโขง ได้แก่ เมืองนางรอง จำปาศักดิ์ อุตตะปือ และหัวเมืองเขมรป่าดง ได้รับพระราชทานตำแหน่ง “เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก” กอปรกับ พ.ศ. 2321 ตีเมืองเวียงจันทน์ – หลวงพระบางพร้อมกับอัญเชิญพระพุทธมหายานนิรันดร์ปฏิมากรกับพระบางมาประดิษฐานที่กรุงธนบุรี (คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, 2525 : หน้า 10)

ภายหลังในช่วง พ.ศ. 2324 – พ.ศ. 2325 การปราบปรามความวุ่นวายทางการเมืองภายในเขมร แต่เกิดจลาจลขึ้นภายในกรุงธนบุรีจากกบฏพระยาสุรศักดิ์ ทำให้ทั้งสองท่านยกกองกำลังกลับระงับจลาจลสงบเรียบร้อย พร้อมทั้งปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์และสถาปนาราชวงศ์ใหม่ทรงพระนาม “พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก” ส่วนเจ้าพระยาสุรสีห์ได้รับสถาปนาพระนาม “สมเด็จฯ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท” และย้ายราชธานีจากเมืองธนบุรีมาที่เมืองบางกอก กอปรกับจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพตามแบบสมัยอยุธยา โดยมีการสนับสนุนช่วยเหลือจากจักรพรรดิเวียดนามกับกษัตริย์เขมร พร้อมทั้งนำอัฐิบางส่วนไปลอยอังคาร (กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, 2528 : หน้า 95) แล้วจึงเก็บแบ่งพระบรมอัฐิของนายทองดีอัญเชิญย้ายมาประทับที่ปราสาทพระเทพบิดร โปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น “สมเด็จพระชนกาธิเบศร์” พระปฐมราชวงศ์จักรีและนำตรามหาสังข์อัฐราวัฏประจำตระกูลเข้าพระราชพิธีปราบดาภิเษก สำหรับการถือน้ำพิพัฒน์สัตยาแทนการถวายบังคมพระเชษฐบิดรและพระบรมอัฐิส่วนหนึ่งสมเด็จฯ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทอัญเชิญประดิษฐานพระเจดีย์ทองที่มณฑปวัดมหาธาตุ (พลาตีย์ สิริธัญญิก, 2564 : หน้า 148 และ 160)

ดังนั้น “วัดทอง” จัดเป็นวัดต้นของบรมราชวงศ์จักรีทางฝ่ายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก คู่กับวัดอัมพวันเจติยาราม แขวงบางช้าง อำเภออัมพวัน จังหวัดสมุทรสงครามเป็นวัดของสมเด็จพระรูปศิริโสภาคย์มหานาคนารี (นาค) พระชนนีของสมเด็จพระอมรินทรามาตย์ พระบรมราชินีของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรศักดิ์ก่อสร้าง, 2548 : หน้า 6) ภายหลัง พ.ศ. 2310 ถึง พ.ศ. 2325 เป็นเวลา 18 – 19 ปี (สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้าและคณะ, 2551 : หน้า 410) ในช่วงที่พระอักษรสุนทรศาสตร์ย้ายอพยพครอบครัวหลบหนีอาศัยที่เมือง

พิษณุโลก กอปรกับนายทองด้วง นายบุญมาเดินทางติดตามสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในการฟื้นฟูราชอาณาจักรอยุธยาขึ้นมาใหม่ ด้วยการปราบปรามชุมนุมต่าง ๆ ขับไล่กองทัพพม่าออกจากราชอาณาจักรเขต ตลอดจนการสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี พื้นที่ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา กลายเป็นพื้นที่รกร้างที่เปิดโอกาสให้ผู้คนเข้ามาขุดค้นหาทรัพย์สินภายในกำแพงเมือง เพื่อนำไปประมูลผูกขาดขุดค้นหาทรัพย์สร้างรายได้และรื้อทำลายชนอิฐสร้างกำแพงเมืองหรือเขตพระราชวังในกรุงรัตนโกสินทร์ ขณะเดียวกันวัดทองถูกไฟไหม้และรื้อถอนทั้งหมด (กองพุทธศาสนสถาน, 2525 : หน้า 373) เหลือแต่ซากอิฐซากปูนมูลดิน โบสถ์และวิหารร้างเป็นป่า (หลวงพ่อบุญมา ธรรมะ, พระราชศีลวิมล (พระมหาคำพายถาวรธมฺโม) และคณะ, 2549 : หน้า 78) ดังปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีสันนิษฐานเป็นชั้นดินทางวัฒนธรรมสมัยอยุธยาปรากฏร่องรอยเศษภาชนะดินเผา เศษกระเบื้องมุงหลังคาดินเผา เศษอิฐหักและกองเถ้าถ่านกระจายตัวหนาแน่นและการถมปรับระดับชั้นดินหนาประมาณ 1.30 – 1.50 เมตร แสดงถึงการทำกิจกรรมของผู้คนหรือการอยู่อาศัยสมัยอยุธยา (ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรศักดิ์ก่อสร้าง, 2548 : หน้า 75 – 76)

2.2.2 การบูรณปฏิสังขรณ์ของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารสมัยรัตนโกสินทร์

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงปราบดาภิเษกและทรงกระทำพระราชพิธีราชาภิเษกในการสถาปนาราชวงศ์จักรีเป็นศูนย์กลางอำนาจใหม่แทนกรุงธนบุรี ขณะที่บริเวณพื้นที่เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาเป็นพื้นที่รกร้างและแหล่งขุดค้นหาทรัพย์สิน ทำให้พระองค์ทรงให้ความสำคัญการฟื้นฟูบำรุงสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา กล่าวคือ ทรงโปรดฯ การบูรณะวัดในบริเวณเกาะเมืองที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับพระราชวงศ์ แสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์โบราณสถาน เพื่อรักษาสถาปัตยกรรมสมบัติของพุทธศาสนาตามโบราณสถานต่าง ๆ (พัทธ์ แดงพันธ์, 2554 : หน้า 19 – 20) กอปรกับทรงโปรดฯ แต่งตั้งนายบุญนาคบ้านแม่ลาเป็นเจ้าพระยาชัยวิชิตสิทธิสงคราม ผู้รักษากรุงเปรียบเสมือนเจ้าเมืองตามรูปแบบการปกครองสมัยโบราณ ยกสถานะเมืองกรุงเก่าเป็นเมืองจัตวา (โบราณราชธานินทร์, พระยา, 2561 : หน้า 18) ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จพระราชดำเนินขึ้นพระราชทานพระกรุณ ๓ พระอารามทรงตั้งพระราชอาสนะและพระครู 5 แห่ง ได้แก่ วัดโลกสุธา วัดศาลาปูน วัดพนัญเชิง วัดตูม วัดศาสดาราม และวัดสุวรรณดาราม (สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, 2552 : หน้า 26) โดยเฉพาะวัดทองหรือวัดสุวรรณดารามเป็นวัดสำคัญในการปฏิสังขรณ์นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงปัจจุบันดังนี้

(1) พ.ศ. 2328 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงปฏิสังขรณ์วัดทองตามเดิมได้แก่ พระอุโบสถ พระเจดีย์ และหมู่กุฏิ พร้อมกับสมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททรงเข้าร่วมปฏิสังขรณ์ โดยทรงยกเขตพื้นที่นิวาสถานเดิมให้เป็นเขตของวัดและชุดคลองกำแพงเมืองจากหน้าวัดทางแม่น้ำป่าสักเข้าถึงหน้าพระอุโบสถ เพื่อใช้เป็นเส้นทางสะดวกแก่พระภิกษุและสามเณรมาจำพรรษา และโปรดฯ ให้ช่างเขียนภาพเทพชุมนุมที่ผนังโบสถ์ชั้นบน ส่วนชั้นล่างโปรดฯ เขียนเรื่องทศชาติชาดกรอบผนังพระอุโบสถ รวมถึงผนังด้านหน้าเขียนภาพมารวิชัยขนาดใหญ่กับพระนางธรณีบีบมวยผมยืนตรงกลาง แล้วจึงเปลี่ยนนามวัดจาก “วัดทอง” เป็น “วัดสุวรรณดาราราม” พระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร เพื่อเป็นอนุสรณ์ของพระชนกกับพระชนนี (สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้าและคณะ, 2551 : หน้า 411 ; หลวงพ่อพระอุปัชฌาย์ พระราชศีลวิมล (พระมหาลำพายถาวรธมโม) และคณะ, 2549 : หน้า 79 และห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรศักดิ์ก่อสร้าง, 2548 : หน้า 7) เนื่องจากเป็นการใช้พระนามของพระชนกและพระชนนีเข้าด้วยกัน โดยคำว่า สุวรรณ แปลว่า ทอง ส่วนคำว่า ดารา เป็นชื่อ ดาวเรือง จึงหมายถึง “วัดทองดาวเรือง” หรือสุวรรณดาราราม (น.ณ.ปากน้ำ, 2545 : หน้า 86)

(2) พ.ศ. 2352 – พ.ศ. 2393 สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ สร้างศาลาการเปรียญเป็นศาลาติดก่ออิฐถือปูนเพิ่มเติม 1 หลัง และซ่อมภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถที่ชำรุดให้สมบูรณ์ (ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรศักดิ์ก่อสร้าง, 2548 : หน้า 7 และกองพุทธศาสนสถาน, 2525 : หน้า 374) ก่อปรกับโปรดฯ สร้อยชื่อผู้รักษากรุงจากเดิม “เจ้าพระยาชัยวิชิตลัทธินุสคราม” เป็น “พระยาชัยวิชิต ลัทธินุสรา มหาประเทศราช สุรชาติเสนาบดี” (โบราณราชธานินทร์, พระยา, 2561 : หน้า 18)

(3) สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ. 2406 ทรงดำเนินการปฏิสังขรณ์ด้วยการสร้างพระเจดีย์ใหญ่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ (กองพุทธศาสนสถาน, 2525 : หน้า 374) เพิ่มพระวิหารอีกหนึ่งหลัง แล้วทรงโปรดฯ ช่างจำลองพระแก้วมรกตศิลาประดิษฐาน ณ พระวิหาร พร้อมทั้งหล่อกำแพงแก้วก่ออิฐถือปูนโดยรอบและเพิ่มสร้างกำแพงชั้นนอกมีประตูทางเข้า – ออก โดยด้านหน้า 2 ประตูกับด้านหลัง 1 ประตู ด้านเหนือและด้านใต้อย่างละ 1 ประตู ประดับลวดลายตรงซุ้มประตูทั้ง 4 ด้าน แต่ละด้านข้างบนเป็นรูปมหายานกฤษณะ พระราชลัญจกรประจำรัชกาลของพระองค์ ตลอดจนภายในพระวิหารทรงโปรดฯ เขียนภาพเทพชุมนุมส่วนบนของผนัง ขณะที่ส่วนชั้นล่างเขียนภาพเหตุการณ์เกี่ยวข้องกับการรบของสมเด็จพระนเรศวร นอกจากนี้สร้าง

โรงครัว 1 เรือนกับการขุดคลองเข้าวัดทางด้านทิศตะวันตกต่อจากคลองนายกายถึงหมู่กุฏิ (ทำหุ่นส่วนจำกัด สรุศักดิ์ก่อสร้าง, 2548 : หน้า 8 และสุภัทรรติศ ดิศสกุล, หม่อมเจ้าและคณะ, 2551 : หน้า 411) และการอัญเชิญหน่อต้นโพธิ์จากประเทศอินเดียมาปลูกไว้ (กองพุทธศาสนสถาน, 2525 : หน้า 374) การปฏิสังขรณ์ของพระองค์เป็นแนวทางการส่งเสริมการดูแลรักษาพุทธศาสนสถานเป็นสาธารณสมบัติของสังคมที่มีคุณค่า ทั้งการเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนและแหล่งศิลปกรรมของท้องถิ่นสำคัญในความเชื่อเรื่องบุญกุศลในการทำนุบำรุงศาสนสถาน โดยเฉพาะกรุงเก่าที่เป็นเมืองโบราณสามารถแสดงความเจริญรุ่งเรืองอารยธรรมสยาม (พัทธ์ แดงพันธ์, 2554 : หน้า 23 – 24)

(4) สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ. 2441 โปรดฯ ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ และหมู่กุฏิทั้งพระอาราม โดยทรงตระหนักถึงหลักการการอนุรักษ์อนุสรณ์และโบราณสถานต่าง ๆ ของชาติ เนื่องด้วยรัฐบาลส่งเสริมนโยบายสงวนรักษาโบราณสถานในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา โดยเฉพาะการจัดที่ดินภายในแนวถนนอุทงเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินและที่วัดร้างมิให้เอกชนถือสิทธิ์ครอบครอง และการเวนคืนที่ดินของราษฎร ทั้งการจับจองที่ดินริมคลองเมืองหรือซื้อขายให้เป็นเงินค่าทดแทนในการเวนคืนที่ดิน ตลอดจนค่าเสียหายในการตัดต้นไม้ที่ราษฎรปลูกเป็นสวนผลไม้ เพื่อความพยายามการศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดี แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองหรือความศิวิไลซ์ของชาติจากประสบการณ์และความรู้ในการอนุรักษ์โบราณสถานแบบสากล (พัทธ์ แดงพันธ์, 2554 : หน้า 29 – 30, 38, 43 และ 45) ภายใต้การควบคุมดูแลของพระสุวรนวิมลศีล (หนู) กับพระสุวรนวิมลศีล (ดิส) เจ้าอาวาสตั้งแต่ พ.ศ. 2441 – พ.ศ. 2447 (หลวงพ่อบุชชฌาย์ พระราชศีลวิมล (พระมหาอำไพถาวรธมโม) และคณะ, 2549 : หน้า 82)

(5) สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2453 ทรงปฏิสังขรณ์พระอุโบสถทางด้านตะวันตกและริ้วมุขคอนกรีตใช้เหล็กแทน พร้อมทั้งเปลี่ยนหลังคาทั้งพระอุโบสถกับพระวิหารเป็นกระเบื้องเคลือบ และโปรดฯ ซ่อมภาพเขียนในพระอุโบสถ รวมถึงการสร้างศาลาทำน้ำด้านหน้าพระอุโบสถ (หลวงพ่อบุชชฌาย์ พระราชศีลวิมล (พระมหาอำไพถาวรธมโม) และคณะ, 2549 : หน้า 83) ต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2474 ทรงโปรดฯ บูรณะพระวิหาร แล้วทรงให้พระยาอนุศาสน์จิตรกร เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสมเด็จพระนเรศวรแทนภาพเดิมที่ชำรุด (พระมหาอำไพถาวรธมโม) และคณะ, 2549 : หน้า 84) ตั้งแต่พระนเรศวรอุปบัติในโลกมนุษย์ถึงเหตุการณ์สงครามของพระองค์ขึ้นในพระวิหารทั้งด้านหน้าและด้านข้างทั้ง 2 ด้านผนัง

ตอนบนเขียนภาพนางฟ้า ส่วนผนังด้านหลังพระประธานเขียนภาพท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 แทนภาพเดิมที่ชำรุดในผนังพระวิหาร (สุภัทรดิศ ดิศสกุล, หม่อมเจ้าและคณะ, 2551 : หน้า 413) เป็นช่วงเวลาการอนุรักษ์โบราณสถานพัฒนาอย่างเป็นระบบด้านการรักษาโบราณวัตถุ โบราณสถาน และจัดตั้งหน่วยงานขึ้นต่อพระมหากษัตริย์ในการรักษาสมบัติของชาติ โดยเฉพาะการออกกฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และดำเนินการจัดการพิพิธภัณฑสถานและการอนุรักษ์โบราณสถานอาศัยเทคนิคสมัยใหม่และการสนับสนุนความร่วมมือของนานาชาติผ่านหน่วยงานรับผิดชอบเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมคือ “กรมศิลปากร” (พัทธ์ แดงพันธ์, 2554 : หน้า 49 – 51)

(6) สมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงพระราชศรัทธาพระพุทธศาสนา โดยโปรดฯ บำรุงพระอุโบสถ พ.ศ. 2507 ต่อมาวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2508 โปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินเป็นทุนทรัพย์บำรุงแก่คณะกรรมการอำนวยการบูรณะวัดสุวรรณดาราม โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธานจำนวน 10,000 บาท เพื่อบูรณะพระอุโบสถและรักษาภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถมิให้ลบเลือนสูญหายเป็นการรักษาศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ (สุภัทรดิศ ดิศสกุล, หม่อมเจ้าและคณะ, 2551 : หน้า 414) เนื่องด้วยสังคมไทยเริ่มตระหนักต่อการอนุรักษ์โบราณสถานมากขึ้นทั้งความรู้ ความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณคดีของชาติจากสื่อต่าง ๆ ทั้งหนังสือ หนังสือพิมพ์ และวารสาร โดยเฉพาะพระราชดำรัสของพระองค์เกี่ยวกับการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและความสำคัญของโบราณสถาน รวมถึงหน่วยงานทางการรัฐบาลอย่างกรมศิลปากรกับกองวัฒนธรรมสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการออกมาตรการทางกฎหมายอย่าง พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ในการคุ้มครองและอนุรักษ์โบราณสถานแสดงถึงสมบัติและเกียรติวัฒนธรรมของชาติ (พัทธ์ แดงพันธ์, 2554 : หน้า 134 และ 136 – 137) ต่อมาเสด็จพระราชดำเนินยกข่อฟ้าพระอุโบสถ เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2511 พร้อมทั้งพระราชทานทรัพย์เป็นประจำทุกปี เพื่อทำนุบำรุงพระอารามในพระพุทธศาสนา (หลวงพ่อดุสิต ธรรมโชติ, พระราชพิธีสมโภช (พระมหาสุวณฺโณและคณะ, 2549 : หน้า 86) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า วัดสุวรรณดารามราชวรวิหารเป็นวัดประจำต้นตระกูลของราชวงศ์จักรีที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชศรัทธาพระพุทธศาสนาและอนุรักษ์โบราณสถานตามมาตรฐานในความเชื่อสังคมไทยกับความเป็นสากลของนานาชาติเข้ามาปรับใช้ เพื่อแสดงถึงมรดกทางวัฒนธรรมสำคัญของชาติ

2.2.3 การถวายวิสุงคามสีมาของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร

วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ. 2275 จากการสถาปนาวัดในปีเดียวกัน โดยเขตวิสุงคามสีมา กว้าง 16.70 เมตร ยาว 38.30 เมตร เขตและอุปจาระของวัด (หลวงพ่อบุชฌาย์ พระราชศีลวิมล (พระมหาลำพวยถาวรรธมโม)และคณะ, 2549 : หน้า 75) ในเขตพื้นที่ตั้งมีจำนวน 71 ไร่ 3 งาน เป็นธรณีสงฆ์จำนวน 5 แปลง ได้แก่ แปลงที่ 1 ตำบลสามเรือน กับแปลงที่ 2 ตำบลลำตาเสา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยแปลงที่ 1 เนื้อที่ 69 ไร่ 3 งาน 24 ตารางวา โฉนดเลขที่ 3765 ส่วนแปลงที่ 2 เนื้อที่ 94 ไร่ 2 งาน 84 ตารางวา โฉนดเลขที่ 7364 แปลงที่ 3 ตำบลหอรบสนไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เนื้อที่ 2 ไร่ 44 ตารางวา โฉนดเลขที่ 5628 แปลงที่ 4 ตำบลบ้านอ้อย และแปลงที่ 5 ตำบลเข้าเฝ้าอำเภอกุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในพื้นที่แปลงที่ 4 เนื้อที่ 11 ไร่ 24 ตารางวา โฉนดเลขที่ 1183 และพื้นที่แปลงที่ 5 เนื้อที่ 8 ไร่ 3 งาน 76 ตารางวา โฉนดเลขที่ 1811 (กองพุทธศาสนสถาน, 2525 : หน้า 374) ปัจจุบันวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารมีเนื้อที่ 41 ไร่ 98 ตารางวา โฉนดที่ดินเลขที่ 30239 เล่ม 303 หน้าที่ 39 ออก ณ วันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2512 เนื่องจากเดิมวัดปกครองดูแลเนื้อที่ 82 ไร่ 3 งาน รวมทั้งการจัดซื้อที่ดิน 3 แปลง ต่อมาหน่วยงานทั้งเอกชนและราชการเข้ามาปกครองยึดถือกรรมสิทธิ์ ทำให้เขตวัดมีเนื้อที่ 45 ไร่ 208 ตารางวา (พระมหาลำพวยถาวรรธมโม)และคณะ, 2549 : หน้า 75 – 76)

2.2.4 ลำดับเจ้าอาวาสและพระเถระสำคัญ

วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารเป็นวัดที่มีพระภิกษุจำพรรษา กอปรกับเป็นพระอารามหลวงประเภทชั้นเอกชนิดราชวรวิหาร สังกัดมหานิกายจึงมีสถานะเป็น “พระราชอาสนะ” ชื่อ “สุวรรณวิมลศีล” เป็นตำแหน่งพระราชทานนามของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อแรกเป็นตำแหน่งพระฐานารุกรม “พระครูโยธานุกูล” แต่สำหรับชื่อเจ้าอาวาสปรากฏชื่อครั้งแรกสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงปัจจุบันที่สำคัญสร้างผลงานต่าง ๆ ดังนี้ (พระมหาลำพวยถาวรรธมโม)และคณะ, 2549 : หน้า 89)

เจ้าอาวาสองค์ที่ 1 – 4 ไม่ปรากฏชื่อเจ้าอาวาส

เจ้าอาวาสองค์ที่ 5 พระสุวรรณวิมลศีล (สาธุ)

เจ้าอาวาสองค์ที่ 6 พระสุวรรณวิมลศีล (มี) เป็นพระอุปัชฌาย์ของพระญาณไตรโลก (ฉาย) เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดพนัญเชิง

เจ้าอาวาสองค์ที่ 7 พระสุวรรณวิมลศีล (หนู) พ.ศ. 2411 – พ.ศ. 2447

เจ้าอาวาสองค์ที่ 8 พระสุวรรณวิมลศีล (ดิส) พ.ศ. 2447 – พ.ศ. 2449 ริเริ่มการขุดคลองทางด้านทิศตะวันตกต่อจากคลองนายกายถึงศาลาการเปรียญขยายกว้างขึ้น โดยสร้างกุฏิ 2 ชั้นแบบทรงปั้นหยาและศาลาทำน้ำด้านหน้าพระอุโบสถ (ห่างหุ้นส่วนจำกัด สุรศักดิ์ก่อสร้าง, 2548 : หน้า 8)

เจ้าอาวาสองค์ที่ 9 พระสุวรรณวิมลศีล (ลับ) พ.ศ. 2449 – พ.ศ. 2476 ดำเนินการซ่อมตึกหลังเก่าขยายใหญ่มีมุขด้านหน้า 2 ชั้นใช้เป็นสถานการศึกษาปริยัติธรรมพร้อมทั้งทำถนนทางเข้าวัดทางด้านทิศใต้ต่อจากถนนอุทองถึงศาลาการเปรียญ (ห่างหุ้นส่วนจำกัด สุรศักดิ์ก่อสร้าง, 2548 : หน้า 8) กอปรกับพระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) สมุหเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่าในฐานะไวยาวัจกรของวัด กราบบังคมทูลสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เนื่องจากความขาดแคลนน้ำใช้น้ำฉันหรือประปาในพื้นที่บริเวณชุมชนป้อมเพชร ทำให้ทรงมีพระราชศรัทธาพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวน 8,600 บาทและทรงพระราชทานเพิ่มเติมจำนวน 9,715 บาท 25 สตางค์ ให้แก่พระยาโบราณราชธานินทร์จัดการสร้างถังน้ำและสูบน้ำถวายใน พ.ศ. 2458 ดำเนินการเสร็จสิ้นใน พ.ศ. 2459 โดยเป็นค่าช่างเหมาทำการจำนวน 18,643 บาท เพื่ออำนวยความสะดวกและการอุปโภค – บริโภคของพระภิกษุ สามเณร ศิษย์วัดตลอดจนประชาชนทั่วไป (ราชกิจจานุเบกษา, 2459 : หน้า 2369 ; สุภัทรดิศ ดิศสกุล, หม่อมเจ้าและคณะ, 2551 : หน้า 412 ; พระมหาลำพวยถาวรธมฺโม)และคณะ, 2549 : หน้า 83)

เจ้าอาวาสองค์ที่ 10 พระศรีสุธรรมมุนี (อาจ อาสภเถระ) พ.ศ. 2478 – พ.ศ. 2491 เป็นกรรมการศึกษาประชาบาลและจัดตั้งการศึกษาภาษาบาลี อำเภอกรุงเก่า รวมทั้งดำรงตำแหน่งกรรมการแปลพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทยเป็นหัวหน้าตรวจสำนวนฝ่ายพระอภิธรรมปิฎกและกรรมแห่งสภาการศึกษาคณะสงฆ์ นอกจากนี้เป็นหัวหน้าคณะปรับปรุงและส่งเสริมพระศาสนาในมณฑลพายัพในพื้นที่ 7 จังหวัด พร้อมด้วยคณะพระราชามหาเปรียญข้าราชการ กรรมการศาสนาและอนุศาสนจารย์ 30 ท่าน (พระมหาลำพวยถาวรธมฺโม)และคณะ, 2549 : หน้า 94)

เจ้าอาวาสองค์ที่ 11 พระราชสุวรรณโสภณ (โกย การุณโก) พ.ศ. 2505 – พ.ศ. 2521 เป็นหัวหน้าหน่วยพระธรรมทูต ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ต่อมาให้ความสำคัญงานการศึกษาในตำแหน่งเจ้าสำนักเรียนวัดพนัญเชิงวรวิหาร และพ.ศ. 2519 ได้รับการแต่งตั้งประธาน

อำนวยการหน่วยอบรมประชาชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ((มหาลำพายถาวรธมโม)และคณะ, 2549 : หน้า 104)

เจ้าอาวาสองค์ที่ 12 พระราชศีลวิมล (ลำพาย ถาวรธมโม) พ.ศ. 2523 – พ.ศ. 2549 เป็นเจ้าอาวาสชำนาญด้านวรรณกรรมทั้งช่างไม้ ควบคุมดูแลการก่อสร้างกุฏิทรงไทย ทรงปั้นหยา และต่อตู้ – เติ่ง ฯลฯ (พระมหาลำพายถาวรธมโม)และคณะ, 2549 : หน้า 108)

เจ้าอาวาสองค์ที่ 13 พระสุวรรณวิมลศีล (ละเอียด ฐิตปญโญ) 26 เมษายน พ.ศ. 2549 – พ.ศ. 2561 เป็นเจ้าอาวาสชำนาญด้านวรรณกรรมควบคุมดูแลการก่อสร้างกุฏิทรงไทย กับทรงปั้นหยา กอปรกับจัดตั้งทุนนักเรียนที่เรียนดีฐานะยากจนทั้งระดับประถมศึกษากับมัธยมศึกษา ในโรงเรียนชุมชนป้อมเพชร จำนวน 50 ทุน จำนวน 500 บาท รวมทั้งหมด 25,000 บาท (พระมหาลำพายถาวรธมโม)และคณะ, 2549 : หน้า 112 และ114)

เจ้าอาวาสองค์ที่ 14 พระเมธีวชิรธาดา (เวชนันต์ เวชนนโต) พ.ศ. 2565 – ปัจจุบัน ได้รับรางวัลผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา (เสาเสมอธรรมจักร) ประเภทส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สาขากการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในประเทศ พ.ศ. 2554 กอปรกับเป็นเจ้าสำนักเรียนให้แก่วัดเจ้าเจ็ดนอกใน พ.ศ. 2547 และเจ้าสำนักเรียน ศูนย์การศึกษาพระปริยัติธรรมอำเภอเสนา สำนักเรียนคณะสงฆ์อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2556 (พระสังฆาธิการไทย, ม.ป.ป. : เรียบไรต์) นอกจากนี้ในวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2566 รับเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญมีนามว่า พระเมธีวชิรธาดา (ราชกิจจานุเบกษา, 2566 : หน้า 13)

2.3 ศาสนพิธีเกี่ยวเนื่องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร

วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารเป็นวัดพระอารามหลวงและประจำปฐมวงค์ราชวงศ์จักรีที่พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานตามหลักการสากลผสมผสานความศรัทธาความเชื่อพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นต้นมา กอปรกับบทบาทสำคัญของเจ้าอาวาสสร้างผลงานเกี่ยวข้องกับการศึกษาและการพัฒนาพื้นที่วัดให้เหมาะสมกับวัดประจำราชวงศ์จักรี จึงทำให้เกิดศาสนพิธีสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับสถาบันพระมหากษัตริย์

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐินเป็นศาสนพิธีเกี่ยวข้องพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลพระมหากษัตริย์ผ่านการถวายทอดกฐินในเทศกาลออกพรรษาเรียกว่า

“กฐินหลวง” หมายถึง พระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินทรงถวายด้วยพระองค์เอง หรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระบรมวงศานุวงศ์หรือผู้ใดผู้หนึ่งถวายแทนพระองค์ไปพระอารามหลวง 16 แห่งที่ส่งลงไปพระอารามหลวง 16 แห่งที่ส่งขึ้นสำหรับพระมหากษัตริย์เสด็จฯ ได้แก่ วัดบวรนิเวศวิหาร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดอรุณราชวราราม วัดราชโอรสาราม วัดสุทัศนเทพวราราม วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วัดราชาธิวาส วัดเทพศิรินทราวาส วัดมกุฏกษัตริยาราม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดพระปฐมเจดีย์ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วัดนิเวศธรรมประวัติ และวัดสุวรรณดาราราม (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2554 : หน้า 95 – 96) ดังนั้นในหัวข้อนี้จึงแบ่งออกตามพระราชภารกิจเสด็จพระราชดำเนินพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน 3 สมัย ดังนี้

2.3.1 พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐินสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐินเป็นศาสนพิธีสำคัญประจำปีของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินประพาสต่างหัวเมืองภายในราชอาณาจักร พร้อมทั้งทรงสร้างพระตำหนักประทับตามพื้นที่ต่าง ๆ เช่น พระราชวังท้ายพิบูลที่พระพุทธรูปบาทสระบุรี พระราชวังเมืองลพบุรี วังปทุมนครที่เมืองนครปฐม พระราชวังที่เมืองสมุทรปราการ พระนครคีรีที่เมืองเพชรบุรี รวมถึงพระตำหนักบางปะอิน และพระราชวังจันทร์เกษมที่เมืองกรุงเก่า สำหรับเสด็จประพาสในการแปรพระราชฐานไปประทับตามโอกาสอันควร พร้อมทั้งปลูกพลับพลาสำหรับประทับแรมเฉพาะตามราชประเพณี (สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, 2552 : หน้า 32 – 35)

พื้นที่เมืองกรุงเก่าเป็นสถานที่สำคัญเกี่ยวเนื่องพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐินดังที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริจัดถวายผ้าพระกฐินเป็นพระเกียรติยศและพระราชศรัทธาตามแบบอย่างจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชต้องพระราชทานนิภัตร (อาหารหรือค่าอาหารแก่พระภิกษุ – สามเณร) และกฐินบรรดาศักดิ์จากการทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ มอบหมายพระบรมวงศานุวงศ์หรือสมเด็จฯ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเป็นผู้แทนถวายพระราชทานผ้าพระกฐิน จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ วัดโลกสุทธาสาลาปูน วัดพนัญเชิง วัดตุม วัดศาสดาราม และวัดสุวรรณดาราม กลายเป็นธรรมเนียมประเพณีด้านศาสนพิธีที่

สืบทอดเนื่องทั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยกับพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ มอบหมายพระบรมวงศานุวงศ์หรือกรมพระราชวังบวรฯ เสด็จพระราชทานพระกฐินหลายครั้ง (จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, 2548 : หน้า 35)

2.3.2 พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐินสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชศรัทธาอุทิศสละเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราพระราชทานพระกฐิน ทั้งผ้าบริวารและเครื่องไทยทานต่าง ๆ แก่พระสงฆ์ กอปรกับทรงเลือกพระอารามรับพระกฐิน 3 อย่าง ได้แก่ พระอารามทรงสืบทราบว่าเป็นพระอารามของพระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาแต่เดิม พระอารามทรงสถาปนาปฏิสังขรณ์ในราชวงศานุวงศ์ และพระอารามของพระสงฆ์ทรงค้ำเค้นเคยหรือนับถืออุปการก่อนปฏิสังขรณ์ เพื่อทรงพระราชอุทิศเป็นส่วนพระราชกุศล คำนับถวายพระเจ้าแผ่นดินก่อนและในพระบรมราชวงศ์ และเป็นพระเกียรติยศและนามผู้ร่วมสถาปนาหรือปฏิสังขรณ์พระอาราม (จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, 2548 : หน้า 35 – 36) ทำให้พระองค์เสด็จพระราชดำเนินกระบวนพยุหยาตราพระราชทานพระกฐิน ณ วัดสุวรรณดาราราม จำนวน 2 ครั้งในพ.ศ. 2398 และพ.ศ. 2406 (สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, 2552 : หน้า 9 และ 18)

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสืบสานพระราชทานพระกฐินหลายครั้งที่มอบหมายให้พระบรมวงศานุวงศ์เป็นผู้แทนพระองค์ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2430 – พ.ศ. 2447 รวมทั้งหมด 9 ครั้ง แบ่งออกเป็นเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระองค์เองจำนวน 2 ครั้ง สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ 2 ครั้ง และพระบรมวงศานุวงศ์เป็นผู้แทนพระองค์จำนวน 5 ครั้ง ดังต่อไปนี้

1. พ.ศ. 2430 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐินหัวเมือง 4 อาราม ได้แก่ วัดสุวรรณดาราราม วัดเสนาสนาราม วัดศาลาปูน และวัดกษัตราธิราช (ราชกิจจานุเบกษา, 2430 : หน้า 217)

2. พ.ศ. 2431 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดชเสด็จแทนพระองค์ถวายพระราชทานพระกฐิน ณ วัดสุวรรณดาราราม (ราชกิจจานุเบกษา, 2431 : หน้า 258)
3. พ.ศ. 2433 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชทานพระกฐินหัวเมือง ณ วัดสุวรรณดาราราม (ราชกิจจานุเบกษา, 2433 : หน้า 275)
4. พ.ศ. 2434 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นอดิศร อุทุมมเดช เสด็จแทนพระองค์ถวายพระราชทานพระกฐิน ณ วัดนิเวศธรรมประวัติ วัดชุมพลนิกายาราม วัดเสนาสนาราม วัดศาลาปูน วัดพนัญเชิง วัดขุนญวน และวัดสุวรรณดาราราม (ราชกิจจานุเบกษา, 2434 : หน้า 273)
5. พ.ศ. 2435 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์เสด็จแทนพระองค์ถวายพระราชทานพระกฐิน ณ วัดสุวรรณดาราราม (ราชกิจจานุเบกษา, 2435 : หน้า 264)
6. พ.ศ. 2438 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิตติยารวรลักษณ์เสด็จแทนพระองค์ถวายพระราชทานพระกฐิน ณ วัดสุวรรณดาราราม (ราชกิจจานุเบกษา, 2440 : หน้า 285)
7. พ.ศ. 2444 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่าเป็นผู้แทนพระองค์ถวายพระราชทานพระกฐิน 5 อาราม ได้แก่ วัดศาลาปูน วัดพนัญเชิง วัดเสนาสนาราม และวัดสุวรรณดาราราม (ราชกิจจานุเบกษา, 2444 : หน้า 630)
8. พ.ศ. 2445 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐินหัวเมือง 5 อาราม ได้แก่ วัดนิเวศธรรมประวัติ วัดชุมพลนิกายาราม วัดศาลาปูน วัดวิเวกอายุพัด และวัดสุวรรณดาราราม (ราชกิจจานุเบกษา, 2445 : หน้า 593)
9. พ.ศ. 2447 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชทานพระกฐินหัวเมืองที่วัดนิเวศธรรมประวัติ และวัดสุวรรณดาราราม (ราชกิจจานุเบกษา, 2447 : หน้า 544)

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสืบสานพระราชทานพระกฐินตามโบราณราชประเพณีด้านศาสนพิธี โดยพระองค์ทรงมอบหมายให้พระบรมวงศานุวงศ์เป็นผู้แทนพระองค์ เสด็จพระราชทานพระกฐินหลวง นับตั้งแต่ พ.ศ. 2453 – พ.ศ. 2460 รวมทั้งหมด 4 ครั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะที่สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชทานพระกฐินหลวง จำนวน 1 ครั้ง พ.ศ. 2476 กับมอบหมายให้พระบรมวงศานุวงศ์เป็นผู้แทนพระองค์ เสด็จพระราชทานพระกฐินหลวง จำนวน 1 ครั้ง พ.ศ. 2477 ดังนี้

1. พ.ศ. 2453 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระยาโบราณราชธานินทร์เป็นผู้แทนพระองค์ เสด็จพระราชทานพระกฐินหลวง 4 อาราม ได้แก่ วัดสุวรรณหรรษาราม วัดพนัญเชิง วัดศาลาปูน และวัดบรมวงศ์อิศรวราราม (ราชกิจจานุเบกษา, 2453 : หน้า 1710)
2. พ.ศ. 2455 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพเป็นผู้แทนพระองค์ เสด็จพระราชทานเสด็จพระราชทานพระกฐินหลวง ณ วัดสุวรรณหรรษาราม กรุงเก่า (ราชกิจจานุเบกษา, 2455 : หน้า 1714)
3. พ.ศ. 2457 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครราชสีมาเป็นผู้แทนพระองค์ เสด็จพระราชทานพระกฐินหลวง ณ วัดสุวรรณหรรษาราม วัดพนัญเชิง และวัดศาลาปูน กรุงเก่า (ราชกิจจานุเบกษา, 2457 : หน้า 1475)
4. พ.ศ. 2460 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาเป็นผู้แทนพระองค์ เสด็จพระราชทานพระกฐินหลวง ณ วัดเสนาสาราม วัดสุวรรณหรรษาราม และวัดนิเวศธรรมประวัติ (ราชกิจจานุเบกษา, 2460 : หน้า 1918)
5. พ.ศ. 2476 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานถวายพระกฐินหลวง ณ วัดสุวรรณหรรษารามและวัดพนัญเชิง (ราชกิจจานุเบกษา, 2471 : หน้า 1799)
6. พ.ศ. 2477 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าคำรบ เสด็จเป็นผู้แทนพระองค์พระราชทานถวายพระกฐินหลวง ณ วัดสุวรรณหรรษาราม (ราชกิจจานุเบกษา, 2477 : หน้า 2595)

สมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทรทรงใช้เวลาส่วนใหญ่ศึกษาต่อและฝึกปฏิบัติ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ จึงไม่สามารถเสด็จพระราชทานพระกฐินหลวงตามธรรมเนียมศาสนพิธี แต่พระองค์ทรงมอบหมายให้ พระบรมวงศานุวงศ์เป็นผู้แทนพระองค์เสด็จพระราชทานพระกฐินหลวงระหว่าง พ.ศ. 2479 – พ.ศ. 2484 จำนวน 4 ครั้ง ได้แก่ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา (ราชกิจจานุเบกษา, 2479 : หน้า 1442 ; ราชกิจจานุเบกษา, 2482 : หน้า 2268 และราชกิจจานุเบกษา, 2484 : หน้า 3597) และคณะกรรมการจังหวัด (ราชกิจจานุเบกษา, 2481 : หน้า 2352)

2.3.3 พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐินสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรถึงพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงพระราชศรัทธาพระพุทธศาสนาทั้งการบูรณะศาสนสถาน เสด็จพระราชดำเนินประกอบศาสนพิธีตลอดจนการบำเพ็ญพระราชกุศลผ่านการถวายพระกฐินหลวงสืบเนื่องตามธรรมเนียมของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในฐานะอัครศาสนูปถัมภก เนื่องจากเป็นพระราชกรณียกิจหรือพระราชภารกิจของพระมหากษัตริย์จำต้องเสด็จพระราชดำเนินถวายพระกฐินหลวงประจำปีเมื่อถึงเทศกาลออกพรรษาแล้ว (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2554 : หน้า 96) โดยรัชสมัยของพระองค์เสด็จพระราชดำเนินถวายพระกฐินหลวง จำนวน 19 ครั้ง แบ่งออกเป็นเสด็จด้วยพระองค์เอง จำนวน 1 ครั้ง กับพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จเป็นผู้แทนพระองค์ จำนวน 18 ครั้ง ดังนี้

(1) เสด็จพระราชดำเนินถวายพระกฐินหลวง พ.ศ. 2491 – พ.ศ. 2499 เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระองค์เอง จำนวน 1 ครั้ง ใน พ.ศ. 2493 (ราชกิจจานุเบกษา, 2493 : หน้า 5221) ส่วนพระบรมวงศานุวงศ์จำนวน 5 ครั้ง กล่าวคือ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล (ราชกิจจานุเบกษา, 2493 : หน้า 3197 และราชกิจจานุเบกษา, 2494 : หน้า 4474) พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลมงกุฎพงษ์บริพัตร (ราชกิจจานุเบกษา, 2492 : หน้า 4706) พลเอก พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ (ราชกิจจานุเบกษา, 2495 : หน้า 3233) พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต (ราชกิจจานุเบกษา, 2497 : หน้า 2217 และราชกิจจานุเบกษา, 2499 : หน้า 3295) พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร

(ราชกิจจานุเบกษา, 2498 : หน้า 2451) เป็นผู้แทนพระองค์พระราชทานถวายพระกฐินหลวง ณ วัดสุพรรณดาราราม

(2) พ.ศ. 2502 – พ.ศ. 2519 จำนวน 9 ครั้ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระบรมวงศานุวงศ์เป็นผู้แทนพระองค์จำนวน 5 ครั้ง ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา (ราชกิจจานุเบกษา, 2511 : หน้า 2921) พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุขุมานีนท์ (ราชกิจจานุเบกษา, 2502 : หน้า 2391 และราชกิจจานุเบกษา, 2516 : หน้า 11) พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร (ราชกิจจานุเบกษา, 2503 : หน้า 2173) พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรมงคลการ (ราชกิจจานุเบกษา, 2504 : หน้า 2229) และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล (ราชกิจจานุเบกษา, 2505 : หน้า 3 และราชกิจจานุเบกษา, 2507 : หน้า 2561)

ยกเว้น พ.ศ. 2506 พ.ศ. 2509 และ พ.ศ. 2518 พระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระกฐินหลวงพระราชทานแด่ราชสกุล “รังสิต” คณะองคมนตรี และราชสกุล “จิตรพงศ์” เป็นผู้แทนพระองค์ (ราชกิจจานุเบกษา, 2506 : หน้า 2118 ; ราชกิจจานุเบกษา, 2509 : หน้า 3230 และราชกิจจานุเบกษา, 2518 : หน้า 11) ส่วนพ.ศ. 2519 ปรับเปลี่ยนจาก “พระกฐินหลวง” มาเป็น “พระกฐินพระราชทาน” แต่ยึดถือธรรมเนียมประเพณีเดิมที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระบรมวงศานุวงศ์หรือตัวแทนราชสกุลเป็นผู้แทนพระองค์ พระราชทานพระกฐิน ณ วัดสุพรรณดาราราม จำนวน 1 ครั้ง ได้แก่ ราชสกุลบริพัตร (ราชกิจจานุเบกษา, 2519 : หน้า 17)

(3) พ.ศ. 2545 ปรับเปลี่ยนชื่อพระราชพิธีจาก “พระราชพิธีบำเพ็ญพระกฐินหลวงเสด็จพระราชดำเนินและพระราชทาน” มาเป็น “พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน” ช่วงพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน พ.ศ. 2545 – พ.ศ. 2558 จำนวน 4 ครั้ง ดังนี้

1. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์โดยรถยนต์พระที่นั่ง ถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดสุพรรณดาราราม เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2545 (ราชกิจจานุเบกษา, 2545 : หน้า 18) ต่อมา เสด็จพระราชดำเนินอีกครั้งเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2551 (ราชกิจจานุเบกษา, 2551 : หน้า 90)

2. วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2552 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์

โดยรถยนต์พระที่นั่ง ถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดสุวรรณดารารามแทนพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ (ราชกิจจานุเบกษา, 2552 : หน้า 25)

3. วันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์โดยรถยนต์พระที่นั่ง ถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดสุวรรณดารารามและวัดนิเวศธรรมประวัติ (ราชกิจจานุเบกษา, 2553 : หน้า 85) และวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2557 เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์โดยรถยนต์พระที่นั่งและรถยนต์ ถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดสุวรรณดารารามและวัดนิเวศธรรมประวัติ (ราชกิจจานุเบกษา, 2553 : หน้า 13)

พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำเนินปณิธานสืบสาน รักษา และต่อยอดจากพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โดยทรงปฏิบัติตนฐานะ “อัครศาสนูปถัมภก” ในการประกอบศาสนพิธีต่าง ๆ รวมถึงพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐินทรงสืบสานปฏิบัติตามธรรมเนียมประจำทุกปีในเทศกาลออกพรรษา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระบรมวงศานุวงศ์เสด็จแทนพระองค์บำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดสุวรรณดาราราม ระหว่างพ.ศ. 2559 ถึงปัจจุบัน จำนวน 5 ครั้ง ดังนี้

1. 29 ตุลาคม พ.ศ. 2559 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์โดยรถยนต์และรถยนต์พระที่นั่ง ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดสุวรรณดาราราม กับวัดนิเวศธรรมประวัติ (ราชกิจจานุเบกษา, 2559 : หน้า 1) และ 6 พฤศจิกายน 2561 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์โดยรถยนต์พระที่นั่ง ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดสุวรรณดาราราม กับวัดนิเวศธรรมประวัติ (ราชกิจจานุเบกษา, 2561 : หน้า 1)

2. 19 ตุลาคม 2563 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เจ้าคุณพระสินีนางู พิลาสกัลยานี เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์โดยรถยนต์พระที่นั่ง ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดสุวรรณดาราราม (ราชกิจจานุเบกษา, 2563 : หน้า 6)

3. 4 พฤศจิกายน 2564 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพัชรกิติยาภา นเรนทิราเทพยวดี กรมหลวงราชสาริณีสิริพัชรมหาวัชรราชธิดา เสด็จพระราช

ดำเนินแทนพระองค์โดยรถยนต์พระที่นั่ง ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดสุวรรณดาราราม (ราชกิจจานุเบกษา, 2564 : หน้า 4)

4. 12 พฤศจิกายน 2566 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิริวัณณวรี นารีรัตนราชกัญญา เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์โดยรถยนต์และเรือพระที่นั่ง ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดสุวรรณดาราราม (ราชกิจจานุเบกษา, 2566 : หน้า 6)

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าสมัยรัตนโกสินทร์ศาสนพิธีเกี่ยวเนื่องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร ส่วนใหญ่เป็นพระราชทานพระกฐินหัวเมือง ต่อมาปรับเปลี่ยนเป็นพระราชทานพระกฐินและพระราชทาน และพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐินถือเป็นธรรมเนียมประเพณีสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกถึงปัจจุบัน ทำให้แสดงจำนวนการเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระองค์เองหรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพาร และองคมนตรีเป็นผู้แทนพระองค์ รวมทั้งหมด 47 ครั้ง ดังปรากฏในตารางดังนี้

	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐินหลวง		
	เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระองค์เอง	พระบรมวงศานุวงศ์	ราชสกุล ข้าราชการบริพาร และองคมนตรี
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก	1	1	-
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	-	มากกว่า 2 ครั้ง	-
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	-	มากกว่า 2 ครั้ง	-
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	2	-	-

พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	2	7	-
	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐินหลวง		
	เสด็จพระราชดำเนิน ด้วยพระองค์เอง	พระบรมวงศานุวงศ์	ราชสกุล ข้าราชการบริพาร และองคมนตรี
พระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	-	3	1
พระบาทสมเด็จพระ ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	1	1	-
พระบาทสมเด็จพระ ปรเมนทรมหาอานันท มหิดล	-	3	1
พระบาทสมเด็จพระ มหาภูมิพลอดุลยเดช มหาราช	1	14	4
พระบาทสมเด็จพระ วชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว	-	5	-

ตารางที่ 2

จำนวนเสด็จพระราชดำเนินในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐินหลวง

ที่มา : กิตติชัย กล้าอยู่, 16 กุมภาพันธ์ 2567.

3. สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างสำคัญภายในวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร

ความสำคัญของพื้นที่วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารเป็นแหล่งตลาดย่านชุมชนชาวมอญ – จีน และวัดประจำราชวงศ์จักรี ทำให้พระมหากษัตริย์สืบเนื่องธรรมเนียมประเพณีเสด็จพระราชดำเนินพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐินถือเป็นธรรมเนียมประเพณีสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกถึงปัจจุบัน

3.1 รูปแบบสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างสำคัญภายในวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร

วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารประกอบด้วยสองส่วนใหญ่ ได้แก่ เขตพุทธาวาสเป็นอาคารเสนาสนะต่าง ๆ พระอุโบสถ พระเจดีย์บรรจุพระอัฐิพระปฐมบรมมหาชนก พระวิหาร พระเจดีย์ประธาน เจดีย์รายรอบเจดีย์ประธานหอรบทั้งกำแพงแก้ว ชุมประตูปะตูเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาสด้วยเหตุนี้งานศิลปกรรมของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารที่มีกลุ่มงานช่างสกุลวังหลวงวังหน้า และสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อผลงานด้านสถาปัตยกรรมทั้งพระวิหารกับพระอุโบสถ โดยภายในเขตพุทธาวาสแบ่งเป็นองค์ประกอบสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถกับพระวิหาร ดังนี้

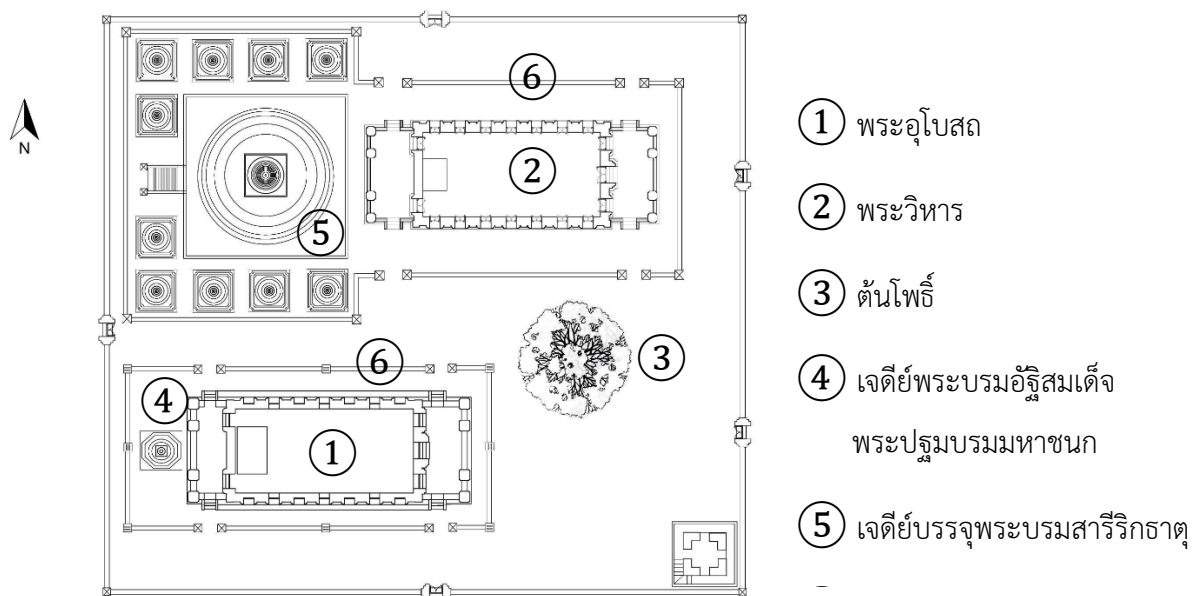
3.1.1 แผนผังสถาปัตยกรรมวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร

แผนผังของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารแบ่งออกเป็น 2 ส่วนได้แก่เขตพุทธาวาสตั้งอยู่บริเวณพื้นที่วัด ประกอบด้วยกำแพงรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสล้อมรอบ ชุมประตูปะตูทางเข้าด้านตะวันออกมี 2 ชุม ส่วนด้านอื่นด้านละ 1 ชุม พระวิหารและพระอุโบสถตั้งขนานไปทางทิศตะวันออกทั้ง 2 หลัง กล่าวคือ

พระวิหารตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือ ด้านหลังและด้านทิศตะวันตกมีเจดีย์ประธานทรงระฆังกลมบนฐานประทักษิณรูปสี่เหลี่ยม และเจดีย์ทรงระฆังกลีบมะเฟืองตั้งอยู่ริมบันไดทางขึ้นลานประทักษิณด้านทิศตะวันตกข้างละ 1 องค์กับด้านทิศเหนือ – ใต้ ด้านละ 4 องค์ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้วกับประตูปะตูทางเข้าด้านเหนือ – ใต้ด้านละ 2 ประตู และด้านทิศตะวันตก 1 ประตู ส่วนพื้นที่ด้านทิศใต้ภายในเขตพุทธาวาสเป็นที่ตั้งของพระอุโบสถ โดยด้านหลังพระอุโบสถเป็นเจดีย์ทรงระฆังกลมบนฐานแปดเหลี่ยมมีแนวกำแพงแก้วเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าล้อมรอบและฐานเสมายกเว้นด้าน

ทิศตะวันตกที่ฐานเสมาตั้งระหว่างเจดีย์กับพระอุโบสถ นอกจากนี้ด้านหน้าของพระอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานแท่นพระศรีมหาโพธิ์ฐานแปดเหลี่ยม โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำหน่อต้นพระศรีมหาโพธิ์จากประเทศอินเดียมาปลูกไว้ ณ แห่งนี้ กอปรกับกำแพงด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้เป็นที่ตั้งหอรบซึ่งแผนผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสแบบเดียวกันกับแนวกำแพงแก้วของวัด

ส่วนเขตสังฆาวาสตั้งอยู่บริเวณด้านทิศใต้ของบริเวณวัดเป็นที่ตั้งโรงเรียนปริยัติธรรมศาลาการเปรียญ เมรุ และหมู่กุฏิทรงไทยส่วนหนึ่งสร้างอยู่บนคูน้ำด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้และกุฏิทรงปั้นหยาตั้งอยู่ริมกำแพงด้านทิศตะวันตก 2 หลังสร้างเมื่อ พ.ศ. 2479 – พ.ศ. 2480 เนื่องจากเดิมบริเวณพื้นที่ของวัดล้อมรอบด้วยคูน้ำกว้าง 20 เมตรเป็นเส้นทางสัญจรเชื่อมต่อคลองนายค่ายในอดีต ภายหลังจากการตั้งบ้านเรือนและหมู่กุฏิถูกขยายทับแนวคูน้ำเดิมทั้งหมดและด้านหน้าซุ้มประตูทางเข้ามีการสร้างศาลาท่าน้ำทรงไทยเป็นอาคารปูนซีเมนต์มุงกระเบื้องดินเผา สันนิษฐานว่าสร้างทับลงตำแหน่งศาลาท่าน้ำเดิม (อ้างอิงใน ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรศักดิ์ก่อสร้าง, 2548 : หน้า 9)

ภาพประกอบที่ 4 แผนผังวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร

ที่มา :

<https://www.facebook.com/Arch.kidyang/photos/a.1113454018696140/1881224775252390/?type=3>, [แผนผัง]

2390/?type=3, [แผนผัง]

3.1.2 สถาปัตยกรรมพระอุโบสถของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร

รูปแบบสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารสร้างขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แบ่งตามองค์ประกอบสถาปัตยกรรมทั้งหมด 7 ส่วนจากงานศึกษาของปัญจเวช บุญรอด (2557 : หน้า 41 – 55) ดังนี้

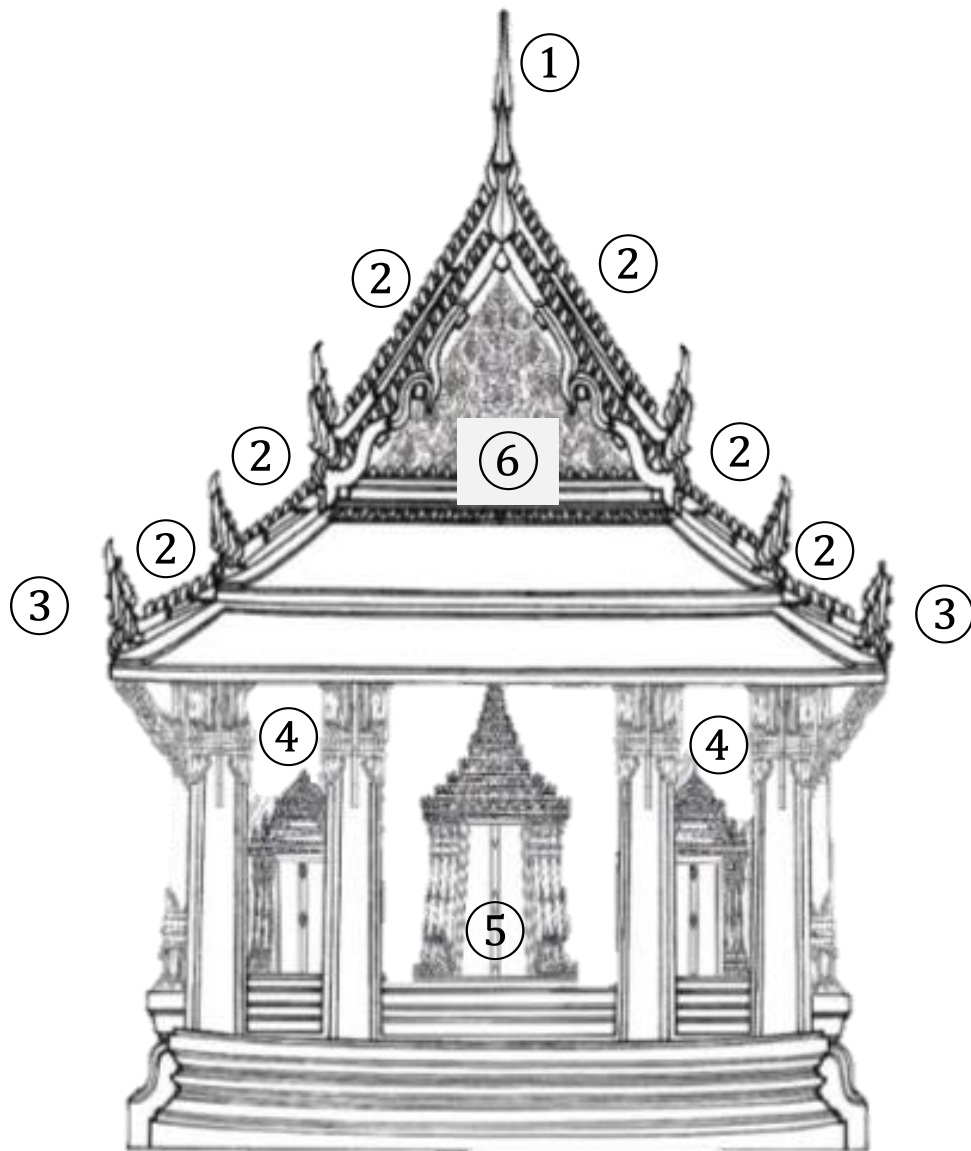
1. ฐานอาคารแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ฐานเฉลียงด้านหน้าและด้านหลังเป็นฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่มีความโค้งแอ่นเล็กน้อยทั้งด้านสกัดและด้านยาว ส่วนฐานอาคารส่วนเรือนเป็นฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่ แต่ความโค้งเป็นลักษณะแอ่นสำเภาหรือตกท้องช้างแบบศิลปะอยุธยาตอนปลาย

2. เสาและบัวประดับเสา ประกอบด้วย 2 เสา แบบเสาเฉลียงหน้าเป็นเสาย่อมุมไม้สิบสองขนาดใหญ่ 95 เมตร กับแบบเสาตัวเรือนเป็นเสาดัดผนังอยู่ในด้านยาวของอาคารทั้งหมด 8 เสา โดยทั้งสองเสาดัดบัวประดับเสาเป็นลักษณะบัวย่อมุมไม้สิบสองประกอบด้วยลายบัวแฉกกับลายกระจัง ส่วนตรงกลางบัวปลายเสาเป็นลูกแก้วประดับปูนปั้นลายประจายามและกระจังตาอ้อย และส่วนเชิงบัวเป็นบังคอสื่อประดับลายนกกับลายกาบบัวเชิงเสา

3. ชุ่มประตูและชุ่มหน้าต่างในพระอุโบสถแบ่งออกเป็น 2 แบบ ได้แก่ แบบที่ 1 ชุ่มประตูกลางทรงมณฑปมีความกว้าง 3.06 เมตรและสูงจากฐานถึงยอด 7.21 เมตรประกอบด้วยส่วนฐานเป็นฐานสิงห์ลูกแก้วอกไหนด้านกระดานและบัวประดับลายประจายามก้ามปู ส่วนเสาของชุ่มประตูประดับลายกบพรหมศรเชิงเสากับส่วนตรงกลางประดับลายประจายามขึ้นอยู่ระหว่างเสาย่อมุมไม้สิบสอง และส่วนยอดชุ่มประตูประดับชั้นเชิงกลอน 9 ชั้น แต่ละชั้นประกอบชุ่มรังไก่อ้นาคปักและบราลี ด้านบนเป็นบัวกลุ่ม 5 ชั้นต่อด้วยปลีต้นลูกแก้วและปลียอดไม่มีเม็ดน้ำค้าง ทั้งนี้มีบานประตูเป็นบานเปิด 2 ข้างประดับลายรดน้ำหรือลายพุ่มข้าวบิณฑ์มีอกบเลาตรงกลางและกรอบเซ็ดหน้า

ส่วนแบบที่ 2 ชุ่มประตูทรงบันแถลงเป็นชุ่มย่อมุมไม้แปดประกอบด้วย ส่วนฐานเป็นฐานสิงห์ประดับลายกระจัง เสาชุ่มบัวเชิงกับเสาตรงกลางประดับลายบัวจงกลและลูกแก้วอกไกดัดด้วยบัวคอสื่อ และหน้าบันชุ่มเป็นลูกแก้วอกไก่ประดับนาคเบียน 4 มุม 2 ชั้น แต่ชั้น 1 มีนาคเบียน 3 ตัวพร้อมกับลายประจายามก้ามปู กอปรกับมีเสารองรับหน้ากระดานเป็นรวยระกา

รองรับนาคเปื้อน ขณะที่ชั้น 3 เป็นหน้ากระดานรองรับหน้าซุ้มบันแถลงที่มีเครื่องล่ายองประดับด้วย นาคเปื้อน ช่อฟ้า ใบระกา และลายก้านขด และส่วนบานประตูเป็นลายแบบเดียวกันกับลายซุ้มประตู กลางทรงมณฑป นอกจากนี้ซุ้มหน้าต่างเป็นซุ้มไม้ย่อมุมแปดกว้าง 1.48 เมตร สูง 4.50 เมตร ลักษณะ รูปแบบเป็นแบบเดียวกันกับซุ้มประตูบันแถลง แตกต่างตรงที่ลายหน้าบันเป็นลายก้านขดและ ส่วนบานหน้าต่างเป็นบานเปิด 2 ข้างกรอบซุ้มจึงเป็นกรอบเช็ดหน้าและกึ่งกลางของหน้าต่างเป็น ลายประดับพุ่มข้าวบิณฑ์

หมายเหตุ :

① ช่อฟ้า	② ใบระกา	③ หางหงส์
④ ชุ่มประตูปรับแสง	⑤ ชุ่มประตูปรับมณฑป	⑥ หน้าบัน

ภาพประกอบที่ 5 ลายเส้นด้านหน้าพระอุโบสถวัดสุพรรณดารารามราชวรวิหาร

ที่มา : ดัดแปลงจากปัญจเวช บุญรอด. (2557). การศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมวัดสุพรรณดารารามราชวรวิหาร จ.พระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, หน้า 55.

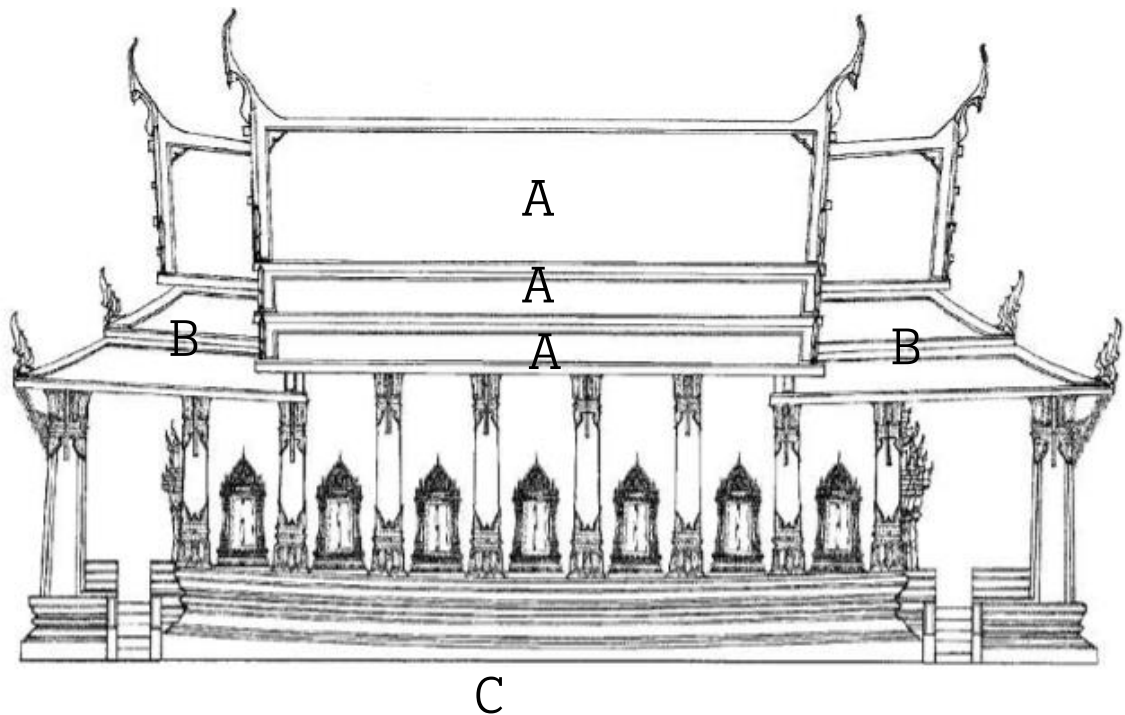
4. หน้าบัน เครื่องลายองและคันทวยภายในอุโบสถเป็นเครื่องไม้ กล่าวคือ หน้าบันแกะสลักลงรักปิดทองประดับกระจก ส่วนประธานของหน้าบันเป็นพระนารายณ์ทรงครุฑนาคยืนบนฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่และลายพื้นหน้าบันเป็นลายกนกก้านขดปลายช่อ แกะสลักเป็นเทพพนมทั้งหมด 15 องค์ในกรอบซุ้มทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ขณะที่เครื่องลายองประกอบด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ และนาคสะดุ้ง 1 ครั้ง และส่วนหลังคาซ้อนบนเป็นแบบรวระกาประดับช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์

นอกจากนี้คันทวยของอุโบสถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ คันทวยที่มุมของเฉลียงหน้าพระอุโบสถกับคันทวยตรงเสาติดผนังมีลักษณะค่อนข้างยืดออกตามแนวเต้ารองรับหลังคาประกอบด้วย ส่วนล่างเป็นลานกระจิงที่มีลายกนกรองรับหัวนาคสามเศียร ส่วนฐานเป็นลายประจำยามและด้านบนเป็นลายกนก และส่วนตัวคันทวยแบ่งช่องเป็น 3 ช่วงประดับลายประจำยามและลายก้านขดพื้นเกี่ยวไปตามคันทวยสลักลวดลายลอยตัวมีความโปร่ง

5. ฝ้าเพดานเป็นดาวเพดานสลักด้วยไม้เป็น 4 ชุดตามแนวซื่อด้านสกัดแต่ละชุดประกอบด้วยค้ำความมุขอยู่ในกรอบสามเหลี่ยม และดาวประธานเป็นดาวซ้อนกันสามชั้น ๆ ละ 10 แฉก โดยชั้นสุดท้ายทำเป็นรูปวงกลมกลีบดอกไม้มตรงฐานล้อมด้วยดอกจอก 12 ดอกในกรอบเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองที่สลักลายกระจิงเป็นแถวตลอดแนวประดับระหว่างที่ว่างของซื่อทั้ง 7 ห้องเสา รวมจำนวน 28 ดอก และการประดับตกแต่งซื่อประธานแกะสลักไม้เป็นลายกรายเชิง ส่วนปลายซื่อบนพื้นสีน้ำตาลกับสีแดงเข้มลงรักปิดทอง

6. โครงสร้างของหลังคาพระอุโบสถจากส่วนฐานถึงตัวเรือนเป็นการก่อแบบผนังรับน้ำหนักตามแบบแผนโครงสร้างอาคารก่ออิฐถือปูน กล่าวคือ โครงสร้างหลังคาสร้างด้วยเครื่องไม้ซ้อน 2 ชั้นติดกับชั้นล่าง ประกอบด้วยระบบซื่อรองรับเสาตึกตาต่อด้วยซื่อโรับเสาตึกตาอีกชั้นหนึ่ง ขณะที่ด้านยาวของหลังคาเป็นโครงสร้างผสมระหว่างระบบจันทันกับระบบตึกตาเป็นการวางแผนหน้าบันสลักกันระหว่างแปแนวตะแคงและแปสี่เหลี่ยมจัตุรัส และส่วนหลังคาด้านเฉลียงมีซื่ออยู่ในแนวขวางกับซื่อเอกส่วนเรือนเรียกว่า “ซื่อเฉลียง”

7. เสมาและฐานเสมาเป็นหินแกะสลักนั่งแท่นประกอบด้วย ส่วนล่างเป็นรูปหัวนาคสามเศียรเป็นฐานบัวคว่ำรองรับฐานเขียง 1 ชั้นต่อฐานสิงห์ ฐานบัวลูกแก้วอกไก่ยึดท้องไม้รับบัวกลุ่มสี่เหลี่ยม และตรงกลางใบเสมาสลักเป็นเส้นแนวตั้งประดับทับทรวงทรงพุ่มข้าวบิณฑ์

หมายเหตุ :

- A. หลังคาซ้อนชั้น 3 ชั้น
- B. ซี่โอเหลียง
- C. ฐานโค้งสำเภา

ภาพประกอบที่ 6 ลายเส้นรูปด้านยาวของพระอุโบสถวัดสุพรรณดารารามราชวรวิหาร

ที่มา : ดัดแปลงจากปัญญาเวช บุญรอด. (2557). การศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมวัดสุพรรณดารารามราชวรวิหาร จ.พระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, หน้า 58.

3.1.3 สถาปัตยกรรมพระวิหารของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร

สถาปัตยกรรมของพระวิหารของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารสร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นลักษณะอาคารทรงโรงลดมุขด้านหน้าและด้านหลังแบบไทยประเพณีในแผนผังสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 9.20 เมตร ยาว 27.10 เมตร ประกอบด้วยด้านสกัด 3 ห้องเสากับ 7 ห้องเสาและเฉลียงด้านหน้า – ด้านหลัง ลักษณะคล้ายคลึงกับอาคารทรงไทยประเพณี แบ่งตามองค์ประกอบสถาปัตยกรรมทั้งหมด 7 ส่วน จากงานศึกษาของปัญญเวช บุญรอด (2557 : 71 – 84) ดังนี้

1. ฐานอาคารของพระวิหารแบ่งออกเป็น 2 แบบทั้งแบบฐานเฉลียงหน้า – หลังเป็นฐานปัทม์ และฐานเรือนเป็นฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่

ส่วนบัวประดับเสาเป็นบัวปลายเสาเฉลียงหน้าย่อมุมไม้สิบสองประดับเสาติดผนัง ประกอบด้วยลวดลายบัวแฉกและส่วนล่างเป็นกระจัง ส่วนตรงกลางของบัวปลายเสาเป็นลูกแก้วประดับปูนปั้นลายประจายามและกระจังตาอ้อย และส่วนเชิงบัวเป็นบังคอสื่อประกลายกนกและลายกาบบัวเชิง

2. ชุ่มประตูและชุ่มหน้าต่างของพระวิหารมีรูปแบบลักษณะเหมือนกับพระอุโบสถ แตกต่างตรงขนาดของชุ่มประตูกลางทรงมณฑปที่มีความกว้าง 2.43 เมตร สูงจากฐานชุ่มถึงยอด 7.89 เมตร และขนาดชุ่มหน้าต่างย่อมุมแปดกว้าง 1.82 เมตร สูง 3.83 เมตร

3. หน้าบันไม้แกะสลักรูปช้างเอราวัณสามเศียรบนฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่เทินพานแว่นฟ้ามีเศวตฉัตร 5 ชั้น โดยส่วนบนหน้าบันเป็นพระมหามงกุฎเป็นลายประธานในพื้นหน้าบันเป็นลายเครือเถาอกนกมีเศวตฉัตร 5 ชั้นอยู่ด้านข้างทั้ง 2 ของช้างเอราวัณแบบสมมาตร ขณะที่เครื่องล่ายองของพระวิหารเป็นแบบทรงไทยประเพณี

4. ฝ้าเพดานในพระวิหารเป็นดาวเพดานฉลุปิดทองบนพื้นสีแดงเป็นดาว 16 แฉกอยู่ตรงกลางของลายดอกจอกล้อมรอบ 8 ดอก ขณะที่ส่วนกรอบไม้มีอย่างพระอุโบสถจึงทำให้มีค้ำคาวมุกคั่นระหว่างดาวเพดาน

5. พนักกระเบื้องแตกต่างจากพระอุโบสถ กล่าวคือ พนักกระเบื้องบริเวณเฉลียงด้านหน้าและด้านหลังเป็นบัวหลังเจียดตรงกลางพนักเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมจัตุรัสประดับกระเบื้องปูลายจีนดินเผาเคลือบสีส้ม

6. โครงสร้างของพระวิหารประกอบด้วยส่วนเรือนและเฉลียงของอาคารโครงสร้างเป็นแบบก่ออิฐถือปูนผนังรับน้ำหนักคล้ายคลึงกับพระอุโบสถ แตกต่างกันตรงหลังคาของพระวิหารมีแปะตะแคงเสริมมากกว่าพระอุโบสถ เนื่องจากหน้าบันขนาดใหญ่กว่าพระอุโบสถ ทำให้ต้องส่วนเฉลียงหน้ารับดับหลังตามแนวซื่อเฉลียง

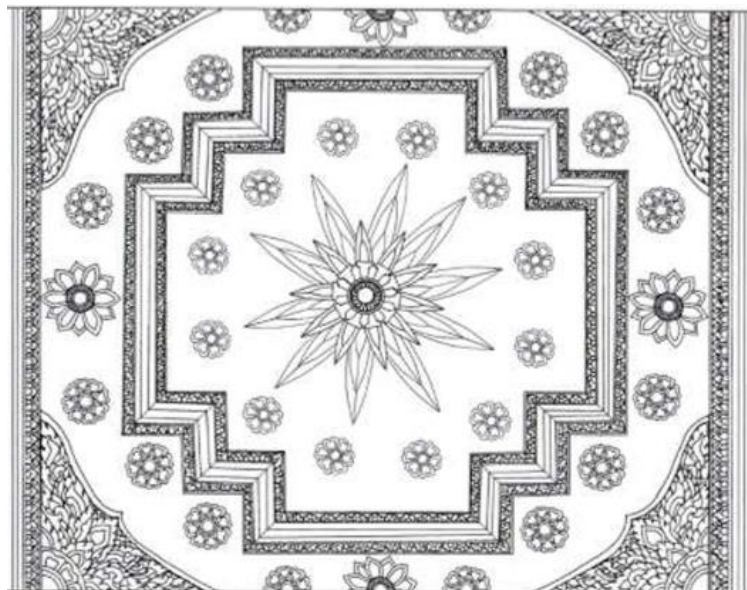
7. กำแพงแก้วเป็นกำแพงเจาะช่องโค้งแหลมขนาดเล็กแต่ละมุมของกำแพงและทางเข้าพระวิหารมีเสาหัวเม็ดเป็นทรงยอดเกี่ยวเจาะช่องด้านใน

ดังนั้นสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างสำคัญภายในวัดสุวรรณดารามราชวรวิหารสามารถสรุปความเหมือนและความแตกต่างระหว่างพระอุโบสถกับพระวิหาร ดังตารางที่ 2 ในการสร้างอาคารแบ่งออกเป็น 2 ครั้ง คือ สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมั่งงั่นให้และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แสดงถึงความสามารถของช่างฝีมือ แนวคิดการออกแบบตลอดจนคติการปรับเปลี่ยนเขตพุทธาวาสของวัดสุวรรณดารามราชวรวิหาร

ภาพประกอบที่ 7 ดาวเพดานในพระอุโบสถ วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

ภาพประกอบที่ 8 ลายเส้นดาวเพดานภายในของพระอุโบสถวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร

ที่มา : ดัดแปลงจากปัญจเวช บุญรอด. (2557). การศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร จ.พระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, หน้า 58.

วัดสุพรรณดารารามราชวรวิหาร							
	ฐาน	เสา	ซุ้มประตู	ซุ้มหน้าต่าง	หน้าบัน	ฝักเพดาน	โครงสร้าง หลังคา
พระอุโบสถ	- ฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่ - โค้งแอ่นสำเภาหรือตกท้องช้าง	- เสา ย่อมุมไม้สิบสอง - เสา	ซุ้มประตูกลางทรงมณฑปกว้าง 3.06 เมตร สูง 7.21 เมตร	ซุ้มไม้ย่อมุมแปดกว้าง 1.48 เมตร สูง 4.50 เมตร	พระนารายณ์ทรงครุฑนาค	- ดาวเพดานสลักด้วยไม้ 4 ชุด - ดาวประธานเป็นดาวซ้อนกันสามชั้นๆ ละ 10 แฉก	- อาคารก่ออิฐถือปูน - โครงสร้างหลังคาเครื่องไม้ซ้อน 2 ชั้นติดกับชั้นล่าง - ช่อเฉลียง
พระวิหาร	ฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่	- เสา - ติดผนัง	ซุ้มประตูกลางทรงมณฑปกว้าง 2.43 เมตร สูง 7.89 เมตร	ซุ้มไม้ย่อมุมแปดกว้าง 1.82 เมตร สูง 3.83 เมตร	รูปช้างเอราวัณสามเศียรและพระมหามงกุฏ	ดาวเพดานฉลุปิดทองบนพื้นสีแดงเป็นดาว 16 แฉก	- อาคารก่ออิฐถือปูน - แปะตะแคงเสริมมากกว่าพระอุโบสถ

ตารางที่ 2

ความเหมือนและความแตกต่างของพระอุโบสถและพระวิหารของวัดสุพรรณดารารามราชวรวิหาร

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, 17 กุมภาพันธ์ 2567.

3.2 สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างสำคัญภายในวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงปฏิสังขรณ์และพระราชทานนามวัดทองใหม่ว่า “วัดสุวรรณดาราราม” ทรงดำเนินการให้ช่างฝีมือทั้งวังหลวงและวังหน้าร่วมกันออกแบบปฏิสังขรณ์เขตพุทธาวาสที่ชำรุดเสียหายภายหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พ.ศ. 2310 ภายใต้การดูแลระหว่างพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกกับสมเด็จพระปรมหาราชวังบรมมหาสุรสิงหนาทฐานะทายาทตระกูลวงศ์จักรีของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ผู้สร้างวัดทองในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระบรมชนกชนนีและยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก (กรมศิลปากร, 2525 : หน้า 203)

คติการวางแผนผังเขตพุทธาวาสสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นการออกแบบสืบเนื่องจากสมัยอยุธยาตอนปลายมุ่งเน้นให้ความสำคัญ “พระอุโบสถ” แทนที่ “พระปรางค์” กล่าวคือ สมัยอยุธยาตอนปลายนิยมสร้าง “พระอุโบสถ” เปรียบเสมือนสัญลักษณ์โพธิบัลลังก์ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เสวยวิมุตติสุขภายหลังการตรัสรู้เป็นเวลา 7 สัปดาห์ล้อมรอบสัตตมหาสถาน 6 แห่งหรือโสฬสมหานครทั้ง 16 เมืองตั้งอยู่ในชมพูทวีปตอนกลางกับตอนในหรือมัชฌิมประเทศ แทนที่ “พระปรางค์” เป็นสัญลักษณ์พระเจดีย์จุฬามณี ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เหนือยอดเขาพระสุเมรุล้อมรอบด้วยปรางค์หรือเจดีย์บริวารมุมทั้งสี่ (วิมานท้าวจตุโลกบาล) และระเบียงคดเสมือนกำแพงจักรวาลล้อมเป็นขอบคันโลกันตนรกและจักรวาลแห่งอื่น (พิชญา สุ่มจินดา, 2564 : หน้า 82 และ 84 – 85)

การใช้งาน “พื้นที่ พระอุโบสถ” เป็นประโยชน์ใช้สอยแทนตำแหน่งพระวิหารหลวงในแง่พื้นที่สังฆกรรมของพระสงฆ์และหน้าที่อื่นอย่างในวิหารเวลาเดียวกัน ทำให้การสร้างวิหารหลวงน้อยลงเพิ่มความนิยมการสร้างพระอุโบสถ (ประทีป เพ็งตะโก, 2533 : หน้า 18) พื้นที่จำกัดส่งผลต่อการลดความสำคัญของพระปรางค์ เจดีย์และวิหารหลวง ทำให้เจดีย์ขนาดเล็กหรือเจดีย์รายที่ตั้งด้านหน้าอุโบสถ แสดงถึงความลดลงของประธานฐานะเขาพระสุเมรุศูนย์กลางจักรวาลให้ความสำคัญคติโพธิบัลลังก์เปรียบประดุจมัชฌิมประเทศและประธานเขตพุทธาวาส ตลอดจนการสื่อความหมายเหตุการณ์สำคัญ ได้แก่ มารวิชัย ตรัสรู้ และเสวยวิมุตติสุขในสัตตมหาสถาน (พิชญา สุ่มจินดา, 2564 : หน้า 94 – 95) ด้วยเหตุนี้การให้ความสำคัญพระอุโบสถจึงปรากฏใน

ศิลปะอยุธยาตอนปลายเกี่ยวข้องกับนิเวศสถานเดิมหรือสถานที่ปฏิสังขรณ์เกี่ยวข้องกับพระราชวังหรือวงศ์ตระกูลทั้งพระมหากษัตริย์และขุนนาง เช่น วัดไชยวัฒนาราม วัดบรมพุทธาราม วัดพระยาแมน จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและวัดโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร (ดูเพิ่มเติมในศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2564 : หน้า 269, 395 – 396 และ 461 – 462 ; พิษญา สุ่มจินดา, 2564 : หน้า 88 – 89 ; สันติ เล็กสุขุม, 2560 : 50 – 51 และประทีป เพ็งตะโก, 2533 : หน้า 15 และ 17)

แผนผังวัดสุพรรณดารารามราชวรวิหารในระยะแรกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงร่วมดำเนินงานกับสมเด็จพระราชวังบวรฯ สร้างพระอุโบสถเป็นแผนผังอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าทางทิศตะวันออกและทิศใต้ ด้านหลังเป็นเจดีย์ทรงระฆังบนฐานแปดเหลี่ยม แนวกำแพงแก้วรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าล้อมรอบอีกชั้นมีฐานเสมอยู่ระหว่างเจดีย์กับพระอุโบสถ (ห่างหุ้มส่วนจำกัด สรุศักดิ์ก่อสร้าง, 2548 : หน้า 9) และสร้างเจดีย์บรรจุพระบรมอัฐิขึ้นเพิ่มเติมแสดงถึงการออกแบบพระอุโบสถเป็นประธานของวัดมีระเบียงคดล้อมรอบที่เป็นลักษณะเฉพาะของแผนผังเขตพุทธาวาสในพระราชนิยมของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก กล่าวคือ การออกแบบให้พระอุโบสถเป็นประธานของวัด โดยมีระเบียงคดล้อมรอบนิยมสร้างเจดีย์ประดิษฐานไว้มุมทั้งสี่ เช่น วัดพระเชตุพนฯ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดสระเกศ วัดราชบูรณะ เป็นต้น ในการขยายกำแพงแก้วของพระอุโบสถตามแบบแผนผังสมัยอยุธยาตอนปลายที่หันหน้าไปทางทิศตะวันออกใกล้แม่น้ำป่าสักและคลองผ่านทางด้านหน้าของวัด (ปัญจเวช บุญรอด, 2557 : หน้า 117 – 118 และชาติรี ประกิตนันทการ, 2558 : หน้า 60 – 61)

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นภายใต้การออกแบบพื้นที่เขตพุทธาวาสของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงมุ่งเน้นและให้ความสำคัญ “พื้นที่พระอุโบสถ” ฐานะสัญลักษณ์ใหม่ของกรุงรัตนโกสินทร์ กล่าวคือ พระอุโบสถเป็นสัญลักษณ์ความมั่นคงของพุทธศาสนา 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก พระอุโบสถเป็นสถานที่สำคัญในการทำสังฆกรรม การสวดปาติโมกข์ หรือการบรรพชาอุปสมบทต้องกระทำผ่านพัทธสีมาในการสืบชะตาอายุพุทธศาสนายังยืน และประการที่สอง อุโบสถเปรียบเสมือนชมพูทวีปที่ตั้งของโพธิบัลลังก์ฐานะ “ศิระแผ่นดิน” เป็นที่ประทับตรัสรู้ภายหลังจากไฟบรรลัยกัลป์เผาผลาญหมดสิ้นและเป็นสถานที่แห่งแรกเฝ้าขึ้นเหนือน้ำหลังจากตั้งพื้นที่แห่งใหม่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ต่อพระมหากษัตริย์ โพธิบัลลังก์ และต้นพระศรีมหาโพธิ์ของพระพุทธเจ้า (พิษญา สุ่มจินดา, 2564 : หน้า 99) ด้วยเหตุผลทั้งสามประการ ได้แก่ ประการแรก

สัญลักษณ์ความหมายการกำเนิดโลก กำเนิดจักรวาล และกำเนิดพุทธศาสนาขึ้นใหม่ ประการที่สอง สถานะศูนย์กลางของโลกพุทธศาสนาหรือชมพูทวีป และประการที่สาม สถานที่แห่งสุดท้ายเป็นที่ดำรงอยู่ของพุทธศาสนา เมื่อถึงคราวที่โลกและจักรวาลถูกทำลาย (ชาติรี ประกิตนันทการ, 2558 : หน้า 153 – 154) เกี่ยวข้องกับแนวคิดสถาบันพระมหากษัตริย์จากเดิมทรงดำรงสถานะ “เทวราชา” บนยอดเขาพระสุเมรุถูกลดทอนความสำคัญ เพิ่มความสำคัญให้แก่สถานะอุดมคติของพระมหากษัตริย์เป็น “ธรรมราชา” ของโลกในภาพลักษณ์พระอินทร์ ทำหน้าที่ปกครองธรรมราชา เทพอุปถัมภ์พุทธศาสนา ตลอดจนการเทศน์สั่งสอนคุณธรรมให้แก่อสูรมาร เสมือนเป็นการการเปลี่ยนจุดเน้นมาเป็นโพธิบัลลังก์ มัชฌิมาประเทศ และชมพูทวีปเป็นพื้นที่เกิดของพระพุทธศาสนาโดยตรง (ชาติรี ประกิตนันทการ, 2558 : หน้า 128 – 129)

วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารได้รับการปฏิสังขรณ์ภายใต้การควบคุมของสมเด็จพระราชวังบวรฯ เนื่องด้วยทรงเป็นแม่กองปฏิสังขรณ์พระอารามหลวงสำคัญหลายแห่ง เช่น วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดชนะสงคราม วัดเทวราชกุญชร วัดปทุมคงคา วัดสังเวชวิศยาราม เป็นต้น ทำให้ลักษณะสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถเป็น “สกุลช่างวังหน้า” กล่าวคือ ฐานพระอุโบสถเป็นฐานโค้งสำเภาแบบศิลปะอยุธยาตอนปลาย กล่าวคือ ศิลปะอยุธยาตอนปลายนิยมทำช่องประตูสามช่องผนังสกัดหน้า ช่องประตูกลางขนาดใหญ่เป็นช่องประธานควบคู่กับผนังสกัดหลังมีสองประตูและหน้าต่างนิยมทำซุ้มบันแถลง (สันติ เล็กสุขุม, 2560 : หน้า 124) ทำฐานอ่อนโค้งท้องสำเภาและหลังคาประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2564 : หน้า 46 – 47) การทำช่องหน้าต่างแบบช่องเว้นช่อง หลังคาซ้อนชั้นกับส่วนหลังคาคลุมเฉลียงประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ และรวยระกา ตลอดจนการสลักไม้ดาวเพดานแบบตามลักษณะของหอพระมณเฑียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ในพระราชวังบวรสถานมงคล และกำแพงแก้วล้อมรอบพระอุโบสถ (ปัญญาเวช บุญรอด, 2557 : หน้า 125 – 126)

รูปแบบ “สกุลช่างวังหน้า” จึงมีลักษณะเฉพาะตัวที่มีเอกลักษณ์จากฐานานุศักดิ์ของกรมพระราชวังบวรสถานมงคลเทียบเท่าตำแหน่งพระมหาอุปราชมีศักดิ์ต่ำกว่าพระมหากษัตริย์ องค์ประกอบสถาปัตยกรรมแตกต่างจากสกุลช่างวังหลวง โดยนิยมสร้างบัวหัวเสาเป็นบัวกลุ่มแทนบัวจoggle หลังคาซ้อน 2 ชั้น คุหน้บบันประดับช่อฟ้า รวยล่ายองรับใบระกา หางหงส์ การจำหลักไม้คันทวยรับชายคาแบบเถาต่าลึงพันเกี่ยวเป็นลักษณะเฉพาะของวังหน้า อาคารก่ออิฐถือปูนแบบ

สีเหลี่ยมผืนผ้า การใช้ซุ้มประตู – หน้าต่างทรงบันแถลงหรือการใช้หน้าบันลักษณะภาพเป็นประธาน หน้าบันมีลวดลายประกอบ (ศิริพงษ์ ศรีดารา, 2534 : หน้า 227 – 228) และในการออกแบบแผนผัง แนวแกนเดี่ยวหรือแผนผังอาคารเอก ทำให้ไม่มีกฎเกณฑ์ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของพื้นที่ เช่น การคมนาคน แม่น้ำลำคลอง และองค์ประกอบแบบผังอาคารนิยมสร้าง 2 รูปแบบได้แก่ อาคารที่มีเสาร่วมในเป็นผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ ไม่มีเฉลียง มุขเด็จ เสาร่วมขนาดใหญ่ล้อมตรงกลาง และทำทางขึ้น – ลง กับอาคารแบบเฉลียงคู่ทั้งด้านหน้ากับด้านหลัง ภายในไม่มีเสาร่วมในทางขึ้น – ลงเข้าอาคารทำส่วนเฉลียงด้านข้างสองด้านหรือด้านหน้า เช่น พระอุโบสถวัดปทุมคงคา พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พระอุโบสถวัดชนะสงคราม พระอุโบสถวัดมหาธาตุฯ (ศิริพงษ์ ศรีดารา, 2534 : หน้า 150 – 151, 171 – 175)

3.3 สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างสำคัญภายในวัดสุพรรณดารารามราชวรวิหารสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ศิลปะพระราชนิยมพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งรูปแบบและแนวคิด สถาปัตยกรรมพุทธศาสนาแบบศรีลังกา กล่าวคือ แผนผังเขตพุทธาวาสตั้งอยู่ในแนวแกนให้ ความสำคัญพระวิหารขนาดใหญ่มากกว่าพระอุโบสถ และ “ตันโพธิ์” ประดิษฐานบริเวณแนวแกน หลักของแผนผังเป็นสัญลักษณ์ต้นไม้สำคัญตามพุทธประวัติ สถานที่ที่สำคัญทางเหตุการณ์ของ พุทธศาสนาทั้งประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนาและปรินิพพาน แสดงถึงการระลึกถึงสถานที่ตรัสรู้ของ พระพุทธองค์ (พัสวีสิริ เปรมกุลนันท์, 2560 : หน้า 24 – 25 และ 27) โดยการวางแผนผังเป็น ลักษณะแกนแนวเดียวตามแบบสมัยศิลปะอยุธยาตอนต้น กล่าวคือ แผนผังแกนแนวเดียวในศิลปะ อยุธยาตอนต้นเป็นลักษณะด้านตะวันออกที่ตั้งพระวิหารหลวง ท้ายวิหารหลวงล้ำแนวระเบียงคดเข้า มาในบริเวณเจดีย์ประธาน ขณะที่ด้านตะวันตกที่ตั้งพระอุโบสถมีขนาดเล็กกว่าพระวิหารหลวง (ดูเพิ่มเติมใน สมคิด จิระทัศนกุล, 2547 : หน้า 92 – 93 ; ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2564 : หน้า 28 ; เนื่ออ่อน ขวัญทองเขียว, 2557 : หน้า 232 – 233 และสันติ เล็กสุขุม, 2560 : หน้า 43)

ลักษณะอาคารนิยมแบบมูขุ罕มา – มุขหลังกับแบบเฉลียงคู่ทำหลังคาซ้อน 2 – 3 ชั้น ก่ออิฐถือปูน ฐานอาคารพระวิหารไม่มีข้อกำหนดตายตัวในการสร้างความแตกต่างของการเน้น ความสำคัญระหว่างฐานเรือนกับฐานเฉลียง ส่วนมากนิยมใช้ฐานสิงห์ ฐานปัทม์ และฐานบัวลูกแก้ว การนิยมแผ่ไม้เอกแบบฝ่าเพดาน “ดอกบัว” สัมพันธ์กับพุทธศาสนาในการตกแต่งสร้างสรรค์ให้เกิด ความงามและสัญลักษณ์แห่งจักรวาลเหมือนดวงดาวแบบกลีบบัวซ้อนขึ้นน้อยและปลายไม่สะบัดจาก การกำหนดวิธีการแกะสลักนูนต่ำ โดยการซ้อนกลีบและกำหนดเส้นรอบวงแต่ละวงขึ้นเป็นตัวแบ่งแนว เช่น ดาวดอกจอก ดาวกระจายหรือดาวรังแต่น ดาวจงกล (สมคิด จิระทัศนกุล, 2547 : หน้า 121, 127, 131, 137 และ 188)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์วัดสุพรรณดาราราม ราชวรวิหารใน พ.ศ. 2406 ลักษณะอาคารก่ออิฐถือปูน ด้านหน้ามีมุขยื่นภายในยาว 16 เมตร กว้าง 7.63 เมตร และสูงจากพื้นถึงยอด 6.68 เมตร ประตูทางเข้าด้านหน้าพระประธาน 3 ประตูกับ ด้านหลัง 2 ประตู หลังคาชั้นลด 2 ชั้นประกอบด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หัวยั่วประดับบัววง และหน้าบันปั้นรูปช้างเอราวัณยืนแท่นทูนพานแว่นฟ้าบนพานตั้งฉัตร 5 ชั้น (สุภัทโรตติส ดิศกุล,

หม่อมเจ้าและคณะ, 2551 : หน้า 416) ชุ่มประตูเป็นทรงบันแถลงประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ โดยหน้าบันชุ่มประตูประดับลวดลายปูนปั้นรูปมหายานเป็นพระราชลัญจกรประจำรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายในอาคารไม่มีแถวเสารองรับปรับเป็นผนังรับน้ำหนัก เครื่องหลังคา นิยมการประดับเครื่องกระเบื้องมุงหลังคาดินเผาเคลือบสีส้มหรือสีเขียวในแต่ละชั้น และหน้าบันของพระวิหารเป็นลวดลายปูนปั้นลงรักปิดทองประดับด้วยกระจกลีกับตราพระมหาพิชัยมงกุฏเป็นสัญลักษณ์พระราชลัญจกรประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรศักดิ์ก่อสร้าง, 2548 : หน้า 12)

สถาปัตยกรรมพระวิหารของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารเป็นลักษณะอาคารทรงโรงมูขลดหน้า – หลังผืนหลังคาซ้อนชั้น 3 ชั้นประดับตกแต่งด้วยปูนปั้นหรือกระเบื้องเคลือบ ทำให้หน้าบันมีขนาดใหญ่และขนาดความกว้างหลังคาขนาบกับอาคาร (สมคิด จิระทัศนกุล, 2547 : หน้า 123 และ 125) เมื่อเปรียบเทียบลักษณะองค์ประกอบสถาปัตยกรรมสันนิษฐานว่าสร้างเลียนแบบจากวัดเสนาสนารามและวัดชุมพลนิกายารามเป็นวัดที่ได้รับการปฏิสังขรณ์จากการเสด็จประพาสหัวเมืองของพระองค์ กล่าวคือ ส่วนฐานเฉลียงด้านหน้าทำฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่กับฐานเรือนไม้นิยมทำแอ่นโค้งหรือตกท้องช้างแบบสมัยศิลปะอยุธยาตอนปลาย การทำชุ่มประตูเป็น 3 ช่อง โดยชุ่มประตูกลางทรงมณฑปหรือทรงยอดมงกุฏกับชุ่มประตูด้านข้างเป็นชุ่มประตูบันแถลงคล้ายกับพระอุโบสถ แต่หน้าบันของชุ่มประตูเป็นลายพระมหามงกุฏ และหลังคาซ้อน 2 ชั้นในลักษณะหลังคาคลุมเฉลียงด้านหน้า – ด้านหลัง หน้าบันเป็นรูปช้างเอราวัณสามเศียรเทินฉัตรบนพานแว่นแก้วฟ้าเหนือฉัตรเป็นพระมหามงกุฏ ประดับด้วยรวยระกา ช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ (ดูเพิ่มเติมใน ปัญจเวช บุญรอด, 2557 : หน้า 149 – 150)

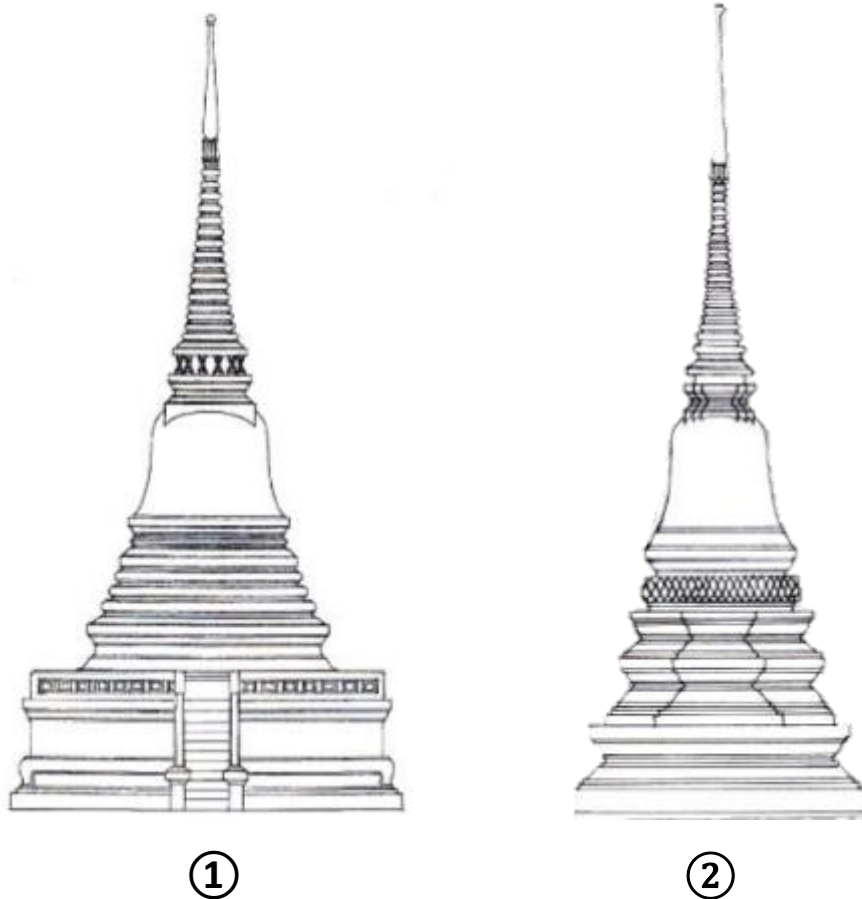
หน้าบันหลังคาหรือหน้าบันของชุ่มหน้าต่างนิยมทำรูปพระมหามงกุฏเป็นพระราชลัญจกรประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องด้วยการเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่จากเดิมหน้าบันแบบไทยประเพณีนิยมประดับ “พระนารายณ์ทรงสุบรรณ” หรือ “พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณสามเศียร” เป็นสัญลักษณ์แทนพระมหากษัตริย์มาเป็น “ตราพระบรมราชสัญลักษณ์ประจำพระองค์” เป็นพระราชปณิธานจากกระแสนิยมวัฒนธรรมตะวันตกจึงปรากฏตามหน้าบันชุ่มประตู หน้าต่าง (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2563 : หน้า 189 – 191) กอปรกับการประกาศความเป็นผู้นำทางพระพุทธศาสนานิกายธรรมยุติกทรงปฏิเสธแนวคิด “เทวราชา” มาเป็น “กษัตริย์ผู้รอบรู้”

เป็นเครื่องหมายสื่อถึงพระราชอำนาจของพระองค์ที่ทรงเน้นภาพพจน์และบทบาททางการเมืองในอุดมคติแบบ “ธรรมราชา” ในการขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ตามธรรมเนียมราชาอาณาจักรสยาม (เนื้ออ่อน ขวัญทองเขียว, 2557 : หน้า 256 – 258 และสมคิด จิระทัศนกุล, 2547 : หน้า 179) ทำให้หน้าบันลายประธานเป็นเครื่องหมายแทนพระองค์ เช่น พระมหาพิชัยมงกุฏ ฉัตร ช้างไอยราพต พานแว่นฟ้า บุษบก เทวตา พระแสงขรรค์ชัยศรี เป็นเครื่องหมายเน้นภาพลักษณ์และสิทธิอำนาจแห่งราชบัลลังก์ของพระองค์ให้เกี่ยวข้องกับสถานที่ เหตุการณ์และบุคคลในการสื่อความหมายภูมิหลังของพระองค์ (ดูเพิ่มเติมในสมคิด จิระทัศนกุล, 2547 : หน้า 180 และพัลลวีสิริ เปรมกุลนันท์, 2560 : หน้า 34 – 36)

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างเจดีย์ทรงลังกาหรือเจดีย์ทรงกลมหลังพระวิหาร ลักษณะฐานประทักษิณรูปสี่เหลี่ยมชั้นลด 2 ชั้น โดยฐานล่างเป็นฐานเขียงบัวคว่ำ-บัวหงายมีลวดบัวลูกแก้วหรือมาลัยเถารอบฐานยกขึ้นไปรับองค์ระฆัง ส่วนยอดตั้งแต่เหนือองค์ระฆังเป็นบัลลังก์ชั้นรับเส้าหามมีปล้องไฉนต่อขึ้นไปถึงปลียอดและลูกแก้ว (สุภัทรดิศ ดิศสกุล, หม่อมเจ้าและคณะ, 2551 : หน้า 417 และห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรศักดิ์ก่อสร้าง, 2548 : หน้า 13) ภายในบรรจุพระธาตุและเจดีย์ย่อมจำนวน 10 องค์ ฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ส่วนบนเป็นทรงกลมเป็นริ้วเรียงรายอยู่ทางทิศเหนือ ใต้ และตะวันตกของพระเจดีย์ใหญ่ (น.ณ.ปากน้ำ, 2545 : หน้า 89 – 90) โดยเจดีย์มีความสูงจากฐานถึงยอด 27.38 เมตร (ปัญจเวช บุญรอด, 2557 : หน้า 98) และเจดีย์รายขนาดเล็กล้อมรอบเจดีย์ประธาน ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือกับทิศใต้อย่างละ 3 องค์ ทิศตะวันตก 2 องค์ ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ 1 องค์ และทิศตะวันตกเฉียงใต้ 1 องค์ รวมทั้งหมด 10 องค์ ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังเป็นริ้วหรือกลีบมะเฟือง ฐานบัวในแผนผังสี่เหลี่ยม 1 ชั้น ฐานย่อมุมไม้สิบสอง 3 ชั้น ฐานสิงห์ 1 ชั้น บัวกลุ่ม 1 ชั้น และส่วนยอดประกอบด้วยบัวกลุ่ม 7 ชั้น ปลี ลูกแก้ว ปลียอดและเม็ดน้ำค้าง (ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรศักดิ์ก่อสร้าง, 2548 : หน้า 13)

การสร้างเจดีย์ทรงลังกาหรือเจดีย์ทรงกลม สื่อความหมายถึงเจดีย์แบบพระราชนิยมของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งหวังให้กลับไปเป็น “งานช่างแบบสมัยอยุธยาตอนกลาง” ตามแบบประเพณี โดยลักษณะเจดีย์ทรงลังกาหรือทรงระฆังสมัยอยุธยาตอนกลางเป็นรูปแบบส่วนฐานเขียงซ้อนชั้นรองรับฐานบัวคว่ำ – บัวหงาย ส่วนกลางเป็นองค์ระฆังในผังวงกลมเป็นชุดมาลัยบัวเถา 3 วงหรือฐานบัวคว่ำ 3 ฐานเรียกว่า “บัวเถา” และส่วนยอดมีบัลลังก์ในผังสี่เหลี่ยม

โดยเฉพาะการเพิ่มเสถียรขนาดเล็กล้อมรอบก้นฉัตรหรือการเพิ่มเจดีย์ประจำมุมทั้งสี่ เพื่อรักษา
 ระเบียบแบบแผนของเจดีย์สมัยอยุธยาตอนกลางในการปรับขนาดและสัดส่วนขนาดเล็ก และเหนือ
 บัลลังก์ขึ้นไปประกอบด้วยปล้องไฉนกับปลียอด (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2563 : หน้า 91 – 92)
 เพื่อต้องการเชื่อมโยงความสำคัญของดินแดนลังกาเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่เก่าแก่
 และเจริญรุ่งเรืองสืบต่อจากประเทศอินเดียหรือการเสด็จพระราชดำเนินสถานที่ต่าง ๆ
 พระมหากษัตริย์ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์ศาสนสถานตามหัวเมืองต่าง ๆ จากการเดินทางคมนาคม
 สะดวกสบายเพิ่มขึ้นในการประกอบพระราชกรณียกิจกับพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา ตลอดจน
 การประกาศเขตพื้นที่ทางยุทธศาสตร์หรือสัญลักษณ์แสดงอาณาเขตของพระราชอาณาจักร (พัสวีสิริ
 เปรมกุลนันท์, 2560 : หน้า 48, 60, 72 – 73, 89 และ 91 – 92)

ภาพประกอบที่ 9

ภาพลายเส้นพระเจดีย์ประธาน (หมายเลข 1)

กับเจดีย์สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก (หมายเลข 2)

ที่มา : ดัดแปลงจากปัญญาเวช บุญรอด. (2557). การศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร จ.พระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, หน้า 100 และ 105.

วัดสุพรรณดารารามราชวรวิหาร					
	แผนผัง	หน้าบัน	ฝ้าเพดาน	อาคาร	แนวคิด
พระอุโบสถ	โพรีบัลลังก์				
ช่างวังหน้า	พระอุโบสถ เป็นประธาน ของวัดโดยมี ระเบียงคด ล้อมรอบ	พระนารายณ์ ทรงครุฑ พระอินทร์ทรง ช้างเอราวัณ	สลักไม้	ฐานโค้งสำเภา ซุ้มประตูและ ซุ้มหน้าต่าง บันแถลง หลังซ้อนชั้น ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์	คติพระอินทร์ ผู้ปกป้องพุทธศาสนา และการตรัสรู้ของ พระพุทธเจ้า
พระวิหาร	อยุธยาตอนกลางและอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตก				
ศิลปะพระ ราชนิยมของ รัชกาลที่ 4	พระวิหาร ขนาดใหญ่กว่า พระอุโบสถ ต้นโพธิ์ ประดิษฐานใน แกนแผนผัง	พระมหา มงกุฎ	สลักไม้	ฐานอาคารไม่ มีกฎเกณฑ์ ตายตัว ซุ้มประตูและ ซุ้มหน้าต่าง บันแถลง หลังซ้อนชั้น ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์	สื่อถึงความเป็น ศูนย์กลางพุทธศาสนา สืบเนื่องจากลังกา ภาพลักษณ์ความเป็น สมัยใหม่แทนที่ สมัยเก่า

ตารางที่ 3

เปรียบเทียบงานสกุลช่าง “วังหน้า” กับศิลปะพระราชนิยมของรัชกาลที่ 4
ในวัดสุพรรณดารารามราชวรวิหาร

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, 24 กุมภาพันธ์ 2567.

4. ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถและพระวิหารของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร

ความโดดเด่นของงานช่างสถาปัตยกรรมวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร แสดงถึงการผสมผสานระหว่าง “สกุลช่างวังหน้า” กับ “ศิลปะพระราชนิยมของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ” ทำให้พื้นที่ของวัดเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ในฐานะ วัดประจำราชวงศ์จักรีและพระมหากษัตริย์จำต้องเสด็จหรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระบรมวงศานุวงศ์เสด็จถวายผ้าพระกฐินประจำปีแล้ว ความสวยงามเชิงสุนทรียภาพด้านงานเขียน โดยเฉพาะจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถและพระวิหารของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวไม่สามารถปรากฏตามศาสนสถานแห่งอื่นภายในประเทศไทยผสมผสานระหว่างศิลปะแบบไทยประเพณีกับศิลปะแบบสมัยใหม่ของไทย โดยแบ่งเนื้อหาในหัวข้อนี้เป็น 2 ส่วน ได้แก่

4.1 ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร

ภาพจิตรกรรมฝาผนังตามศิลปะพระราชนิยมของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเรียกว่า “จิตรกรรมแบบไทยประเพณี” กล่าวคือจิตรกรรมส่วนใหญ่เขียนด้วยสีฝุ่นผสมกาวบนผนังปูน ฝาไม้ กระดาษเป็นการเขียนจากความประณีตความคิดแบบอุดมคติมุ่งเน้นรูปร่างสัดส่วนสมบูรณ์ งดงาม ไม่แสดงกล้ามเนื้อ และทรวดทรงอ่อนหวานไม่มีปริมาตรหรือระยะใกล้ – ไกล จึงแสดงออกสื่อความหมายด้วยท่าทาง อิริยาบถต่าง ๆ เช่น ภาพเทพ เทวดา ยักษ์ กษัตริย์ ข้าราชการบริวาร บุคคลสามัญ และสถาปัตยกรรมขนาดเล็กอย่างพระราชวัง วัด โบสถ์ วิหาร และแบ่งภาพด้วยธรรมชาติหรือลายเส้นเทา เช่น ภูเขา แม่น้ำ ต้นไม้ กำแพง ทำให้เนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับพุทธประวัติหรือปฐมสมโพธิกถา ทศชาติ เวสสันดรชาดก ไตรภูมิโลกสันฐาน เทพชุมนุม ทวารบาล (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2563 : หน้า 399 และ 405 และ เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2539 : หน้า 111, 113 และ 116 – 119)

การเขียนภาพไตรภูมิโลกสันฐาน เพื่อแสดงให้เห็นถึงภพภูมิต่าง ๆ ตามคัมภีร์ศาสนาสู่อถึงศูนย์กลางจักรวาลที่มีเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลาง โลกสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เชื่อมโยงเข้าพุทธประวัติตอนเทศนาโปรดพุทธมารดาและตอนเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ โลกมนุษย์ฐานะความเป็นจักรพรรดิราช และโลกของบาดาลแสดงนรกภูมิ เปตภูมิต่าง ๆ เพื่อสั่งสอนความดี – ความชั่ว และภาพพุทธประวัติตอนมารผจญเป็นพุทธประวัติตอนสำคัญที่สุดในการ “ตรัสรู้” ชัยชนะเหนือกว่าพญามารการวางองค์ประกอบภาพเป็นกลุ่มแต่ละผนังมีเรื่องหลายตอน แต่ละตอนเป็นกลุ่มบุคคล

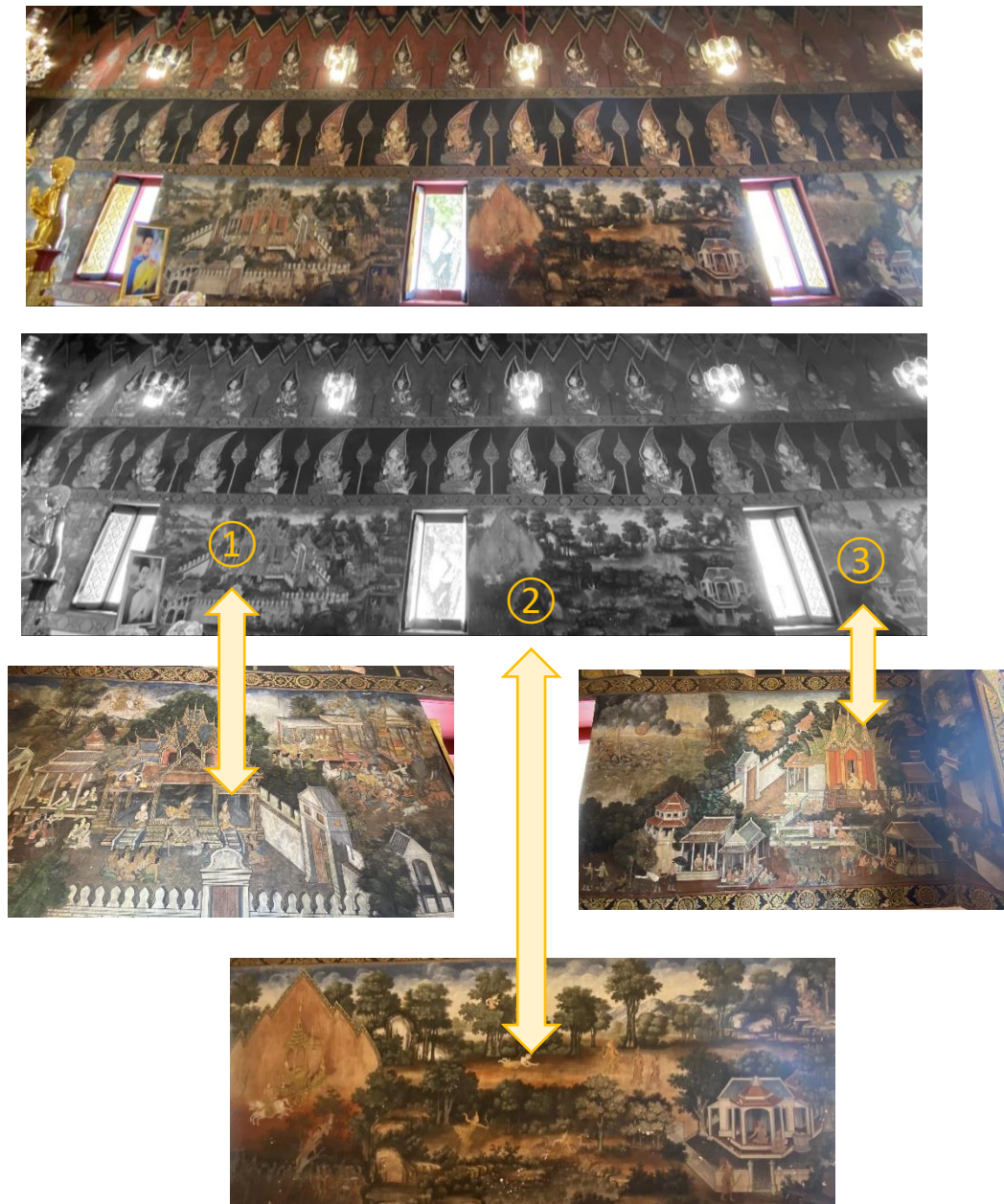
สำคัญและบริวารประกอบ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2563 : หน้า 401, 403 และ 405) อย่างไรก็ตามการคลี่คลายของเรื่องราวต่อบรรยากาศปรับเปลี่ยนทั้งทัศนคติ คติความสมจริง และความเป็นเหตุเป็นผล ทั้งการเพิ่มทิวทัศน์เป็นฉากประกอบ ผู้คนดำเนินชีวิตประจำวันตามสถานที่ต่าง ๆ บ้านเรือนที่สอดแทรกไว้ในจิตรกรรมฝาผนัง (สันติ เล็กสุขุม, 2546 : 95 – 96) และเพิ่มฉากชาวต่างชาติมากขึ้น เช่น ฝรั่ง แหก จีน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2563 : หน้า 424)

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถด้านเหนือและด้านใต้เขียนภาพเทพชุมนุมขนาดใหญ่ ตอนล่างเขียนภาพทศชาติ ผนังด้านตะวันออกเขียนภาพमारวิชัยขนาดใหญ่มีพระธรณีบีบมวยผมอยู่ตรงกลาง และส่วนผนังด้านตะวันตกเขียนภาพนรกสวรรค์เป็นภาพตัดเส้นระบายสีเพิ่มการแรเงาเป็นลักษณะงานเขียนซ่อมสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (คณะทำงานวัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์, 2525 : หน้า 204) เนื่องจากงานช่างฝีมือสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกกล่าวคือ การจัดองค์ประกอบเขียนสีฝุ่น 4 ด้าน ผนังที่บานหน้าต่างเขียนภาพเทพชุมนุมอยู่ฝาผนังด้านข้างตอนช่วงบนทั้ง 2 ข้างพื้นสีแดงสลับกับช่วงล่างพื้นสีดำเขียนสลับระหว่างเทวากับยักษ์และช่วงล่างเป็นภาพทศชาติชาดก ภาพด้านหน้าเป็นภาพพุทธประวัติ ตอนमारวิชัยมีขนาดใหญ่เต็มผนัง และภาพวิญญูเหาะถือผลไม้ – ช่อดอกไม้ และด้านหลังเป็นภาพเรื่องโลกไตรภูมิ ภาพวิมานเต็มพื้นที่ข้างบน เขาพระสุเมรุ เขาสัตตบรรพต มนุษย์โลกและนรกภูมิต่าง ๆ และผนังตอนล่างจากมุมซ้ายด้านไปจรดมุมด้านหลังหน้าพระประธานเขียนเรื่อง พระเทมีย์ พระมหาชนก พระสุวรรณสาม พระเนมิราช พระมโหสถ พระภริทัต พระจันทกุมาร พระพรหมนาถ และพระวิฑูรชาดก ตลอดจนผนังด้านขวาของพระประธานเขียนเรื่อง พระเวสสันดรชาดกกัณฑ์ต่าง ๆ (ฝ่ายอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมติดที่, 2538 : หน้า 145 และภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้าและคณะ, 2551 : หน้า 416)

การลำดับภาพจิตรกรรมภายในพระอุโบสถแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนบนเหนือขอบหน้าต่าง เขียนภาพเทพชุมนุม 2 ชั้น ๆ ละ 16 องค์ และส่วนล่างผนังระหว่างช่องหน้าต่างเป็นรูปเทพมีสีกายสีขาวกับยักษ์มีสีกายสีชมพูหันหน้าข้างสลับตลอดแนวมีเส้นลวดคั่นภาพเทพหันหน้าตรงและหันหน้าข้างสลับกันตลอดแนว โดยเทพชุมนุมนั่งประนมมือหันหน้าเข้าหาองค์พระประธานในพระอุโบสถ สื่อถึงการร่วมชุมนุมฟังพระธรรมเทศนาควบคู่กับการวาดพุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ขึ้นในการสื่อถึงนมัสการพระพุทธเจ้า และส่วนชั้นล่างเป็นภาพเรื่อง “ทศชาติชาดก” จำนวน 8 ห้องตั้งแต่เรื่องพระเทมีย์ชาดก พระมหาชนก พระสุวรรณสาม พระเนมิราช พระมโหสถ พระภริทัต พระจันทกุมาร

พระวิทูรบัณฑิตชาดก และเรื่องพระเวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์ (ฝ่ายอนุรักษจิตรกรรมฝาผนังและ
ประติมากรรมติดที่, 2538 : หน้า 146)

หมายเหตุ :

- ① จันทกุมารชาดก ② สุวรรณสามชาดก ③ มหาชนกชาดก

ภาพประกอบที่ 11 ภาพจิตรกรรมฝาผนังเทวดาชุมนุม ทศชาติชาดก

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

ภาพประกอบที่ 12 มหาสงคราม

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

ภาพประกอบที่ 13 ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง พุทธประวัติ ตอนมารวิชัย

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

ภาพประกอบที่ 14 ภาพไตรภูมิโลกสันฐานและเทวดาชุมนุมภายในพระอุโบสถ

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาสตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

4.2 ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร

ภาพจิตรกรรมฝาผนังตามศิลปะพระราชนิยมของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผนังภายในเขียนสีน้ำมันทั้ง 4 ด้านมีแสงเงา ระยะต้นลึกแบบตะวันตก พร้อมเขียนคำบรรยายและการเล่าเรื่องผ่านฟุ้งกัน สันนิษฐานว่าเป็นภาพเขียนสีน้ำมันแห่งแรกในประเทศไทย (สุภัทรดิศ ดิศสกุล, หม่อมเจ้าและคณะ, 2551 : หน้า 417) “ซึ่งหาดูได้ยาก” (กองพุทธศาสนสถาน, 2525 : หน้า 374) ผนังตอนเหนือบานหน้าต่างด้านข้างทั้ง 2 ด้าน ด้านซ้ายเขียนรูปเทพชุมนุมผู้หญิง ขณะที่ด้านขวาเขียนเทวดาผู้ชายหันหน้าเข้าหาพระประธาน ส่วนผนังด้านหลังพระประธานเขียนภาพท้าวจตุโลกบาลและบริวาร (สุภัทรดิศ ดิศสกุล, หม่อมเจ้าและคณะ, 2551 : หน้า 417) ส่วนด้านล่างเขียนภาพพระประวัติและเหตุการณ์สำคัญด้านการสงครามของสมเด็จพระนเรศวร (ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรศักดิ์ก่อสร้าง, 2548 : หน้า 13)

พ.ศ. 2473 – พ.ศ. 2474 ระยะเวลาการวาดซ่อมแซม 2 ปี ออกแบบโดยมหาเสวกตรีพระยาอนุศาสนจิตรกร (จันทร์ จิตรกร) เป็นช่างฝีมือด้านการเขียนภาพสำคัญของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานนามสกุล “จิตรกร” ให้เป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูล เนื่องจาก

ท่านเป็นผู้ออกแบบงานภาพในหนังสือพระราชนิพนธ์หลายเล่ม เช่น ลลิตนารายณ์สิบปาง มัทนพาธา ฯลฯ กอปรกับความชำนาญการเขียนภาพแบบโบราณ ตลอดจนการออกแบบเรื่องเกี่ยวกับศาสนา พราหมณ์ – ฮินดู ตลอดจนการถ่ายภาพในตำแหน่งผู้อำนวยการร้านถ่ายรูปฉายานรสิงห์ (น.ณ. ปากน้ำ, 2545 : หน้า 98 – 99) ได้รับมอบหมายจากพระราชกระแสรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับภาพเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระนเรศวรในพระวิหาร วัดสุพรรณดารามราชวรวิหาร

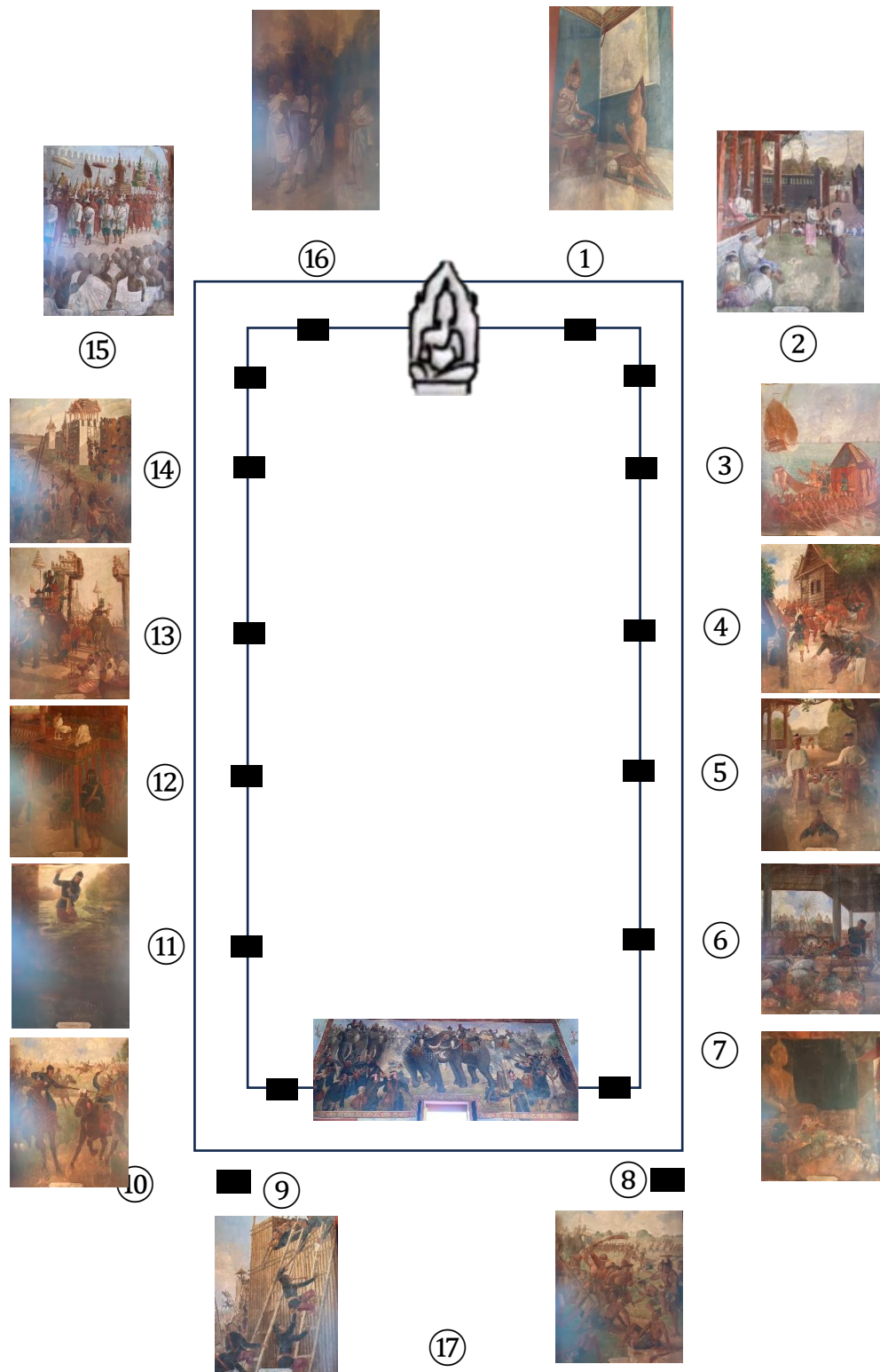
“งานชิ้นนี้ท่านได้ใช้ความอุตสาหะพากเพียรเป็นอย่างยิ่งในการค้นคว้าหาหลักฐาน นอกจากจะได้เขียนตามความนึกคิดของท่านเองที่ได้เค้าจากประวัติศาสตร์แล้ว เมื่อร่างแบบเขียนภาพ ตอนใดก็ได้นำไปถวายหรือสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เพื่อทรงพิจารณาก่อนที่จะนำไปเขียน ทุกครั้ง ดังนั้น งานชิ้นนี้จึงนับได้ว่าเป็นงานสมบูรณ์และใกล้เคียงตามประวัติศาสตร์มากที่สุด ” (อนุศาสน์ จิตรกร (จันทร์ จิตรกร), 2493 : (6))

การซ่อมแซมภาพจิตรกรรมพระวิหารเป็นการเขียนภาพเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ที่เป็น “ความคิดสมมติทั้งนั้น ดูเหมือนทูลกระหม่อม (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว – ผู้เขียน) จะเป็นผู้เริ่มทรงพระราชดำริ ให้อาจารย์อินโข่งเขียนเรื่องพงศาวดารให้เป็นรูปจริง ... ยกตัวอย่างดังเช่นทำยุทธหัตถีด้วยช้างเครื่องคชาธารเป็นต้น...” (นริศรานุกัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ กรมพระยา และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, 2505 : หน้า 250) ทำให้พระยาอนุศาสน์จิตรกรปรับแก้ไขเขียนภาพสมเด็จพระนเรศวรทรงกระทำ ยุทธหัตถีจากเดิมช้างปีกเสวตฉัตรชนกันมาเป็นการเขียนแก้ช้างไม่มีฉัตรปีกอย่างถูกต้อง (น.ณ.ปากน้ำ , 2545 : หน้า 100) กอปรกับท่านเคยเล่าให้ลูกฟังว่า “...เมื่อเขียนถึงพระเนตรของสมเด็จพระนเรศวร เป็นครั้งแรก ตัวเองเป็นลมตกลงมาจากนั่งร้านถึง 3 คนจึงต้องมีพิธีบวงสรวง ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจึงสามารถเขียนสำเร็จ...” (บำรุงราชบริพาร, 2524 : ไม่ปรากฏหน้า) และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานเรือปืนคันทะแพในการเดินทางทอดหน้า วัดเขียนภาพเสร็จสมบูรณ์ (อนุศาสน์ จิตรกร (จันทร์ จิตรกร), 2493 : (6) และน.ณ.ปากน้ำ, 2545 : หน้า 101)

ภาพจิตรกรรมสมเด็จพระนเรศวรเป็นภาพเขียนวัสดุด้วยสีน้ำเงินแทนที่สีฝุ่นผสมกับกาบบนผนังแห้งแบบเทมเพอร่า (Tempera) ภาพคนเสมือนจริงนิยมเขียนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์แสดงถึงพระราชภารกิจของสมเด็จพระนเรศวร แต่ลำดับภาพใช้วิธีการจิตรกรรมแบบไทยประเพณีเริ่มจากมุขซ้ายพระประธานผนังด้านทิศเหนือ แล้ววนทักษิณาวรรตรอบพระประธานจบอีกข้างหนึ่ง (น.ณ. ปากน้ำ, 2545 : หน้า 9) การลำดับภาพจิตรกรรมภายในพระวิหารแบ่งออกเป็น 2 ช่องโดยช่องบนบริเวณฝาผนังด้านข้างตอนบนเหนือระดับช่องหน้าต่างทั้ง 2 ด้านเป็นภาพเทพชุมนุมกับภาพเทพิตาต่างหันพระพักตร์ทางพระประธานแสดงการนำเครื่องสักการะบูชาถวายนมัสการพระประธาน และภาพด้านหลังพระประธานเป็นภาพท้าวจตุโลกบาลและบริวารเฝ้านมัสการพระพุทธเจ้า ส่วนช่องล่างเป็นภาพเขียนสีน้ำเงินเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรบริเวณช่องว่างระหว่างกรอบหน้าต่างและประตูมีจารึกอักษรกำกับจิตรกรรมรวม 20 ตอน เริ่มตั้งแต่พระสยามเทวาธิราชทูลอัญเชิญพระนเรศวรลงมาอุบัติในมนุษย์โลกถึงพระบรมศพถึงพระนครแล้ว พวกราษฎรพากันไปสักการะพระบรมศพ (ดูเพิ่มเติมในฝ่ายอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมติดที่, 2538 : หน้า 147 – 149 และวาสนา พบลาก, 2546 : หน้า 21 – 33)

ดังนั้นภาพจิตรกรรมสมเด็จพระนเรศวรเป็นการสื่อความหมายถึง วัตรของวีรกษัตริย์ของไทยในการกอบกู้เอกราชบ้านเมือง ความภาคภูมิใจในความเป็นชาติ และการส่งเสริมความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ทรงมีต่อประเทศชาติผ่านการนำเสนอเนื้อหาจิตรกรรมจัดวางภาพในลักษณะบุคคลแบบอุดมคติปรากฏตามพระที่นั่งบรมพิมานกับพระอุโบสถวัดราชาธิวาสวรวิหาร กล่าวคือ บุคคลในภาพจิตรกรรมสร้างรูปร่างทรวดทรง กล้ามเนื้อ การเคลื่อนไหว การแต่งกาย ตลอดจนการให้รายละเอียดของใบหน้าเสมือนจริงกับอุดมคติทั้ง ทหาร กษัตริย์ เทพ เทวดา นางฟ้า ตลอดจนทหารพม่าเป็นเทคนิคการผสมผสานระหว่างจิตรกรรมแบบไทยประเพณีกับจิตรกรรมแบบตะวันตก (ดูเพิ่มเติมในวาสนา พบลาก, 2546 : หน้า 35 – 38) ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระยานุศาสนจิตรกรสามารถเขียนเหตุการณ์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรที่มีโครงภาพส่วนรวมให้มีบรรยากาศ มีน้ำหนัก มีแสงเงา และการจัดภาพอย่างน่าพิศวงและน่าชมเชย แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึก ความสรรเสริญพระปรีชาสามารถ ความศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนความเป็นธรรมชาติที่มีชีวิต (น.ณ.ปากน้ำ, 2545 : หน้า 10 – 11)

กล่าวโดยสรุปภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถเป็นลักษณะ “จิตรกรรมแบบไทย ประเพณี” ให้ความสำคัญคติโลกไตรภูมิ เทวดา เทพชุมนุม ชาดก ฯลฯ เพิ่มเติมชาวต่างชาติ และการเน้นความเหมือนจริงของกลุ่มบุคคลในภาพให้เป็นธรรมชาติที่เกิดจากการปรับตัวของสังคมไทยผ่านงานศิลปะ ทำให้งานเรื่องเล่าพุทธศาสนาจากความศักดิ์สิทธิ์ปรับเปลี่ยนเป็นความเหมือนจริงในการสร้างความเคลื่อนไหว ความเป็นธรรมชาติ และความเป็นเหตุผลของงานจิตรกรรม สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะที่ภายในพระวิหารกลับเป็นการนำเสนอภาพลักษณะการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ชาติผ่านเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรผ่านการวาดภาพสีน้ำมัน สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วปรับปรุงซ่อมแซมจากการกำกับเรื่องราว การค้นคว้าหลักฐาน และการนำเสนอการจัดวางภาพของพระยาอนุศาสนจิตรกรร่วมกับสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สื่อความหมายถึงความเปลี่ยนแปลงจากการเล่าเรื่องพุทธศาสนาของ “ทศชาติชาดก” มาเป็น “ประวัติศาสตร์ชาติของวิรกษัตริย์” นับเป็นเทคนิคสมัยใหม่จากอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกแพร่กระจายผ่านงานศิลปะในสังคมไทยสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

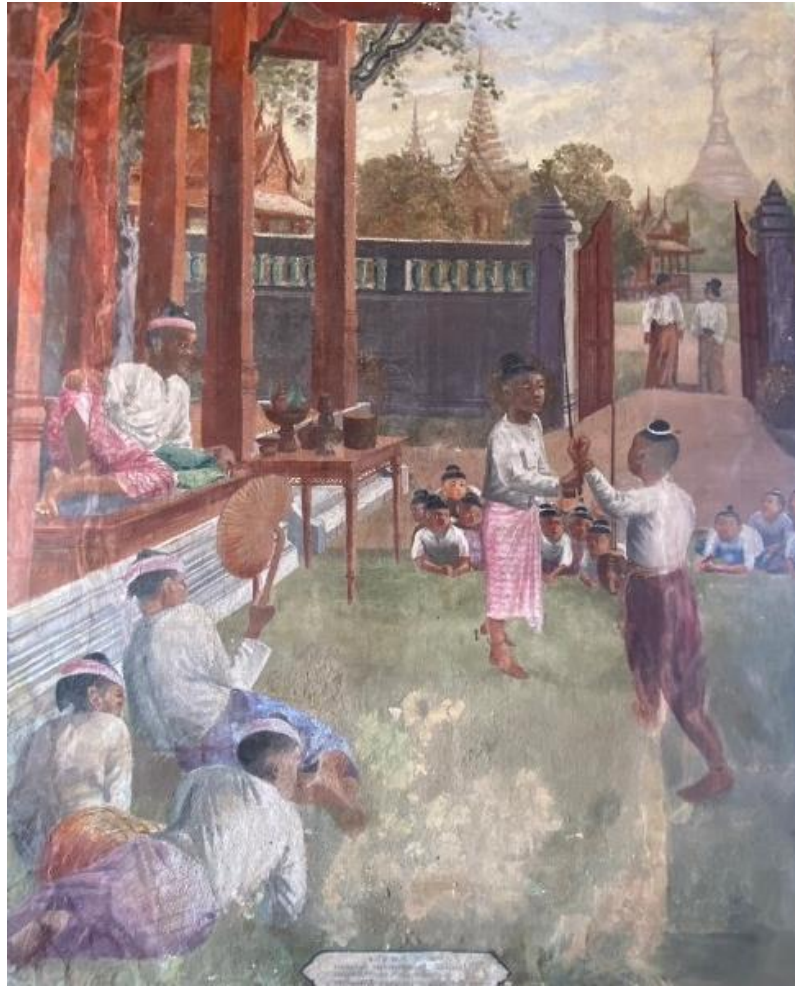
ภาพประกอบที่ 15 ตำแหน่งจิตรกรรมเรื่อง “สมเด็จพระนเรศวร” ในพระวิหาร

ที่มา : ฝ่ายอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมติดที่. (2538). จิตรกรรมฝาผนังจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี กรมศิลปากร, หน้า 148 และสิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

ภาพประกอบที่ 16 พระสยามเทวาธิราชทูลอัญเชิญสมเด็จพระนเรศวรลงมาอุบัติในมนุษยโลก

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

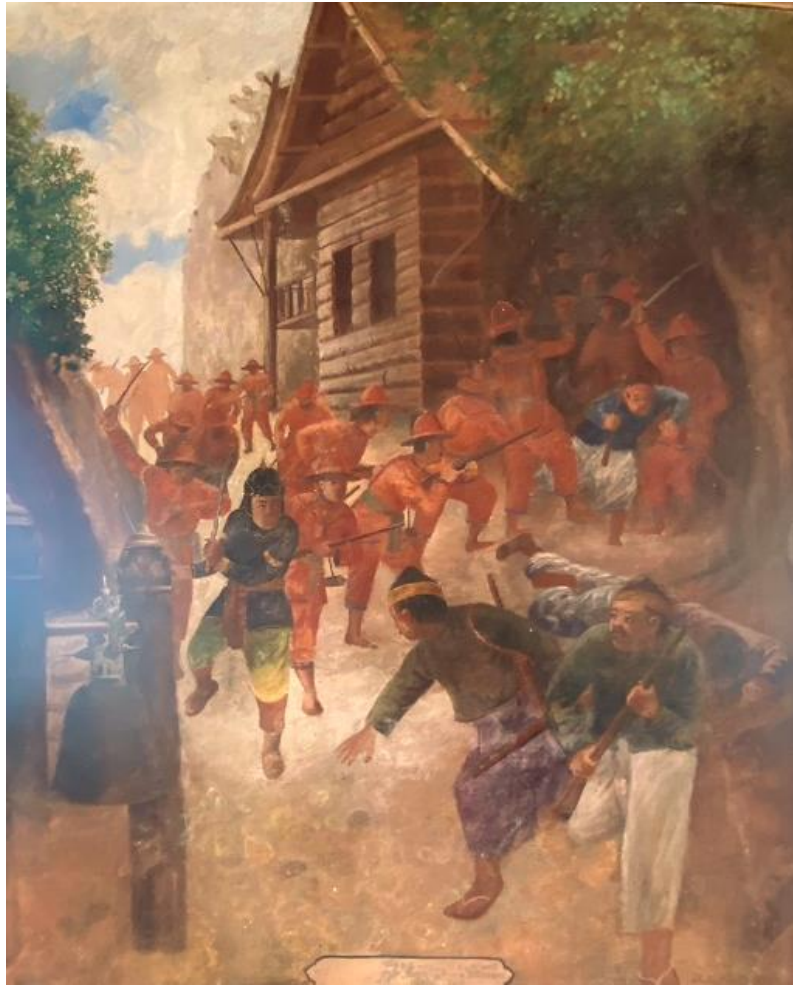
ภาพประกอบที่ 17 พ.ศ. 2108 สมเด็จพระนเรศวรทรงเล่นกระบี่กระบองกับมังสามเกลียด

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

ภาพประกอบที่ 18 พ.ศ. 2116 สมเด็จพระนเรศวรเสด็จลงเรือเล็กไล่ตาม
เรือพระยาจิ้นจันตุดอกปากอ่าว

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

ภาพประกอบที่ 19 พ.ศ. 2121 สมเด็จพระนเรศวรเสด็จยกทัพตีเมืองคังให้แก่พระเจ้าหงสาวดี

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

ภาพประกอบที่ 20 พ.ศ. 2121 สมเด็จพระนเรศวรทรงชนไก่กับมังสามเกียดได้รับชัยชนะ

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

ภาพประกอบที่ 21

พ.ศ. 2127 สมเด็จพระนเรศวรทรงกระทำการหลั่งน้ำทักษิโณทก

ประกาศตัดความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับกรุงหงสาวดี

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

ภาพประกอบที่ 22

พ.ศ. 2127 สมเด็จพระนเรศวรทรงยกทัพตีเมืองสวรรคโลกและเรียกประชุมขุนนาง
ในหัวเมืองเหนือกระทำพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาที่วัดศรีชุม สุโขทัย

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

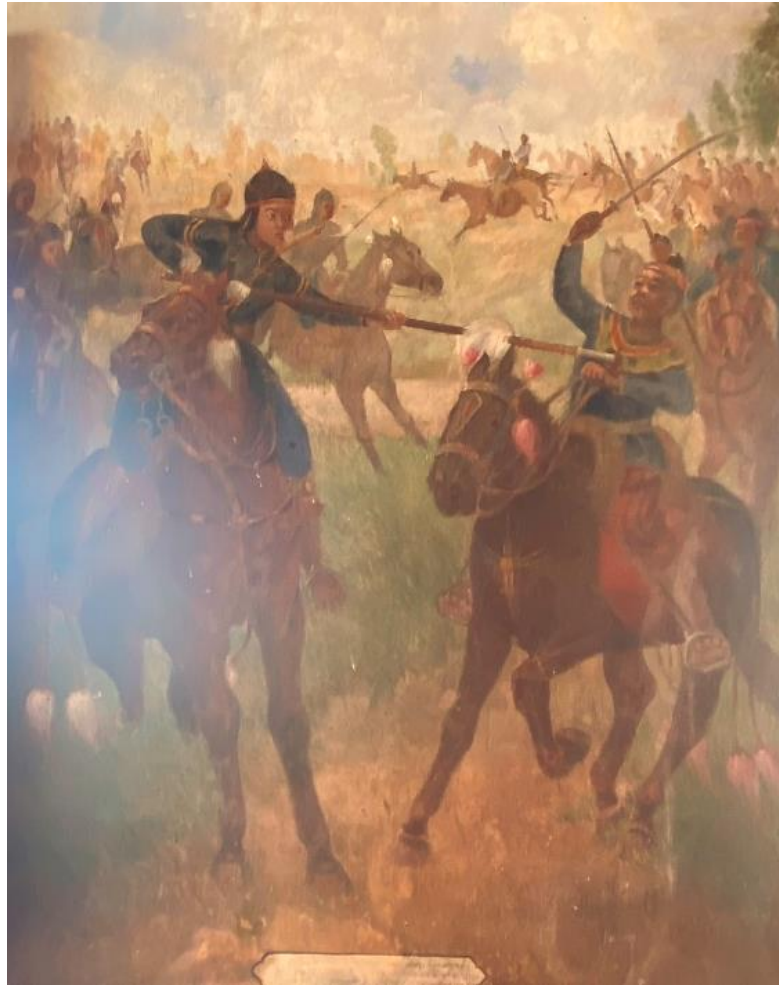
ภาพประกอบที่ 23 พ.ศ. 2128 สมเด็จพระนเรศวรยกพลเข้าตีค่ายพระเจ้าเชียงใหม่
ที่บ้านสระเกษ อ่างทอง

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

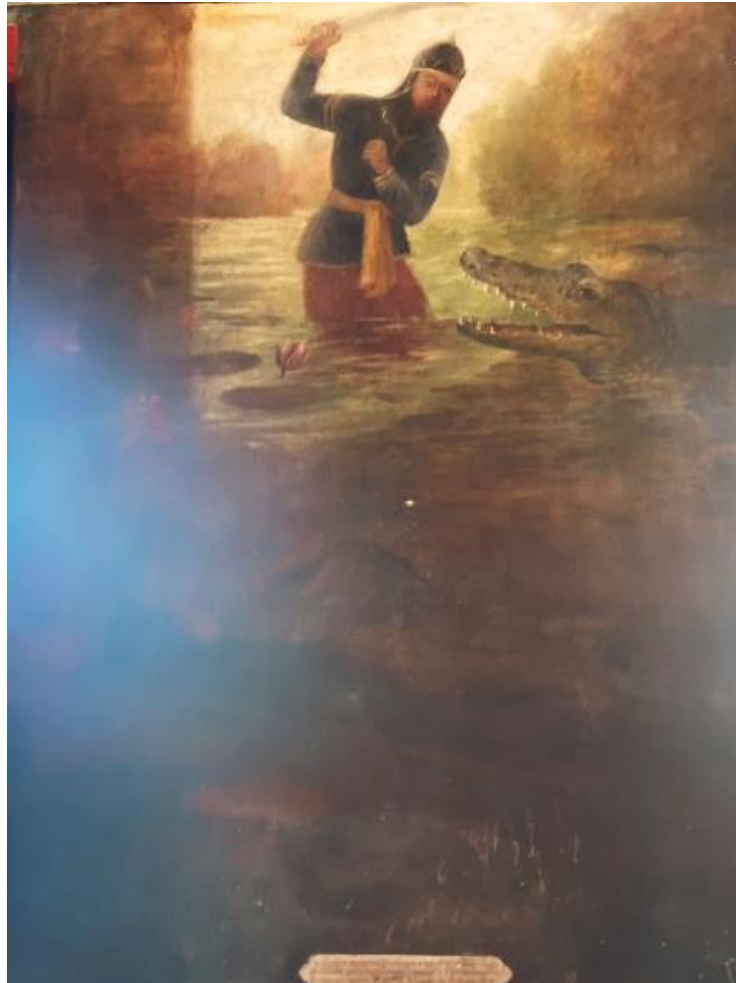
ภาพประกอบที่ 24 พ.ศ. 2128 สมเด็จพระนเรศวรทรงคาบพระแสงดาบ
ตีค่ายพระเจ้าหงสาวดีแต่ไม่สำเร็จ

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

ภาพประกอบที่ 25 พ.ศ. 2129 สมเด็จพระนเรศวรทรงแทงพระแสงทวนไล่ลักไวทำมู
ท่ามกลางวงล้อมทหารพม่า

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

ภาพประกอบที่ 26

พ.ศ. 2135 สมเด็จพระนเรศวรทรงพระสุบินขณะที่ทรงบรรทม ณ ค่ายหลวง ป่าโมก

ทรงพบจระเข้ตัวใหญ่กำลังทำร้ายพระองค์ แต่ทรงสามารถประหารจระเข้ตาย

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

ภาพประกอบที่ 27

พ.ศ. 2136 สมเด็จพระนเรศวรทรงยกทัพตีเมืองละแวก จับพระนักรัศถา เจ้าเมืองละแวกและ
โปรดเกล้าฯ กระทำพิธีปฐมกรรมล้างพระบาท

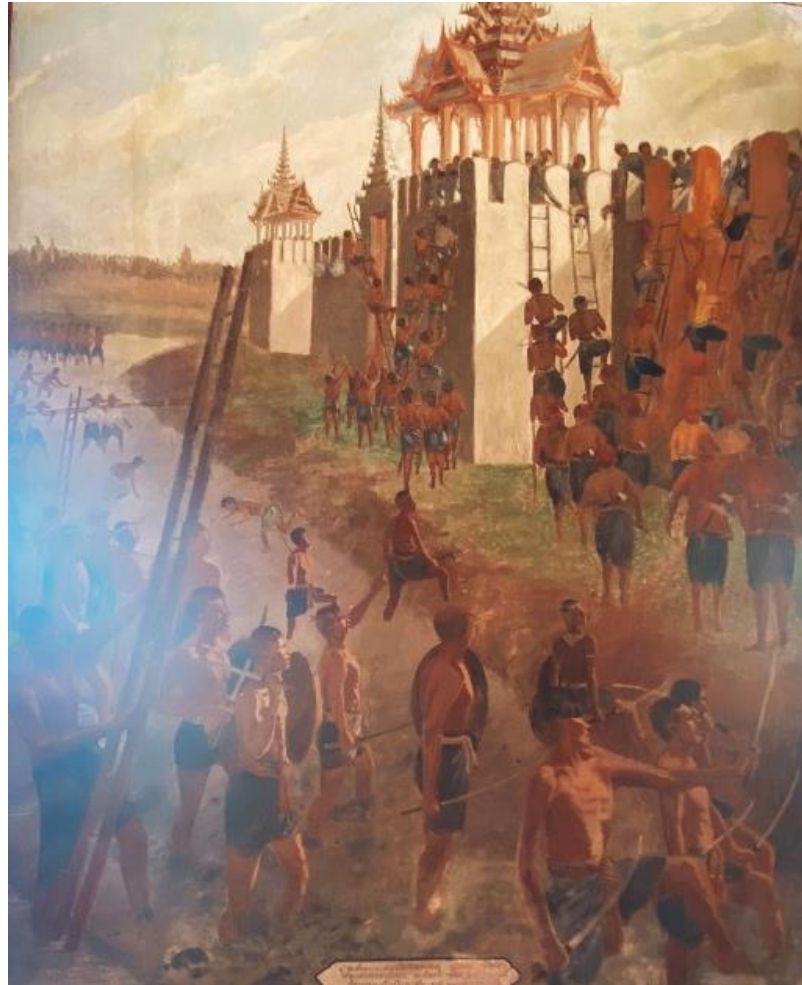
ที่มา : กสิริกาญจน์ เกศาสตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

ภาพประกอบที่ 28

พ.ศ. 2142 สมเด็จพระนเรศวรเสด็จยกทัพตีกรุงหงสาวดี แต่พระเจ้าตองอูอัญเชิญ
พระเจ้าหงสาวดีเสด็จประทับเมืองตองอูและเผากรุงหงสาวดี พระองค์ทรงทราบมุ่งหมายยกทัพ
ขึ้นไปตีเมืองตองอูและนมัสการพระธาตุมุเตา

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

ภาพประกอบที่ 29

พ.ศ. 2142 สมเด็จพระนเรศวรเสด็จยกทัพล้อมเมืองตองอูและโปรดเกล้าฯ ให้ทหารขุดคูคลอง
ระบายน้ำลงแม่น้ำสะโตง แต่ไม่สามารถตีสำเร็จและขาดเสบียงอาหารจึงเสด็จยกทัพกลับ

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

ภาพประกอบที่ 30

พ.ศ. 2148 เมื่อพระเจ้ากรุงหงสาวดีสิ้นพระชนม์ พระเจ้าอังวะตั้งตนเป็นใหญ่ยกทัพมาตีเมืองหัวเมืองไทใหญ่เป็นประเทศราชของกรุงศรีอยุธยา ทำให้สมเด็จพระนเรศวรเสด็จยกทัพตีเมืองอังวะ แต่ทรงเสด็จประชวรและสวรรคต ณ เมืองหาง ทำให้สมเด็จพระเอกาทศรถอภัยเชิญพระบรมศพเสด็จกลับสู่กรุงศรีอยุธยา

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

ภาพประกอบที่ 31

พ.ศ. 2135 สงครามยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรกับพระมหาอุปราชา

ณ หนองสาหร่าย เมืองสุพรรณบุรี

ทรงใช้พระแสงของ้าวฟันพระมหาอุปราชาจนสิ้นพระชนม์

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

ภาพประกอบที่ 32 ภาพเทพกับเทพธิดาชุมนุมและท้าวจตุโลกบาลของพระประธาน

ที่มา : สิริกาญจน์ เกศาตร์, ถ่ายเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2567, [ภาพถ่าย].

บรรณานุกรม

หนังสือ

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2554). **ศาสนพิธีในพระราชพิธี**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กรมศิลปากร. (2525). **ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ 4 วัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. (2528). **งานพระเมรุมาศสมัยรัตนโกสินทร์**. รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช จัดพิมพ์มูลเกล้าฯ ถวายสนองพระมหากรุณาธิคุณในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ณ พระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง วันอังคารที่ 9 เมษายน พุทธศักราช 2528. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. (2525). **ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2325 - พ.ศ. 2394 เล่ม 1**. จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. กรุงเทพฯ : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2505). **พระราชประวัติและพระราชนิพนธ์บางเรื่องในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐาสารี ณ พระเมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 12 กรกฎาคม 2505. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์.

_____. (2548). **รวมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องชุมนุมพระบรมราชาธิบายและประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4**. กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา.

อึ้งคักดี อายุวัฒน์. (2544). **ราชสกุลจักรีวงศ์และราชสกุลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ.

น.ณ.ปากน้ำ. (2545). **ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย – วัดสุพรรณดาราราม**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2559). **การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ : มติชน.

นริศรานุกุลดิวงษ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ กรมพระยา และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2505). **สาส์นสมเด็จพระ เล่มที่ 18**. พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา.

บำรุงราชบริพาร. (2524). **ภาพจิตรกรรมฝีมือมหาเสวกตรีพระยาอนุศาสน์จิตรกร (จันทร์ จิตรกร) และคำอภิปรายวาระสำคัญ ๆ ในรัฐสภาของนายสมัคร สุนทรเวช**. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมารและพระวรชายา เสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานเพลิงศพคุณหญิงบำรุงราชบริพาร (อำพัน สุนทรเวช) ณ เมรุวัดธาตุทอง วันพุธที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2524. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บุรพาศิลป์การพิมพ์.

เบาวิริง, จอห์น. (2550). **ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 2. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และกัญญิกา ศรีอุดม (แปล). กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

เบเกอร์, คริส. (2563). **ประวัติศาสตร์อยุธยา ห้าศตวรรษสู่โลกใหม่**. กรุงเทพฯ : มติชน.

โบราณราชธานินทร์, พระยา. (2561). **เรื่องกรุงเก่า**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา รวม 3 เรื่อง. (2553). กรุงเทพฯ : แสงดาว.

ประทีป เพ็งตะโก. (2533). **วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี กรมศิลปากร.

ฝ่ายอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมติดที่. (2538). **จิตรกรรมฝาผนังจังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี กรมศิลปากร.

พลาดิษฐ์ สิทธิชัยกิจ. (2564). **สมเด็จพระชนกาธิปัตย์ พระปฐมราชวงศ์จักรี**. กรุงเทพฯ : บันทึกลงสยาม.

- พิมพ์ประไพ พิตาลบุตร ชุน. (2558). การค้าเครื่องกระเบื้องระหว่างจีน สมัยต้นราชวงศ์ชิงกับ
กรุงศรีอยุธยา สมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง พ.ศ. 2187 – 2310. ในสุนทร ชุตินธรานนท์
(บรรณาธิการ). ในยุคอวสาน กรุงศรีฯ ไม่เคยเสื่อม. กรุงเทพฯ : มติชน, หน้า 103 – 168.
- พัศวีสิริ เปรมกุลนันท์. (2560). วัด – วังในพระราชประสงค์พระจอมเกล้าฯ. กรุงเทพฯ : มติชน.
- พระมหาลำพาย ถาวรธมโมและคณะ. (2549). ประวัติวัดสุพรรณดารารามราชวรวิหาร. อนุสรณ์
งานพระราชทานเพลิงศพ พระราชศีลวิมล (ลำพาย ถาวรธมโม ปช4) และอดีตครองเจ้าคณะ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ในพระบรมราชานุเคราะห์). ม.ป.พ. : ม.ป.ท.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2559). หมิงสื่อลู่ – ชิงสื่อลู่ บันทึกความจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงฯ.
กรุงเทพฯ : มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ). (2559). โอโยธยาศรีรามเทพนครบรรพตวรวิจิตร มรดกความทรงจำ
แห่งสยามประเทศ เล่มที่ 2. กรุงเทพฯ : โครงการวิจัยอิสระประวัติศาสตร์ไทย.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2563). พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ : พัฒนาการของงานช่างและแนวคิด
ที่ปรับเปลี่ยน. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี : เมืองโบราณ.
- _____. (2564). คู่มือนำชมศิลปกรรมโบราณในอยุธยา. นนทบุรี : เมืองโบราณ.
- สมคิด จิระทัศนกุล. (2547). รูปแบบพระอุโบสถและพระวิหาร ในสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- สันติ เล็กสุขุม. (2560). ศิลปะอยุธยา : งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน. พิมพ์ครั้งที่ 4. นนทบุรี :
เมืองโบราณ.
- สารสิน วีระผล. (2548). จั๊กก้องและกำไร : การค้าไทย-จีน 2195-2396/1652-1853.
พรรณงาม เก้าธรรมสาร, รังษี อ้นโสภา และสมาพร แลคโซ (แปล). กรุงเทพฯ : มูลนิธิไต่
ยอต่างประเทศไทย.

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. (2552). **แนวพระราชดำริในการเสด็จประพาสใน
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
กรมศิลปากร.

สุภัทรดิศ ดิศสกุล, หม่อมเจ้าและคณะ. (2551). **โบราณสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เล่ม 1)**.
กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

เสมอชัย พูลสุวรรณ. (2539). **สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 24**.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรศักดิ์ก่อสร้าง. (2548). **รายงานการบูรณะวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร
ตำบลหอรัตนไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**.
พระนครศรีอยุธยา : สำนักงานศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยาและบริษัทมหาชนจำกัด
ธนาคารกรุงศรีอยุธยา.

อนุศาสน์จิตรกร (จันทร์ จิตรกร), พระยา. (2493). **เทียนนครวัด นครธม เมื่อพุทธศักราช 2497**.
ภริยาและบุตรธิดาพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาอนุศาสน์จิตรกร (จันทร์ จิตรกร)
ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม พ.ศ. 2493. พระนคร : โรงพิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย.

ราชกิจจานุเบกษา

ราชกิจจานุเบกษา. (2430). กำหนดเสด็จพระราชทานพระกระฐินแลกระฐินพระราชทาน. เล่ม 4 ตอนที่ 26 (7 ตุลาคม 2430), หน้า 214.

_____. (2431). แด่กระฐินพระราชทานหัวเมือง. เล่ม 5 ตอนที่ 30 (29 พฤศจิกายน 2431), หน้า 258.

_____. (2433). พระกฐินเสด็จพระราชดำเนิน และกฐินพระราชทานรัตนโกสินทร์ ศก 109. เล่ม 7 ตอนที่ 31 (1 พฤศจิกายน 2433), หน้า 275.

_____. (2434). กฐินพระราชทานใน ศก 110. เล่ม 8 ตอนที่ 31 (31 ตุลาคม 2434), หน้า 273.

_____. (2435). กะฐินพระราชทานที่กรุงเก่า. เล่ม 9 ตอนที่ 32 (5 พฤศจิกายน 2435), หน้า 264.

_____. (2438). พระกฐินพระราชทานหัวเมือง. เล่ม 12 ตอนที่ 31 (2 พฤศจิกายน 2438), หน้า 285.

_____. (2444). กะฐินหัวเมืองพระราชทาน. เล่ม 18 (17 พฤศจิกายน 2444), หน้า 544.

_____. (2445). กะฐินเสด็จพระราชดำเนินหัวเมือง. เล่ม 19 (19 ตุลาคม 2445), หน้า 593.

_____. (2447). กะฐินพระราชทานหัวเมือง. เล่ม 21 (30 ตุลาคม 2447), หน้า 544.

_____. (2453). พระกฐินพระราชทาน. เล่ม 27 ง (22 ตุลาคม 2453), หน้า 1710.

_____. (2455). พระกฐินพระราชทานเปลี่ยนแปลง. เล่ม 29 ง (2 พฤศจิกายน 2455), หน้า 1714.

_____. (2457). พระกฐินพระราชทาน. เล่ม 31 ง (3 ตุลาคม 2457), หน้า 1475

_____. (2459). สร้างถึงและสูบน้ำที่วัดสุวรรณดาราราม จังหวัดกรุงเก่า. เล่ม 33
(9 ธันวาคม 2459), หน้า 2369.

_____. (2460). พระกฐินพระราชทาน. เล่ม 34 ง (1 ตุลาคม 2460), หน้า 1918.

_____. (2476). พระกฐินหลวงเสด็จพระราชดำเนิน พ.ศ. 2476. เล่ม 50 ง
(24 กันยายน 2476), หน้า 1799.

_____. (2477). บัญชีพระกฐินหลวง พุทธศักราช 2477. เล่ม 51 ง (14 ตุลาคม 2477),
หน้า 2595.

_____. (2478). ประกาศกรมศิลปากร กำหนดจำนวนโบราณสถานสำหรับชาติ.
เล่ม 52 ตอนที่ 75 (8 มีนาคม 2478), หน้า 1691.

_____. (2479). พระกฐินเสด็จพระราชดำเนิน. เล่ม 53 ง (20 กันยายน 2479),
หน้า 1442.

_____. (2481). พระกฐินเสด็จพระราชดำเนิน. เล่ม 55 ง (3 ตุลาคม 2481),
หน้า 2352.

_____. (2482). พระกฐินเสด็จพระราชดำเนิน. เล่ม 56 ง (23 ตุลาคม 2482),
หน้า 2352.

_____. (2484). พระกฐินเสด็จพระราชดำเนิน. เล่ม 58 ง (7 ตุลาคม 2484),
หน้า 3597.

_____. (2491). บัญชีพระกฐินหลวง 2491 เสด็จพระราชดำเนิน. เล่ม 65 ตอนที่ 59
(5 ตุลาคม พ.ศ. 2491), หน้า 3196.

_____. (2492). บัญชีพระกฐินหลวง 2492. เล่ม 66 ตอนที่ 56 (4 ตุลาคม 2492),
หน้า 4706.

_____. (2493). บัญชีพระกฐินหลวง 2493. เล่ม 67 ตอนที่ 56 (17 ตุลาคม 2493),
หน้า 5221.

_____. (2494). **บัญชีพระกฐินหลวง 2494**. เล่ม 68 ตอนที่ 62 (9 ตุลาคม 2494),
หน้า 4474.

_____. (2495). **บัญชีพระกฐินหลวง 2495**. เล่ม 58 ตอนที่ 68 (23 กันยายน 2495),
หน้า 3233.

_____. (2497). **บัญชีพระกฐินหลวง 2497**. เล่ม 71 ตอนที่ 64 (12 ตุลาคม 2497),
หน้า 2217.

_____. (2498). **บัญชีพระกฐินหลวง 2498**. เล่ม 72 ตอนที่ 80 (4 ตุลาคม 2498),
หน้า 2451.

_____. (2499). **บัญชีพระกฐินหลวง 2499**. เล่ม 73 ตอนที่ 89 (30 ตุลาคม 2499),
หน้า 3295.

_____. (2502). **บัญชีพระกฐินหลวง 2502**. เล่ม 76 ตอนที่ 97 (20 ตุลาคม 2502),
หน้า 2391.

_____. (2503). **บัญชีพระกฐินหลวงเสด็จพระราชดำเนินและพระราชทาน
พุทธศักราช 2503**. เล่ม 77 ตอนที่ 83 (11 ตุลาคม 2503), หน้า 2183.

_____. (2504). **บัญชีพระกฐินหลวงเสด็จพระราชดำเนินและพระราชทาน
พุทธศักราช 2504**. เล่ม 78 ตอนที่ 87 (24 ตุลาคม 2504), หน้า 2229.

_____. (2505). **บัญชีพระกฐินหลวงเสด็จพระราชดำเนินและพระราชทาน
พุทธศักราช 2505**. เล่ม 75 ตอนที่ 94 (18 ตุลาคม 2505), ฉบับพิเศษ หน้า 3.

_____. (2506). **บัญชีพระกฐินหลวงเสด็จพระราชดำเนินและพระราชทาน
พุทธศักราช 2506**. เล่ม 80 ตอนที่ 91 (10 กันยายน 2506), หน้า 2118.

_____. (2507). **บัญชีพระกฐินหลวงเสด็จพระราชดำเนินและพระราชทาน
พุทธศักราช 2507**. เล่ม 81 ตอนที่ 96 (6 ตุลาคม 2507), หน้า 2561.

- _____. (2509). บัญชีพระกฐินหลวงพระราชทาน พุทธศักราช 2509. เล่ม 83 ตอนที่ 94 (25 ตุลาคม 2503), หน้า 3230.
- _____. (2511). บัญชีพระกฐินหลวงเสด็จพระราชดำเนินและพระราชทาน พ.ศ. 2511. เล่ม 85 ตอนที่ 88 (1 ตุลาคม 2511), หน้า 2921.
- _____. (2516). บัญชีพระกฐินหลวงเสด็จพระราชดำเนินและพระราชทาน พ.ศ. 2516. เล่ม 90 ตอนที่ 120 (25 กันยายน 2516), ฉบับพิเศษ หน้า 11.
- _____. (2518). บัญชีพระกฐินหลวงเสด็จพระราชดำเนินและพระราชทาน พ.ศ. 2518. เล่ม 92 ตอนที่ 198 (25 กันยายน 2518), ฉบับพิเศษ หน้า 11.
- _____. (2519). บัญชีพระกฐินหลวงเสด็จพระราชดำเนินและพระราชทาน พ.ศ. 2519. เล่ม 93 ตอนที่ 114 (27 กันยายน 2519), ฉบับพิเศษ หน้า 17.
- _____. (2545). หมายกำหนดการที่ 15/2545 พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ถวายผ้าพระกฐิน พุทธศักราช 2545. เล่ม 119 ตอนพิเศษ 97 ง (9 ตุลาคม 2545), หน้า 17.
- _____. (2551). หมายกำหนดการที่ 21/2551 พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ถวายผ้าพระกฐิน พุทธศักราช 2551. เล่ม 126 ตอนที่ 6 ข (22 เมษายน 2551), หน้า 90.
- _____. (2552). หมายกำหนดการที่ 17/2552 พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ถวายผ้าพระกฐิน พุทธศักราช 2552. เล่ม 127 ตอนที่ 1 ข (15 มกราคม 2552), หน้า 24.
- _____. (2552). หมายกำหนดการที่ 37/2553 พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ถวายผ้าพระกฐิน พุทธศักราช 2553. เล่ม 128 ตอนที่ 3 ข (12 มกราคม 2552), หน้า 85.
- _____. (2557). หมายกำหนดการที่ 22/2557 พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ถวายผ้าพระกฐิน พุทธศักราช 2557. เล่ม 131 ตอนที่ 23 ข (10 พฤศจิกายน 2557), หน้า 13.

_____. (2559). หมายกำหนดการที่ 22/2559 พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
ถวายผ้าพระกฐิน พุทธศักราช 2559. เล่ม 133 ตอนที่ 38 ข (26 ตุลาคม 2559), หน้า 1.

_____. (2561). หมายกำหนดการที่ 21/2561 พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
ถวายผ้าพระกฐิน พุทธศักราช 2561. เล่ม 135 ตอนที่ 35 ข (2 พฤศจิกายน 2561), หน้า
1.

_____. (2563). หมายกำหนดการที่ 16/2563 พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
ถวายผ้าพระกฐิน พุทธศักราช 2563. เล่ม 137 ตอนที่ 28 ข (9 ตุลาคม 2561), หน้า 4.

_____. (2564). หมายกำหนดการที่ 14/2564 พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
ถวายผ้าพระกฐิน พุทธศักราช 2564. เล่ม 138 ตอนที่ 53 ข (28 ตุลาคม 2564), หน้า 4.

_____. (2566). หมายกำหนดการที่ 21/2566 พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
ถวายผ้าพระกฐิน พุทธศักราช 2566. เล่ม 140 ตอนที่ 45 ข (17 ตุลาคม 2566), หน้า 6.

_____. (2566). ประกาศพระราชทานสัญญาบัตรตั้งสมณศักดิ์. เล่ม 140 ตอนที่ 27 ข.
(29 มิถุนายน 2566), หน้า 13.

บทความวิชาการ

พิชญา สุ่มจินดา. (2564). จาก ‘สะดือแผ่นดิน’ สู่ ‘ศิระแผ่นดิน’ การต่อยอดคติโพธิบัลลังก์จาก
สมัยอยุธยาตอนปลายสู่ต้นรัตนโกสินทร์. ศิลปวัฒนธรรม 43(1), หน้า 80 – 109.

สันติ เล็กสุขุม. (2548). จิตรกรรมสมัยรัชกาลที่สาม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว :
เรื่องราวกับลักษณะและการแสดงออก. ดำรงวิชาการ 2(4), หน้า 95 – 111.

วิทยานิพนธ์

ปัญญาเวช บุญรอด. (2557). การศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมวัดสุวรรณดาราราม
ราชวรวิหาร จ.พระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เพชรรุ่ง เทียนปิวโรจน์. (2552). ตลาดกับวิถีชีวิตชุมชนเมืองพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2199 –
2310. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

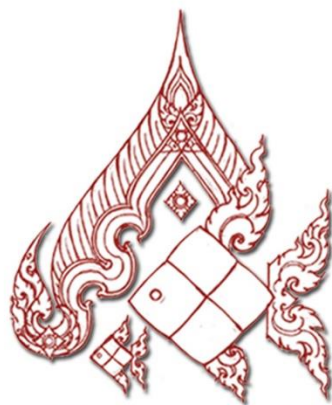
พัทธ์ แดงพันธ์. (2555). การพัฒนาชุมชนเมืองกับการอนุรักษ์โบราณสถานในเกาะเมือง
พระนครศรีอยุธยาและปริมณฑล พ.ศ. 2482 – 2544. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วาสนา พบลภ. (2546). การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดสุวรรณดาราราม จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ
ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศิริพงษ์ ศรีดารา. (2534). สถาปัตยกรรมสกุลช่างวังหน้า สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกมหาราช. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
สถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เว็บไซต์

พระสังฆาธิการไทย. (ม.ป.ป.). พระเมธีวชิรธาดา (เวชยันต์ เวชยนฺโต ป.ธ.๘). สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่
14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2567. จาก
https://sangkhatakan.com/monk_view.php?ID=1735.

สํานักงานอยุธยาศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

96 ถนนปรีดีพนมยงค์ ตำบลประตูชัย

อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13000

โทรศัพท์ / โทรสาร 0-3524-1407

เว็บไซต์สถาบันอยุธยาศึกษา: www.aru.ac.th/asi

เว็บไซต์วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา: <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jas>